

Aile ve Toplum

EĞİTİM-KÜLTÜR VE ARAŞTIRMA DERGİSİ

Sahibi

Başbakanlık Aile ve Sosyal
Araştırmalar Genel Müdürlüğü
Adına

Doç. Dr. Ayşen GÜRCAN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Nesrin TÜRKARSLAN

Adres

Tunus Caddesi No: 24
06680 Kavaklıdere-ANKARA
Tel: (0.312) 416 80 00
Faks: (0.312) 419 29 70
www.aile.gov.tr

Aile ve Toplum
Dergisi'nde
yayınlanan yazılardaki
görüşler yazarına aittir.

Aile ve Toplum Dergisi
üç ayda bir yayınlanır.

Baskı ve Tasarım
Afşaroğlu Matbaası
Selanik(2) Caddesi No:64/2
Kızılay / ANKARA
Tel: (0.12) 425 22 44
Faks: (0.312) 425 11 09
E-mail: farukafsar@gmail.com

24.10.2008

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü

Eğitim - Kültür ve Araştırma Dergisi

Yıl : 10 • Cilt: 4 • Sayı: 15 Temmuz - Ağustos - Eylül 2008

ÂİLE ve TOPLUM DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

1. Aile ve Toplum Dergisi, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından üç ayda bir yayınlanır.
2. Dergide telif ve tercüme makaleler, araştırma makaleleri, bildiriler, yayın değerlendirme tartışma yazıları, Türkçe ya da bir yabancı dilde yer alır.
3. Dergi, "Hakemli" bir yayındır. Dergiye gönderilen yazı, konusu ile ilgili bir akademisyen ve Yayın Kurulu tarafından incelendikten sonra yayımlanabilir. Dergiye gönderilen yazıların başka bir dergide yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olması gerekir.
4. Gönderilen yazıların yayınlanma zorunluluğu yoktur. Dergiye gelen yazılar yayınlansın ya da yayınlanmasın geri gönderilmez.
5. Dergiye gönderilen yazıların Türkçe ve bir yabancı dilde (İngilizce, Fransızca, Almanca) 100-150 kelimelik özetleri çıkartılmalıdır. Yazı herhangi bir bilimsel toplantıda sunulmuş ise belirtilmelidir.
6. Dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlara aittir.
7. Yazının kapak sayfasında, çalışmanın adı yazar/yazarların (Birden fazla yazar varsa sıralama yapılarak) adı, soyadı, unvanları, çalıştıkları kurumlar belirtilmeli, Türkçe ve İngilizce özetler yer almalıdır.
8. Makalelerdeki dipnot ve kaynakçalar mutlaka genel kabul görmüş standartlara uygun olmalıdır.
9. Gönderilen yazıların dili açık ve anlaşılır olmalı, dilimizde karşılığı tam olarak olmayan ifadelerin Türkçe karşılığı parantez içinde verilmeli ve gönderilen yazılar yazım düzeni açısından aşağıdaki özellikleri taşımalıdır:
 - Yazılar, A4 boyutundaki beyaz kağıdın bir yüzüne, 1,5 satır aralıklı, 98 ve 2000 sürümleri tercih edilmelidir. Metin tek kopya olarak sunulmalıdır. Ayrıca metin diskete kaydedilmeli, disketin üzerinde kullanılan bilgisayar programı ve sürüm numarası belirtilmelidir. Yazı, Hakem Kurulu'nun bir değişiklik önerisi ile kabul edilmiş ise en son durumu içeren çalışma disketle birlikte teslim edilmeli, önlem olarak dosyanın bir kopyası da yazarda bulunmalıdır.
 - Satır sonlarında sözcükler kesinlikle hecelerine bölünmemelidir.
 - Çizimler bilgisayardan çıkarılmadı ise, beyaz aydınlatıcı kağıt üzerinde çini mürekkebi ile çizilmelidir. Çizimlerde fotokopi yöntemi kullanılmamalıdır. Fotoğraflar siyah/beyaz, net ve parlak fotoğraf kağıdına basılmış olmalıdır. Renkli fotoğraflar ve fotokopiyle çekilmiş fotoğraflar kullanılmamalıdır. Ayrıca her bir şeklin metin içinde gireceği yer açık bir biçimde gösterilmelidir.

Prof.Dr. Gönül AKÇAMETE	Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dekanı
Prof.Dr. Aliye Mavili AKTAŞ	Adnan Menderes Ü. Nazilli İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bl. Öğr.Üyesi
Prof.Dr. Emine AKYÜZ	A.Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Zehra ARIKAN	Gazi Üniversitesi Tıp Fak. Psikiyatri Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Çiğdem ARIKAN	Selçuk Üniversitesi, Konya Sağlık Y.O. Sosyal Hizmet Böl. Bşk.
Prof.Dr. Hediye ARSLAN	Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Müdürü
Yrd.Doç.Dr. Metin ARSLAN	Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. İbrahim ARSLANOĞLU	Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Sevil ATAÜZ	H.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölüm Başkanı
Prof.Dr. Orhan AYDIN	H.Ü. Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN	H.Ü. Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Ayla BAYIK TEMEL	Ege Üniversitesi Hemşirelik Y.O. Halk Sağlığı Bl. Başkanı
Prof.Dr. Latife BIYIKLI	A.Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Kamil Ufuk BİLGİN	TODAİE Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Işıl BULUT	Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi
Doç.Dr. Esra BURCU	H.Ü. Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Saynur CANAT	A.Ü. Tıp Fakültesi Ergen Psikiyatrisi Bölüm Başkanı
Yrd.Doç.Dr. Ayşe CANATAN	Gazi Ün. Fen-Edebiyat Fak. Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Bülent ÇAPLI	A.Ü. İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Nilgün ÇELEBİ	A.Ü. D.T.C.F. Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. İhsan DAĞ	H.Ü. Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Yrd.Doç.Dr. Emin Yaşar DEMİRCİ	Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Doç.Dr. Nükhet DEMİRTAŞLI	A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Beylü DİKEÇLİGİL	Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü
Doç.Dr. Zait DİRİK	Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. İsmail DOĞAN	A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Yıldırım B. DOĞAN	A.Ü. Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü Öğretim Üyesi
Doç.Dr. Zehra DÖKMEN	A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü
Doç.Dr. Veli DUYAN	H.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmetler Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Yıldız ECEVİT	O.D.T.Ü. Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Mehmet ECEVİT	O.D.T.Ü. Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Ülker GÜRKAN	Başkent Üniversitesi Hukuk Fak. Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Mebeccel GÖNEN	H.Ü. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Seniha HASİPEK	A.Ü. Ev Ekonomisi Y.O. Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Olcay İMAMOĞLU	O.D.T.Ü. Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Tülin GÜNŞEN İÇLİ	H.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Böl. Öğretim Üyesi
Doç.Dr. Sunay İL	H.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmetler Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Zafer İLBARS	A.Ü. D.T.C.F. Sosyal Antropoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Doç.Dr. Emel İRGİL	Uludağ Ü. Tıp Fakültesi Halksağlığı A.B.D.
Prof.Dr. Sibel KALAYCIOĞLU	O.D.T.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Başkanı
Doç.Dr. Ayten KAPLAN	H.Ü. Ankara Devlet Konservatuvarı Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Ahmet KARAARSLAN	Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof.Dr. Nuray KARANCI	O.D.T.Ü. Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Velittin KALINKARA	Pamukkale Üniversitesi Denizli Meslek Yüksek Okulu
Prof.Dr. Kurtuluş KAYALI	Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Efser KERİMOĞLU	A.Ü. Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Duhan MAĞDEN	H.Ü. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Ferhan ODABAŞI	A.Ü. Eğitim Fak. Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Böl.Öğr.Ü.
Doç.Dr. Aslıhan ÖĞÜN BOYACIOĞLU	H.Ü. Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Ferhunde ÖKTEM	H.Ü. Çocuk Ruh Sağlığı Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Selahattin ÖĞÜLMÜŞ	A.Ü. Eğitim Bilimleri Fak. Psikolojik Dan. ve Rehberlik Bl. Bşk.
Yrd.Doç.Dr. Özlem ÖNTAŞ CANKURTARAN	H.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi
Yrd.Doç.Dr. Cengiz ÖZBESLER	Başkent Ün. Sağlık Bilimleri F. Sos.Hiz. Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Işık SAYIL	A.Ü. Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Ahsen ŞİRİN	Ege Üniv. Hemşirelik Y.O. Kadın Sağlığı ve Hast.Hem. A.D.
Prof.Dr. Günsel TERZİOĞLU	H.Ü. İ.İ.B.F. Aile ve Tüketici Bilimleri Bölüm Başkanı
Prof.Dr. Mahmut TEZCAN	A.Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Gülay TOKSÖZ	A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Ergül TUNÇBİLEK	H.Ü. Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Sevda ULUĞTEKİN	H.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmetler Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Hamza UYGUN	Niğde Üniversitesi Rektörü
Prof.Dr. Serhat ÜNAL	H.Ü. Tıp Fakültesi Dekanı
Prof.Dr. Ayşe YALIN	A.Ü. Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Böl. Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Binnur YEŞİLYAPRAK	A.Ü. EBB. Eğt. Hiz. A.D. Reh. ve Psi. Danış. Böl. Öğr. Üyesi

Yaşlılıkta Yaşamın Anlamının Refah Göstergeleri İle Yordanması	7
Doç. Dr. Emine ÖZMETE	
Toplumsal Yaşamda Sanat Eğitiminin Gerekliliği ve Medyanın Rolü	21
Öğr. Gör. Dr. Anıl ERTOK ATMACA	
Düşük Ücret ve Çalışma Koşullarının İşçilerin Aileleri ve Sosyal Çevreyle Olan İlişkilerine Etkisi	29
Yrd. Doç. Dr. Yücel CAN	
Vazektomi Olan Erkeklerin Yönteme İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi	43
Gülhan ÇORAK - Prof. Dr. Süheyla ALTUĞ ÖZSOY Arş. Gör. Dr. Bilgin KIRAY VURAL - Dr. Bakiye TUNCAY	
Anne Eğitim Programının Etkililiğinin Değerlendirilmesi	55
Uzm. Psikolog Hanife PEHLİVAN	
Genel Lise Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin ve Denetim Odaklarının İncelenmesi	67
Uzm. Psikolog Danışman Melike DOĞAN - Doç. Dr. Esra CEYHAN	
Duygusal Refah: Gençlerin Algılarının Kavramsal Analizi	83
Doç. Dr. Emine ÖZMETE - Dr. Ayşe Sezen BAYOĞLU	
Klimakterium Döneminde Bulunan Kadınların Menopoza İlişkin Yaşadıkları Belirti ve Tutumların Belirlenmesi	100
Yrd. Doç. Dr. Zeliha KOÇ - Msc. Zeynep SAĞLAM	

Yaşlılıkta Yaşamın Anlamının Refah Göstergeleri İle Yordanması

• Doç. Dr. Emine ÖZMETE*

Özet

Yaşlılık, daha önceki yaşam dönemlerinde kazanılmış olan deneyim, algı ve düşüncelerin bütünleştirilmesini içerir. Bu bütünleştirme, bireylerin yaşadıklarını olumlu ve olumsuz yanları ile kabul etmeleridir. Yaşlı bireyler bu süreç ile birlikte, farklı kayıp ve güçlükler ile de baş etme çabası gösterirler. Bu dönemde yaşanan eşin kaybı, gelirin azalması, sağlığın bozulması, sosyal güvencenin yetersizliği gibi olumsuzluklar yaşlıların refah düzeylerini azaltan birer mücadele alanı olmakta ve yaşamlarını anlamlandırmalarını etkilemektedir. Bu araştırma yaşlılıkta yaşamın anlamını objektif ve subjektif refah göstergeleri ile açıklayabilmek amacı ile planlanmış ve yürütülmüştür. Niteliksel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada 65 yaşın üzerinde 10 kadın ve 9 erkek katılımcı ile bilgi alma hedefi doğrultusunda amaçlı sohbetler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar ile yaşamın anlamı üzerine gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde elde edilen bilgiler objektif (ekonomik iyilik, konut durumu, sağlıklı olma ve sağlıklı yaşam biçimi) ve subjektif (yaşam tatmini, mutluluk, bireylerarası ilişkiler ve aile içi etkileşim) refah göstergeleri açısından yorumlanmıştır. Araştırma kapsamına alınan yaşlı bireylerin (a) emekli maaşlarının düşük olması nedeni ile ekonomik durumlarından memnun olmadıkları, yine de idare edebildikleri; (b) konutları kendilerine ait olan yaşlıların ekonomik açıdan daha rahat olabildikleri, (c) erkeklerin kendilerini daha sağlıklı ve enerjik hissettikleri; (d) eşi vefat etmemiş ve çocuklarından sosyal destek alan yaşlıların daha mutlu oldukları ve yaşamdan daha fazla tatmin duydukları belirlenmiştir. Yaşlılıkta yaşamın anlamının objektif ve subjektif refah göstergeleri ile yorumlamak amacı ile yürütülen bu araştırma; yaşlıların yaşam koşullarının iyileştirilmesi amacı ile planlanacak diğer araştırmalara ve uygulama alanına katkı sağlayacak bir referans niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılıkta yaşamın anlamı, yaşlı refahı, objektif refah, subjektif refah.

Abstract

Predicting The Meaning of Life in Older Age Through Well-Being Indicators

Aging involves the integration of the experiences, perceptions and thoughts acquired in the previous stages of life. This integration is an acceptance of an individual's experiences, with all their negative and positive aspects. During this process, older individuals make an effort to cope with various losses and difficulties. Negativities in this process such as the death of a spouse, a decrease in income, deterioration of health, or insufficiency of social security may easily turn into welfare-decreasing areas of struggle for older people and affect the meaning of their life. This study has been designed and implemented with the aim of explaining the meaning of life in older age with objective and subjective indicators of well-being. This qualitative study used interviews to collect data from 10 female and 9 male participants over the age of 65. Data obtained from in-depth interviews with participants about the meaning of life were interpreted with respect to objective (economic well-being, property, health and healthy lifestyle) and subjective (life satisfaction, happiness, interpersonal relationships and family interaction) well-being indicators. It was found that (a) the participating older individuals were unhappy with their economic situation due to their low salaries but they could make ends meet; (b) those who owned property were better off economically; (c) males felt healthier and more energetic; and (d) those whose spouses were alive and who were receiving social support from their children were happier and more satisfied by their lives. Conducted to interpret the meaning of life in older age through objective and subjective well-being indicators, this study is a guide for future studies and practices aiming to better the life conditions of older people.

Key words: The meaning of life in older age, elderly well-being, objective well-being, subjective well-being.

(*) Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü.

1. Giriş

Yaşlılıkta yaşamın anlamı, günlük yaşam aktivitelerinden duyulan tatmin ve hoşnutluk ile ilişkilidir. Yaşlı bireyler için yaşam “içsel” ve “dışsal” olarak anlamlandırılabilir. İçsel yaklaşım yaşlıların yaşamını sürdürebilmeleri için gerçekleştirdikleri eylemlerden elde ettikleri mutluluğu ve tatmini içermektedir. Bireylerin yaşamlarını içsel olarak anlamlandırmaları, inanç ve değer sistemleri ile ortaya konulmaktadır. İnanç ve değer sistemleri ise bireylerin dünyayı doğru bir şekilde tanımlayabilmeleri ile belirlenir. Bazı bireyler kendi inanç sistemleri ile ilgili tanımlamaları doğru bir şekilde yapamayabilirler (Studen, 2007). Çünkü her birey içinde yaşadığı dünyayı kendi kavrayışına göre anlamlandırır. Bu nedenle dışsal olaylar ancak içsel olayların izin verdiği ölçüde bireyleri etkiler (Baran, 2003). William Shakespeare’in söylediği gibi “yaşam bir sahne, bizler de oyuncularız”. Doğrudan kabul edilen yaşamlar, başkaları tarafından söylenen hikayelerin benimsenmesini gerektirir. Ancak bireyler yalnızca birer oyuncu olmaktan öteye yaşamlarının oyun yazarları da olabilirler. Bu durumda bireyin kendisinin istediği bir hikayeyi oluşturması mümkündür. Bu nedenle yaşamın anlamı oyunun anlamına bağlıdır (Potter, 2007). Dışsal yaklaşım ise; felsefe ve psikoloji alanında yapılan çalışmalarda yaşlı bireyin ölüme yaklaşması ve ölümden sonra yaşamı ile ilgili cezalandırılma ya da ödüllendirilme düşüncesi ile yaşamını yorumlaması olarak açıklanmaktadır (Gox, 1993).

Ancak yaşlı refahına ilişkin çalışmalarda dışsal yaklaşım yaşanan fiziksel çevre ve yaşam ile ilgili diğer objektif koşulların yaşama kattığı anlamı içermektedir. Refah en genel anlamı ile toplumdaki tüm bireylerin ekonomik güvenceye sahip olmaları, kendilerini değerli hissetmeleri, çevreleri ile iyi ilişkiler sürdürebilmeleri ve yaşamlarını etkileyebilecek kararlara katılabilmeleri olarak açıklanabilir

(Goldsmith, 2000). Refah, bireylerin materyal ve materyal olmayan kaynaklardan ve içinde yaşadıkları toplumsal sistemden duydukları tatmini ve mutluluğu ifade etmektedir (Rice ve Tucker, 1986). Refah, bireysel değerleri, duyguları, düşünceleri, ilişkileri ve yaşamak için gerekli tüm kaynaklarda görülen artışı da içermektedir (FAO, 1990). Ancak yaşlılık ekonomik ve insansal kaynaklarda görülen azalma nedeni ile refah açısından dezavantajlı bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Refah, bireysel olarak mutlu ve başarılı olabilmek için her olanağa kavuşma, yaşamda mutlu olma, diğer aile bireyleri ile bağlı ve yakın hissetme anlamına gelmektedir (McGregor ve Goldsmith, 1998). Bu tanımlardan da anlaşıldığı gibi refah kavramı yaşamdaki hem subjektif (içsel), hem de objektif (dışsal) koşulların varlığını içermektedir. Yaşamın subjektif ve objektif koşulları arasındaki ilişkinin, bireylerin yaşam deneyimlerinin, yaşam koşullarına ilişkin algı, düşünce ve beklentilerinin belirlenmesi; yaşlı refahının ve yaşlılıkta yaşamın anlamının anlaşılması açısından ulaşılması gereken önemli bir noktadır. Çünkü her yaş döneminde olduğu gibi yaşlılık döneminde de objektif yaşam koşulları bireylere olumlu ve tatmin edici yaşam deneyimleri kazandırarak, yaşamlarını subjektif olarak anlamlandırmalarını sağlamaktadır (Andrews ve Withey, 1976; Campbell, Converse ve Rodgers, 1976). Yaşlıların yaşamdan duydukları tatmini, mutluluğu ve hoşnut olunan ve hoşnut olunmayan duygu deneyimlerini ortaya koyan subjektif refah, bireylerin; kendilerine, diğer insanlara ve genel olarak yaşama ilişkin düşüncelerini ve değerlendirmelerini içerir (Moum, 1981; Diener, 2003; Diener ve Diener, 2003). Yapılan araştırmalarda; amaçlarına başarılı bir şekilde ulaşabilen, değerlerini gerçekleştirebilen ve ihtiyaçlarını en üst düzeyde tatmin edebilen yaşlıların, mutlu oldukları ve subjektif refah düzeylerinin de yükseldiği belirlenmiştir (Diener, 2003). Yaşlılık döneminde başlıca objektif refah göstergeleri ise ekonomik güvenceyi ve yeterliliği içeren

ekonomik refah ile insan vücudunun ve sağlığın korunarak sağlıklı bir yaşamın sürdürülmesi ile ilişkili olan fiziksel refahı içermektedir. Objektif refah koşullarının varlığı yaşlıların yaşamını iyileştirerek, subjektif açıdan da mutlu, tatmin edici ve anlamlı bir yaşam sürmelerini sağlamaktadır (Zhang ve Yu, 1998; Gönen ve Özmete, 2003).

Yaşlılık döneminde görülen sağlık sorunlarına ve gelirin yetersizliğine, kişisel bakım, beslenme gibi temel ihtiyaçların karşılanmasına ilişkin sorunlar eklendiğinde; yaşlıların yaşamı daha karmaşık hale gelmektedir. Yaşlıların karşılaştıkları bu arzu etmedikleri olaylar yaşamın anlamını kötüleştirir. Bu nedenle yaşlılıkta bireylerin refah düzeyini arttırarak yaşamı daha anlamlı hale getiren ihtiyaçların karşılanması önemli hale gelmektedir (Raphael, 1996) (Şekil 1). Temel ihtiyaçların yanı sıra Maslow'un hiyerarşik olarak belirlediği ihtiyaçların en üst düzeyindeki "kendini gerçekleştirme" ihtiyacını karşılamış olan bireylerin subjektif refah açısından da üst düzeye ulaştıkları açıklanmaktadır. Bu durumda, yaşlıların yaşamın anlamını "bireysel potansiyeli gerçekleştirme", "hoşnutluğu ve üzüntüyü dengeleyebilme", "kendinden hoşnut olma" ya da "mutlu olma" gibi kavramlar ile açıkladıkları ortaya konulmuştur (Heylighen, 2003).

Bu çalışma yaşlılıkta yaşamın anlamını objektif ve subjektif refah göstergeleri ile yorumlamak amacı ile yürütülmüştür. Niteliksel araştırma yöntemi kullanılarak derinlemesine amaçlı sohbetlerin gerçekleştirildiği bu çalışmada objektif refah göstergeleri: "ekonomik iyilik", "konut durumu", "sağlıklı olma ve sağlıklı yaşam biçimi" subjektif refah göstergeleri ise: "yaşam tatmini", "mutluluk", "bireylerarası ilişkiler ve ailede etkileşim" başlıkları altında irdelenmiştir (Şekil 2).

Şekil 1. Yaşlılık döneminde refahı ve yaşamın anlamını belirleyen ihtiyaçlar (Heylighen, 2003)

VAROLMA

Fiziksel varolma

- Yeterli ve dengeli beslenmeyi spor yapabilmeyi içeren sağlıklı yaşam biçimi
- Faaliyetleri yürütebilecek yeterli enerjiye sahip olma

Psikolojik varolma

- Doğru ve iyi şeyler düşünebilme
- Yaşamın getirdikleri ile başa çıkabilme

Manevi varolma

- Yaşamda başarılı olduğunu düşünme
- Gönüllü faaliyetlere katılma

AİT OLMA

Fiziksel ait olma

- Mahrem ve özel bir yaşam alanına sahip olma
- Yaşlılar için özel donanımlı bir konutta yaşama

Sosyal ait olma

- Aile bireylerinden yardım alabilme
- İhtiyaç duyulduğunda yardıma koşabilecek ilgili komşulara sahip olma

Toplumsal ait olma

- Sağlık hizmetlerine kolayca ulaşabilme ve yararlanabilme
- Alışveriş merkezlerinden yararlanabilme

GERÇEKLEŞTİRME

Uygulamayı gerçekleştirme

- Eşin ya da başka bir yetişkinin bakımını sağlayabilme
- Ev ile ilgili işleri yapabilme (temizlik, yemek pişirme vb.)

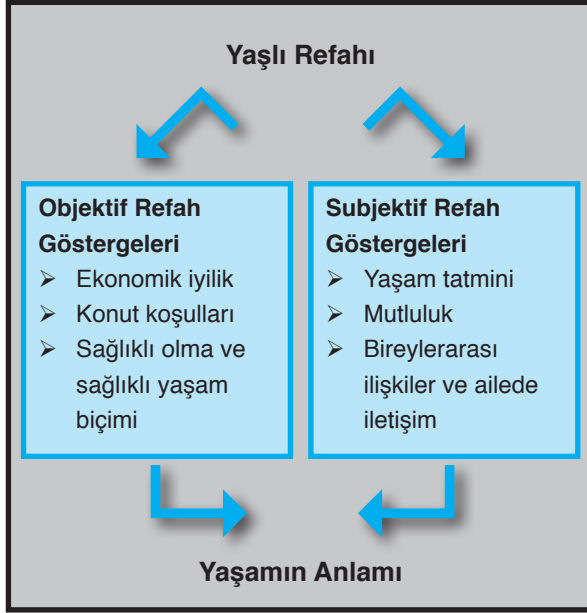
Boş zamanı gerçekleştirme

- Hobilere sahip olma(resim yapma, bahçe ile ilgilenme vb.)
- Organize edilmiş eğlence faaliyetlerine katılma

Gelişmeyi gerçekleştirme

- Düşünmeyi ve hafıza becerilerini geliştirme

Şekil 2. Yaşlılıkta yaşamın anlamını belirleyen refah göstergeleri

2. Yöntem

Yaşlılık dönemine ilişkin çalışmalarda niceliksel ve niteliksel araştırma yaklaşımları kullanılmaktadır. Yaşlılıkta yaşamın anlamını refah göstergeleri ile yorumlamayı amaçlayan bu çalışmada niteliksel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Niteliksel araştırma gerçeğinin görünen kısmının arkasında neler bulunduğu anlaşılabilmesi ve öznel durumların nesnel olabileceği varsayımına dayanmaktadır. Niteliksel araştırmalar, sosyal gerçeklik ile fiziksel gerçeğin birbirinden ayırmaktadır. Fiziksel gerçeğin kişisel yorumlardan bağımsız olduğu; sosyal gerçeğin ise kişisel yorumlar ile oluştuğu öne sürülmektedir. Bu nedenle sosyal gerçeğin nesnellik kadar öznel de içerdiği; her bireyin algılayış biçimine bağlı olarak farklılaştığı ve sosyal verilerin ancak yorumlandıkları zaman anlam kazandığı kabul edilmektedir (Kırcaali-İftar, 1999). Birey ve çevresindeki etkileşimin yansıma-

ları olarak ortaya çıkan anlamların yaşam deneyimleri ile nasıl oluştuğu gözlemi gerektirmekte ve ancak niteliksel yöntem ile yorumlanabilmektedir (Uzuner, 1999).

Günümüzde değişen yaşlılıkta yaşamın anlamına ilişkin niteliksel araştırmalarda, bireylerin yaşamlarını nasıl anlamlandırdıkları incelenmiştir. Bu amaçla niteliksel araştırma süreci olarak;

- “Kişilerin kendi yaşamları için varsayımları nelerdir?”
- “Bu kişilerin yaşam deneyimleri nelerdir?”
- “Yaşam deneyimlerini nasıl yorumlamaktadırlar?”
- “Yaşadıkları dünyayı sosyal, kültürel, duygusal ve ekonomik açıdan nasıl yapılandırmaktadırlar?” gibi sorular üzerinde durulmaktadır. Niteliksel araştırma sürecinde bu sorulara yanıt bulmak için görüşme (yapılandırılmamış ya da yarı yapılandırılmış görüşme), saha notları ve ses/ görüntü kaydı gibi veri toplama teknikleri kullanılmaktadır (Uzuner, 1999).

Bu yaklaşımdan yola çıkarak yaşlılıkta yaşamın anlamını belirlemek amacı ile yürütülen bu çalışmada niteliksel veri toplama yöntemi olarak görüşme tekniği kullanılmıştır. 65 yaşın üzerine olan 10 kadın ve 9 erkek katılımcı ile bilgi alma hedefi doğrultusunda amaçlı sohbet gerçekleştirilmiştir. Bunun için 15 açık uçlu sorudan oluşan görüşmeler sırasında yaşlılıkta yaşamın anlamı objektif ve subjektif refah göstergelerine göre yorumlayabilecek bilgilere ulaşılması hedeflenmiştir. Bu bilgiler; yaşamın anlamını yorumlamaya katkı sağlayabilecek “ekonomik iyilik”, “konut durumu”, “sağlıklı olma ve sağlıklı yaşam biçimi” gibi objektif refah göstergeleri ile “yaşam tatmini”, “mutluluk”, “bireylerarası ilişkiler ve ailede etkileşim” gibi subjektif refah göstergelerini içermektedir.

3. Bulgular

3.1. Katılımcıları Tanıtıcı Bilgiler

Yaşlılıkta yaşamın anlamının refah göstergeleri ile yordanması üzerine niteliksel bir araştırma olarak sunulan bu çalışma Ankara'da 10 yaşlı kadın ve 9 yaşlı erkeğin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar Küçükcesat, Bahçelievler, Aşağıayran-çı, gibi semtlerde oturmaktadırlar. Kadınların yaşları 65 ile 80, erkeklerin yaşları ise 65 ile 75 arasında değişmektedir. Böylece tüm katılımcılar Dünya Sağlık Örgütü'nün yaşlı olarak tanımladığı yaş kategorisine girmektedirler (Anonim, 2002). Yaşlı kadınların altısı, erkeklerin ise birisi eşini kaybetmiştir. Kadınlardan dördü, erkeklerin ise sekizi evlidir. Kadınlardan üçünün eşlerinin vefatı üzerinden 12 yılı aşkın bir süre geçmiştir. Erkeklerden üçü ise birinci eşlerini kaybettikten sonra, kendilerine yeni bir yaşam arkadaşı edinebilmek ve yaşamlarını kolaylaştırabilmek için ikinci kez evlenmişlerdir. Yaşlı kadınların altısı ilkokul, üçü ortaokul ve biri lise mezundur. Erkeklerin ise üçünün ilkokul, ikisinin ortaokul, ikisinin lise ve ikisinin de yüksek okul mezunu olduğu belirlenmiştir. Erkeklerin eğitim düzeyinin kadınlardan daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Kadınların tamamının ev hanımı olduğu, erkeklerin tamamının ise bir kamu kurumundan emekliye ayrıldığı bulunmuştur. Erkeklerin ikisi emekliğe ayrıldıktan sonra da kendilerini iyi hissettikleri için fazla yorucu olmayan işlerde çalışmaktadırlar. Katılımcı kadın ve erkeklerin tamamının çocuk sahibi oldukları saptanmıştır.

3.2. Yaşlılıkta Yaşamın Anlamının Refah Göstergeleri İle Yorumlanması

Bu bölümde, katılımcılar ile yaşamın anlamı üzerine gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde/ amaçlı sohbetlerde elde edilen bilgiler objektif ve subjektif refah göstergeleri açısından yorumlanmıştır.

3.2.1. Objektif Refah Göstergelerine Göre Yaşlılıkta Yaşamın Anlamı

İlk olarak yaşlılıkta yaşamın anlamı "ekonomik iyilik", "konut durumu", "sağlıklı olma ve sağlıklı yaşam biçimi" gibi objektif refah göstergelerine göre irdelenmiştir.

3.2.1.1. Ekonomik İyilik

Yaşlılık dönemi ekonomistler tarafından çoğunlukla barınma, gıda ve tıbbi bakım için yeterli para ayırlanamaması nedeni ile düşük gelirli bireyler için sıkıntılı bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle yaşlılık, ekonomik açıdan gelir kaybının ve sağlık harcamalarının artması nedeni ile gider artışının yaşandığı ve toplumsal yönden sosyal güvenlik ihtiyacının en belirgin olarak kendini gösterdiği uzun bir süreci içeren toplumsal olgu olarak değerlendirilmektedir (Garman ve Fogue, 2003). Oysa yaşlılık dönemi ekonomik kaynakları fazla olanlar ve bir sosyal güvenlik sistemine dahil olanlar için tatmin edici bir dönem olarak görülmektedir. Gerçekte yaşlılık döneminde yaşanan ekonomik sorunlar daha önceki yaşam döneminin yarattığı bir sonuçtur. Gençlik yıllarında hiç çalışmamış ya da sosyal güvenlik sistemine dahil olmadan çalıştığı için bugün emekli maaşı alamayan yaşlılar çoğunlukta. Yaşlılıkta kimseye muhtaç olmadan geçinebilecek bir ekonomik düzeye sahip olmak, ekonomik açıdan otonomluğu korumak hem objektif refah, hem de yaşamın anlamı açısından önemli hale gelmektedir (Tufan, 2003).

Bu araştırmada da yaşlı evli kadınların eşlerinin emekli maaşı ile, dul (bekar) olanların ise eşlerinden bağlanan emekli maaşı ile yaşamlarını sürdürdüklerini, ancak Türkiye'de emeklilere yönelik ücret politikalarındaki yetersizlikler nedeni ile çoğunun çocuklarından ekonomik destek aldıkları belirlenmiştir. Gençlik döneminde ciddi bir eko-

nomik birikim yapamadıkları için çok rahat para harcamadıkları ve sağlık harcamalarını yeterince karşılayamadıkları görülmektedir. Erkekler ise emekli maaşları ile geçinmekte ve emekli maaşlarının düşük olmasından şikayet etmektedirler. Bu durumda yaşlıların yine de istek ve ihtiyaçlarını gelirlerine göre ayarlayıp yaşamlarını “idare etmeye” çalıştıkları, ekonomik durumlarının yaşamlarının anlamını belirlediği anlaşılmaktadır. Örneğin, 65 yaşında, dul, eşinin emekli maaşı ile geçinen, üç evli çocuğu olan Z. Hanım ekonomik durumunu iyi olarak değerlendirmese de dost ve akrabaları ile olmayı, görüşmeyi daha önemli bulduğunu belirterek şunları eklemektedir: *“Normal orta sınıf bir aileden geldiğimden lüks hayatı aramam; eş-dost, akrabalarla mutlu olayım, görüşeyim, ihtiyaçlarımı karşılayayım yetiyor. Aslında tabii günlük hayatım dört dörtlük değil, kocam öleli istediğim her şeyi alamıyorum, günümüze ayak uydurmam zor.”*

68 yaşında üç evli kızı olan ve eşi ile birlikte yaşayan M. Hanım ise “ekonomik iyilik” açısından; *“Ekonomik durumum çok çok iyi değil ama emekli maaşımız var. Bu da bize yetiyor. Hiçbir zaman daha fazlasını istemedim”* şeklinde bir açıklama yapıyor ve mevcut ekonomik koşulları ile yetindiğini ifade ediyor.

71 yaşında, iki evli çocuğu olan ve eşi ile birlikte yaşayan S. Hanım ise geçmişteki güçlüklerle karşın şu anda daha rahat bir yaşamları olduğunu belirtiyor: *“Aldığımız maaş bize yetiyor. Mutluyuz biz. Önceden çok zorluk çektik ama şimdi meyvelerini topluyoruz. Çocuklarımız da destekliyor, rahatız.”* 80 Yaşında, eşini kaybetmiş, bir evli oğlu olan F. Hanım ise ekonomik durumunun iyi olmadığını bu nedenle doktora gidemediğini ifade etmektedir.

Yaşlı erkeklerin çoğunluğu ekonomik durumlarını çok iyi olarak değerlendirememekle birlikte, mevcut durum ile yetindiklerini ve mutlu olmaya çalıştıklarını söylemektedirler. Örneğin; 69 yaşında, eşi ile birlikte yaşayan, dört evli çocuk sahibi

olan ve çalıştığı bankadan emekliye ayrıldıktan sonra başka bir işte çalışmaya devam eden M. Bey iyimser bir yapısı olduğunu belirterek şunları ekliyor: *“İhtiyaçlarını karşılamak insanı mutlu eder. İsteklerin sınırı yoktur. Var olanla yetinmek de mutluluktur. Gelirim bana yetiyor. İstekleri ve ihtiyaçları birbirinden ayırmak önemli.”*

70 Yaşında, üç evli çocuğu olan, eşiyle birlikte yaşayan ve emekli maaşı olan A. Bey ekonomik durumunu *“Ekonomik durumum hiç iyi değil, cebimde param yok. Devletin bize verdiği harçlık gibi parayla mutlu olmaya çalışıyoruz. Yine de şükür!”* şeklinde değerlendirmektedir. Diğer yandan; 68 yaşında, üç evli çocuk sahibi, eşi ile birlikte yaşayan ve emekli maaşı olan Z. Bey yaşlılık dönemindeki yoksunluklara da dikkat çekerek, *“Gelirim maalesef yetmiyor. İhtiyaçlarımız bitmiyor. Her şeyimiz zamanla eskiyor, zamanla yerine yenilerini alıp koymamız gerekiyor. 500 YTL ile geçiniyoruz. Ucu ucuna yetiyor. Keşke daha çok imkanım olabilseydi”* diyor.

Bu açıklamalardan yaşlıların “ekonomik iyilik” açısından refah düzeylerinin yüksek olmadığı, yaşamlarını ancak sürdürmeye çalıştıkları, bu nedenle özellikle sağlık hizmetlerinden yararlanamadıkları ve yoksunluk içinde yaşadıkları anlaşılmaktadır. Bun da; gençlik döneminde bir meslek sahibi olmalarına karşın, yaşlılık dönemi için yatırım yapabilecek düzeyde yeterli gelire sahip olmamaları, şu anda emekli maaşı alsalar bile Türkiye’de emekli ücretlerinin iyileştirilmesine yönelik politikaların yetersizliği etkili olmaktadır.

3.2.1.2. Konut Durumu

Yaşlıların konut durumu, ekonomik iyiliklerinden ve sağlık durumlarından ayrı düşünülemez. Çünkü yaşlıların en önemli üç kaygısının; sağlığın bozulması, ekonomik-sosyal ve fiziksel bağımsızlığın azalması ve oturdukları konutun bakımını sürdürememe olarak sıralanmaktadır. Diğer yan-

dan konut, yaşlılar için temel ihtiyaçlardan biri olan korumayı sağlar. Fiziksel sağlığın ve psikolojik refahın sürdürülmesine, samimi ilişkilerin, aile içi etkileşimin ve bazı boş zaman aktivitelerinin gerçekleştirilmesine olanak sağlayan çevredir (Gönen ve Özmete, 2005).

Yaşlılıkta konutun enerji verme, uyarıcı olma, dinlendirme, öz saygıyı ve sosyal statüyü simgeleme gibi önemli işlevleri vardır. Yaşlıların gerçekleştirmek istedikleri aktiviteler için ihtiyaç duydukları araç ve ekipmanları yaşadıkları konut sağlayabilir. Diğer yandan konutun kendisi fiziksel bir alan olmasına karşın insan yaşamını daha çok psikolojik ve duygusal açıdan da etkilemektedir. Uzun süre aynı konutta yaşayan yaşlılar için komşuları tanımaları, yerleşim yeri ile ilgili bildikleri, haritanın zihinlerinde yerleşik olması güven oluşturmaktadır. Bu anlamda konut zaman ve yer açısından yaşlının uyumu için bir dayanma noktasıdır. Çünkü alış-veriş yapma, günlük işlerin yürütülmesi ile ilgili yakın arkadaşların ve komşuların sağladığı toplumsal destek yaşlının yaşamını sürdürebilmesi açısından önemlidir (Gurney ve Means, 1993).

Bu araştırmada yaşlıların hemen hepsinin konut mülkiyetleri kendilerine aittir. Yalnızca bir kadın ve bir erkek kiralık konutta ve bir erkek ise oğlunun evinde gelini ve torunları ile oturmaktadırlar. Bu konuda; 69 yaşındaki Ö. Bey "Oğlumun evi bile olsa sefa ve huzur içindeyim" diyor. 80 yaşındaki F. Hanım ise ekonomik durumunun iyi olmadığını belirterek, şunları ekliyor: "Oğlumun yanında kalıyorum. Torunum ve gelinimle olmak bana yetiyor." 65 yaşındaki L. Hanım, eşi vefat ettiği ve çocukları evli olduğu için kiralık bir konutta yalnız yaşamaktadır. Ev sahibi olmayı istediğini belirterek; "Kıraya verdiğim paraya acıyorum. Ev sahibi olmayı istedim ancak hiç umudum yok, taşınmanın maliyeti çok yüksek. Ev sahibime hoşlanmasam da iyi davranmak zorundayım" diyor. Kiralık bir konutta eşi ile birlikte oturan 68 yaşındaki M. Bey "Kendi evim

olsaydı maaşım kendime kalırdı. Kira da olsa rahat ettiğim ve huzur bulduğum tek yer evim" diyerek konut durumunu değerlendirmektedir.

Ev sahibi olan yaşlı katılımcılar ise kendi evlerinde oturdukları için güvencede olduklarını ve mutlu hissettiklerini belirtmektedirler. Bu düşüncelerini;

"İnsanın yuvası gibi yok"

"Mutlu olduğum tek yer evim"

"Evim kendime yetiyor. Daha iyisi gözümde yok. Bu yaştan sonra her şey önemini kaybediyor"

"İnsanlar için en önemli ekonomik destek ev sahibi olmak. En rahat ettiğim yer evim. Farklı bir yerde yaşamayı düşünemem. Bize yetecek bir evimiz var" gibi ifadeler ile açıklamaktadırlar.

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi; hem yaşlı kadınların, hem de yaşlı erkeklerin konut durumlarını yalnızca konut mülkiyeti açısından değerlendirdikleri, fiziksel açıdan (oda sayısı, yeterlilik, yaşlı ergonomisine uygunluk) bir değerlendirme yapmadıkları görülmektedir. Bunun nedeni; güç ekonomik koşullar altında ev sahibi olmaları ve yaş dönemi gereği "mevcut durum ile yetinme duygusu" olarak açıklanabilir. Onlar için evlerinde mutlu ve huzurlu bir yaşam sürdürebilmenin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle yaşlılıkta evin anlamı diğer yaş dönemlerine göre farklılaşmakta ve daha da önemli hale gelmektedir.

3.2.1.3. Sağlıkli Olma ve Sağlıkli Yaşam Biçimi

Yaşlı bireylerin fiziksel kapasiteleri yaşla birlikte azalmaktadır. Bu durum yaşlıların fonksiyonel bağımsızlıklarını kısıtlamaktadır. Bazı hastalıklar ve çevresel faktörlerin yaşamlarına getirdiği yeni koşullara uyum sağlamalarını güçleştirmektedir. Ayrıca, yaşlıların sağlık sorunlarına ilişkin şikayetlerini ifade etme güçlüğü, sağlık personeline yeterli ilgi gösterilmemesi, sağlık hizmetlerine ulaşmada

yaşadıkları sorunlar, artan sağlık harcamalarını karşılayamama yaşlıların yaşamdan duydukları tatmini azaltarak refah düzeylerini düşüren önemli sorunlardır (Telatar ve Özcebe, 2004).

Bu araştırmada yaşlı kadın katılımcıların sağlık durumlarının yaşlı erkeklere göre daha kötü olduğu anlaşılmaktadır. Erkekler düzenli egzersiz ve spor yapabilme konusunda daha başarılı bir yaşlılık sürdürebilirlerken, kadınlar hastalıkları ve ağrıları nedeni ile spor ya da egzersiz yapamadıklarını söylemektedirler.

65 yaşındaki L. Hanım sağlığını *“Rahatsızlığım nedeni ile spor ya da egzersiz yapamıyorum. Eksikliğini hissediyorum. Ama dışarıdaki alış-ve-rişimi kendim yapabilecek enerjiye sahibim”* gibi cümleler ile değerlendirmektedir. 74 yaşındaki A. Hanım *“Hasta olduğumda üzülüyorum ağlamak geliyor içimden, alıngan oluyorum. Halim yok, spor yapamıyorum. Dışarıdaki alışverişimi çocuklarım ya da torunlarım yapıyor. Bu durumdan rahatsız oluyorum”* diyerek, sağlıklı olmadığı için üzgün ve mutsuz olduğunu ifade etmektedir.

66 yaşındaki T. Hanım sağlığı iyi olmadığı için kendisine kızlarının ve gelinlerinin baktığını belirterek, şunları ekliyor: *“Sağlık dünya malı, cihan varlığı, çok malın olmuş sağlığın iyi olmayınca neye yarar. Benim sağlığım kötü iki dizim ameliyatlı, kalçadan da ameliyat olmam gerekiyor Benden kötülerini görünce şükrediyorum. Evde doktorun söylediği hareketleri yapıyorum. Dışarı alışverişe çıkamıyorum. İhtiyaçlarımı kızlarım sağlıyor. Bunun için mutsuz oluyorum.”*

68 yaşındaki M. Hanım çeşitli sağlık sorunları yaşıyor olsa da konuya daha iyimser yaklaşıyor: *“Guatr ameliyatı oldum, kolestrol var, yüksek tansiyon var. Bunlar yaşın getirdikler, hareketli olduğum için yapacağım işi engellemiyor. Günlük yaşantıma devam ediyorum. Kullanmam gereken ilaçları kullanıyorum. Yediklerime de dikkat edince kendi-*

mi iyi hissediyorum. Evde bazen vücut hareketleri yapıyorum. Halimden memnunum”

Katılımcı yaşlı erkeklerin ise sağlık durumlarının daha iyi olduğu anlaşılmaktadır. Erkekler düzenli spor yapmasalar da, yürüyüş yapmaya özen gösterdiklerini söylemektedirler. 68 yaşındaki A. Bey *“Sağlığım iyi, hiçbir şikayetim yok, her sabah düzenli 1 saat yürüyüş yaparım. Spor yapmazsam eksikliğini çok hissederim. Spor yapmak beni mutlu ediyor”* diyor.

70 yaşındaki A. Bey ise *“Sağlığım iyi, mutlaka yürüyüş yaparım. Ben hareketli bir insanım. Açık hava bana iyi geliyor. O günkü ruhsal durumuma göre kendimi ayarlıyorum”* diyerek, sağlık durumunu değerlendirmekte ve sağlıklı olduğu için mutlu olduğunu ifade etmektedir. Diğer yaşlı erkekler sağlıklarının yaşlıtlarına göre iyi olduğunu, spor yapmaya özen gösterdiklerini ve doktora gitmeye ihtiyaç duymadıklarını belirtmektedirler.

Yapılan diğer araştırmalarda da (Andrews, ve Withey, 1976; Moum, 1981) yaşlı erkeklerin sağlıklarının ve fiziksel kapasitelerinin kadınlara göre daha iyi olduğunun belirlenmesi elde edilen bu görüşleri desteklemektedir. Bu araştırmalarda ayrıca daha sağlıklı oldukları için yaşlı erkeklerin refah düzeylerinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir.

3.2.2.Subjektif Refah Göstergelerine Göre Yaşlılıkta Yaşamın Anlamı

Subjektif refah göstergelerine göre yaşlılıkta yaşamın anlamı “yaşam tatmini”, “mutluluk”, “bi-reylerarası ilişkiler ve ailede etkileşim” başlıkları altında açıklanmıştır.

3.2.2.1.Yaşam Tatmini

Yaşlılık döneminde maksimum yaşam tatmini elde edebilmek için yaşam koşullarının iyileştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Gerçekte bunlar yaşlıların sahip olmak istedikleri mükemmel yaşam

biçimini ve çevresel koşulları içermektedir. Ancak yaşlılık sürecinde yoğun olarak karşılaşılan eşin kaybı, sağlığın bozulması ve gelirin yetersizliği gibi sorunlar, bireylerin arzu ettikleri yaşam tatminine erişmelerine engel olarak, refah düzeylerini düşürmektedir (Gönen ve Özmete, 1999; Wan, Odell ve Lewis, 1982).

Bu çalışmada da özellikle eşlerini kaybetmiş olan yaşlıların eşlerini ve geçmişi çok özledikleri, geçmişte daha mutlu oldukları, ancak şu anda çocukları kendileri ile ilgilendikleri için memnuniyet duydukları gözlenmektedir.

69 yaşındaki S. Hanım eşini 11 yıl önce kaybetmiş, üç evli çocuğu var. Geçmişe özlem duygusunu şu sözleri ile açıklıyor: *“Önceden eşim vardı. Çocuklarım yanımdaydı. Her şeyin tadı farklıydı. Şimdi o günleri arzuluyorum. Biraz rahatsızlıklarım var. Ama yine de halimden memnunum”*

74 yaşındaki A. Hanım ise yaşam tatmini belirleyen faktörleri şu şekilde sıralıyor: *“Evim var, kendi işimi görüyorum, ibadetimi yapıyorum. Hayatımdan memnunum. Evlendiğimde gençtik, çocuklarımız vardı. Hepimiz birlikte yiyip içerdik. Daha şendik. Şimdi tek başıma kaldım. Kocamı çok özliyorum.”*

65 yaşındaki L. Hanım ise eşini 4 yıl önce kaybetmiş. Şu andaki yaşam tatminini çocuklarının varlığı ile ilişkilendirerek şunları ekliyor: *“Kocam vefat etti, ancak benden sonraya kalmadığı için memnunum. Bir şikayetim yok, ama çocuklarım küçükken ellerinden tutup dolaştığım, aynı sofrayı paylaştığım zaman daha memnundum. Şu anda çocuklarım beni arıyor, soruyor, ilgileniyor. İstedğim zaman ben onlara gidebiliyorum. Bu nedenle hayatımdan memnunum”*

66 yaşında, eşini 7 yıl önce kaybetmiş olan T. Hanım ise *“Gençliğimi çok özliyorum. Kocam vardı. Çocuklarım yanımdaydı, şimdi ellere karıştılar.*

Önceden temizliğimi yapardım. Şimdi en ufak hareketimde ağırdan duramıyorum. Yaşlanınca dünyanın tadı bitiyor. Her şey gençken güzel” diyerek, düşüncelerini açıklıyor.

Gençliklerine özlem duyan ancak şu anda çocuklarının desteği ile kendilerini iyi hisseden bu yaşlı kadınların yanı sıra; eskiye dönmeyi istemeyen ve şu anda yaşamlarından tatmin olduklarını belirten kadınlar da bulunmaktadır. Örneğin; 66 yaşında, eşi ile birlikte yaşayan C. Hanım'ın iki evli çocuğu bulunmaktadır. Yaşamdan duyduğu tatmini şu sözleri ile ifade etmektedir: *“Çocuklarımız ve biz sıhhatliyiz, en önemlisi bizim için o. Eskiye döner misin deseler istemem. Şu anda çok memnunum hayatımdan ve daha rahatım.”*

69 yaşında, eşi ile birlikte yaşayan T. Hanım ise: *“Kendimden düşkünü gördükçe kendi halime şükrediyorum. Şimdi hayatımdan eskiye göre daha memnunum. Çünkü her şey istediğim gibi, istediğim gibi geziyorum, yiyorum. Yaşam mücadelem eskiden daha fazlaydı. Şimdi tüm çocuklarım ve torunlarım yanımda”* diyerek yaşamdan duyduğu tatmini anlatıyor. 71 yaşında ve evli olan A. Hanım da *“Eskiden çok çalışıyordum. Sürekli iş vardı. Şimdi daha rahatım, daha memnunum. Torunlarımı büyütüyorum”* şeklinde yaşamından duyduğu tatmini ifade etmektedir.

Bu araştırmada yaşlı kadınlar açısından; eşleri ile birlikte yaşıyor olmaları (eşin vefat etmemiş olması), kendilerini daha sağlıklı ve enerjik hissetmeleri, çocukların ilgili ve destekleyici tutumları yaşamdan duydukları tatmini belirlemektedir.

Yaşlı erkekler için ise yaşam tatmininin daha çok “ekonomik iyilik” ve “sağlıklı olma” gibi değişkenlere bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Üç evli çocuğu olan ve eşi ile birlikte yaşayan 70 yaşındaki A. Bey *“İnsanca yaşayamıyoruz. 1960'dan beri devlete vergi veriyorum. Şu anda emekliyim, aldığım para yetmiyor. Kahvede içtiğim bir tek kah-*

venin bile hesabını yapmak zorunda kalıyorum. Ama eşim ve çocuklarım ile mutluyum” diyerek, ekonomik koşullarının yaşam tatminini etkilediğini açıklamaktadır.

75 yaşında evli olan ve emekli maaşı ile geçimini sağlayan S. Bey “Önceden geçim şartları daha güzeldi, ekonomik durumumuz daha iyiydi. Hayatımdan daha memnundum. Geçen günlerin kıymetini bilmek lazım” diyerek yaşamdaki memnuniyetsizliğini belirtmektedir.

Geçmişte ciddi sağlık sorunları yaşamış ve şimdi sağlığına yeniden kavuşmuş, 68 yaşında ve evli olan M. Bey yaşam tatminini sağlık durumu ile birlikte değerlendirmekte ve şunları eklemektedir: “Şu anda dünyalar benim, iyileştim. Önceden yataktan kalkamıyordum. Gençliğimde iş değiştirmek, çocukları büyütme derken daha çok koşuşturmak zorundaydık. Şimdi sağlığıma kavuştum. Daha ne isteyim.”

Yaşlı katılımcıların yaklaşımlarından yaşlılıkta özellikle sağlık, gelir düzeyi gibi objektif refah göstergelerinin yaşam tatmini, mutluluk ve huzur gibi subjektif refah koşullarının gerçekleşmesine dayanak oluşturduğu anlaşılmaktadır. Sağlık durumu iyi olduğunda ve gelir düzeyi yükseldiğinde yaşlıların yaşamdan duydukları tatminin de artabileceği gözlemlenmektedir.

3.2.2.2. Mutluluk

Yaşlılığı yalnızca güçlük ve zorlukların olduğu bir dönem olarak değil, hoş anları olan bir yaşam kesiti gibi düşünmek gerektiği, böylece yaşlıların bu dönemi daha mutlu ve huzurlu geçireceği belirtilmektedir. Bu nedenle mutlu bir yaşlılık dönemi geçirmek için yaşlılığa uyum sağlamak gerektiği açıklanmaktadır (Wan , Odell ve Lewis, 1982).

Bu araştırmada katımcı yaşlılar sağlıklı oldukları, eşleri ve çocukları yanlarında oldukları için mutlu olduklarını belirtmektedirler.

66 yaşında, eşi ile birlikte yaşayan ve iki evli çocuk sahibi olan C. Hanım “Sağlıklıyım, eşimle birlikte, çocuklarımla olmak benim için çok önemli. Çok mutluyum” diyerek mutlulukla ilgili düşüncelerini açıklamaktadır.

71 yaşında, iki evli çocuğu olan A. Hanım çok mutlu olduğunu ifade ederek, şunları eklemektedir: “Bundan iyisi can sağlığı. Yaşamımda hiçbir şeyin eksikliğini hissetmiyorum. Çocuklarım okudu, işleri de çok iyi. Bundan daha büyük bir mutluluk yok benim için.”

Yaşlı kadınlardan sağlıkları iyi olmayanların ve eşlerini kaybetmiş olanların daha mutsuz oldukları anlaşılmaktadır. 66 yaşında ve eşini kaybetmiş olan T. Hanım sağlığı iyi olmadığı için mutsuz olduğunu belirtmektedir: “Sağlığım iyi değil. Kızım ve gelinlerim bakıyor, kendi işimi görebilsem daha mutlu olacağım” diyerek koşullarını ifade etmektedir.

80 yaşında ve eşini kaybetmiş olan F. Hanım tek çocuk sahibidir. Eşinin ve çocuğunun yanında olmamasının kendisini üzdüğünü ifade etmektedir. Yaşlı erkekler de ailelerinden aldıkları destek ile çocuklarının ilgi ve sevgileri nedeni ile mutlu olduklarını belirtmektedirler.

69 yaşında eşini kaybetmiş olan Ö. Bey çocukları yanında olduğu için mutlu olduğunu belirtmektedir. Ayrıca “Çocuklarımdan saygı-sevgi görmek beni mutlu ediyor, zaman zaman onlara sinirlenip kızıyorum. Ama nadiren oluyor. Onlar beni hoşgörürü ile karşılıyorlar. Onlarla arkadaş gibiyim. Onlar gibi düşünmeye çalışıyorum” diyerek mutluluk çabalarını anlatmaktadır.

68 yaşında, üç evli çocuğu olan ve eşi birlikte yaşayan A. Bey de “Çok mutluyum. Çocuklarımla, eşimin yanımda olması, hayat, yaşamak beni mutlu ediyor” şeklinde mutlulukla ilgili düşüncelerini ifade etmektedir. Diğer yaşlı erkekler de mutluluk

düzeylerini eşlerinin ve çocuklarının varlığına dayandırmakta, çocuklarından gördükleri ilgi ve sevgi için çok mutlu olduklarını belirtmektedirler.

3.2.2.3. Bireylerarası İlişkiler ve Ailede Etkileşim

Bireylerarası ilişkiler ve ailede etkileşim başlığı altında yaşlıların komşuları, akrabaları, eşleri ve çocukları ile olan ilişkileri ve bu açıdan yaşamın anlamı açıklanmaktadır.

65 yaşında ve eşi ile birlikte yaşayan T. Hanım komşuluk ilişkilerinin geçmişteki gibi güçlü olmadığını belirterek, komşuluk ve aile ilişkileri ile ilgili şunları eklemektedir: *“Apartman hayatı komşuluk ilişkilerini zayıflatıyor. Ancak yine de memnunum. Komşularım bana hürmet ediyor, değer veriyor. Ben de onlara. Kız kardeşlerimle aram iyi. Sorunlarımızı paylaşıyoruz ve birlikte çözüyoruz. Maddi sıkıntısı olan kardeşimize destek oluyoruz. Ayrıca en büyük varlık çocuklarım. Onlar mutlu oldukları zaman ben de mutlu oluyorum. Eşim can yoldaşım. Şimdi televizyonla avunuyoruz. Birlikte çocuklara gidiyoruz.”*

Yaşlı katılımcıların hemen hepsi komşuluk ilişkilerinin geçmişe göre zayıfladığını söylemektedirler. Komşularının kendilerine yararı ya da zararı olmadığını belirterek, yine de çevrelerinden saygı gördüklerini anlatmaktadırlar. Ancak oturdukları apartmanda ya da çevrede tanımadıkları komşu sayısının gün geçtikçe artması ile korkularının arttığını ve kendilerini güvensiz hissettiklerini belirten kadın ve erkek yaşlılar bulunmaktadır.

Komşuluk ilişkilerinde olduğu gibi akrabalık ilişkilerinin de giderek zayıfladığını belirtmektedirler.

70 yaşındaki S. Hanım akrabalık ilişkilerini şu şekilde anlatmaktadır: *“Akrabalık ilişkilerimizde komşuluk ilişkilerimiz gibi çok değişti. Şimdi birbirimizi tanımaz olduk. Hayatın rengi değişiyor. Önceki durumu düşünüp şimdi üzülüyorum. Önceden*

herkes imrenirdi bizim akrabalığımıza. Şimdi kop-tuk birbirimizden.”

66 yaşındaki C. Bey ise akrabalık ilişkileri ile ilgili olarak *“Akrabalık ilişkilerimiz zayıfladı. Küs değilim ama gidip gelmediğimiz akrabalarımız var. Arkadaşlarım daha fazla. Akrabalardan ne fayda ne zarar görüyorum. İçinde bulunduğum durum beni mutlu etmiyor”* diyerek düşüncelerini açıklamaktadır.

70 yaşındaki A. Bey ise Türkiye’de eskisi gibi akrabalık ilişkilerinin kalmadığını, ekonomik durumunun iyi olmaması nedeni ile ilişkilerinin zayıfladığını belirtmektedir.

Yaşlı katılımcıların aile içi etkileşim ve çocukları ile ilişkileri konusunda daha olumlu görüşler ortaya koydukları gözlemlenmektedir.

71 yaşında, evli ve iki çocuğu olan A. Hanım aile ilişkileri konusunda olumlu görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir: *“Hayatımın en güzel şeyi ailem. Torunlarım da oldu. Onlarla birlikte olmak yetiyor. Onların iyiliklerini görmek en güzel, en anlamlı şey.”*

66 yaşında ve eşini kaybetmiş olan T. Hanım çocukları ile ilişkilerini şu şekilde anlatmaktadır: *“Çocuklarım tatlılık da veriyor, üzüntü de veriyor. Kızsam da onların başına bir şey gelmesini istemem, küssem de onları düşünürüm. Ama kızlarımdan daha çok memnunum. Eşim olsa çocuklarım babalarından korkardı. Daha çok ararlar, daha çok sorarlardı beni.”*

68 yaşındaki A. Bey de aile ilişkilerindeki mutluluğu şu şekilde ifade etmektedir: *“Aile ilişkilerimiz çok iyi. Onlar benim hayatıma anlam katıyor. 40- 41 senedir eşimle birlikteyiz. Birbirimize destek oluyoruz. Çocuklarım ve eşimle çok mutluyum. Bu yaşıma kadar hiç kırgınlığım olmadı.”*

69 yaşında evli ve iki çocuk sahibi olan M. Bey ise *“Çocuk sahibi olmak sorumluluk veriyor. Yaşamımda olmaları hedef belirlememizi sağlıyor. Her ailede zaman zaman sorunlar olur. Önemli olan bunları idare edebilmek ve ilişkileri iyi bir seviyede yürütebilmektir”* diyerek aile ilişkilerini anlatmaktadır.

Bu açıklamalardan yaşlıların ebeveyn olarak kendilerini ömür boyu çocuklarından sorumlu hissettiklerini, çocuklarından gördükleri ilgi, destek, saygı ve sevgi ile beslendikleri anlaşılmaktadır. Bu nedenle olumlu bireylerarası ilişkiler ve aile içi etkileşim yaşlılıkta subjektif refahı belirleyen ve yaşamı anlamlı hale getiren en önemli göstergelerden biri olarak değerlendirilmektedir.

SONUÇ

Yaşlılıkta yaşamın anlamını refah göstergeleri ile yorumlamayı amaçlayan bu niteliksel araştırmada; ekonomik iyilik, konut durumu ile sağlıklı olma ve sağlıklı yaşam biçimi gibi objektif refah göstergeleri ile yaşam tatmini, mutluluk ile bireylerarası ilişkiler ve ailede etkileşim gibi subjektif refah göstergeleri değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamına alınan yaşlıların ekonomik açıdan iyi refah koşullarına sahip olmadıkları, erkeklerin düşük emekli maaşları ile geçimlerini sağlamaya çalıştıkları, kadınların ise gençlik döneminde çalışmadıkları için eşlerinin emekli maaşlarına bağlı olarak yaşamlarını sürdürdükleri, ancak bu düşük ücretler ile özellikle sağlık bakımı ve konut ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadıkları ve zaman zaman çocuklarından destek aldıkları belirlenmiştir. Ancak yaşlılar bu ekonomik koşulları ile yetinmekte ve durumlarından şikayetçi olsalar bile herhangi bir şeyin değişmeyeceğini düşünmektedirler. Ayrıca konutları kendilerine ait olan yaşlıların ekonomik açıdan kendilerini daha rahat hissettikleri, kirada oturan yaşlıların ise yaşam koşullarının daha da zorlaştığı anlaşılmaktadır. Yaşlıların ko-

nutlarını mutlu oldukları bir yuva olarak tanımladıkları ve konutlarının fiziksel özelliklerinin bu açıdan önemli olmadığı bulunmuştur. Yaşlılar konutlarını olumlu aile ilişkilerinin sürdürüldüğü ve sevginin paylaşıldığı bir alan olarak değerlendirmektedirler. Diğer objektif refah göstergesi olarak sağlıklı olma açısından; yaşlı erkeklerin sağlıklarının kadınlara göre daha iyi olduğu ve spor yapabilme konusunda erkeklerin daha başarılı oldukları belirlenmiştir. Kadınların sağlıkları kötü olsa bile kendi işlerini yürütmeye çalıştıkları, sağlığı bozuk olduğu için ailesinden yardım alan yaşlıların mutsuz oldukları gözlenmektedir. Sağlığı iyi olmayan yaşlıların kendilerini diğer yaşlılar ile karşılaştırarak, durumlarına şükrettikleri ve bu nedenle sağlıklarından fazla şikayet etmedikleri anlaşılmaktadır.

Subjektif refah göstergeleri açısından; eşleri vefat etmemiş olan, çocuklarından ilgi, sevgi ve destek gören yaşlıların yaşamdan daha çok tatmin duydukları ve mutlu oldukları görülmektedir. Yaşlılar kendilerinden çok çocuklarının sağlığı ve mutluluğu ile mutlu olmakta, hatta torunlarının varlığı onların yaşamlarına farklı bir anlam katmaktadır. Yaşlılar komşuluk ve akrabalık ilişkilerinin geçmişe oranla çok zayıfladığını, bu nedenle çocuklar ile etkileşimin daha önemli hale geldiğini belirtmektedirler. Yaşlıların oturdukları apartmanda ya da çevrede bazı komşularını tanımadıkları bu nedenle kendilerini güvende hissetmedikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca ekonomik koşulları iyi olmadığı için akrabalık ilişkilerinin kötüleştiğini düşünen yaşlılar da bulunmaktadır. Bu araştırmada yaşlılar ekonomik durumlarının, konut koşullarının ve sağlık durumlarının değişmeyeceğini düşündükleri için mevcut objektif refah koşulları ile yetinmekte ve olumlu aile ilişkilerinin sağladığı yaşam tatmini ve mutluluk ile yaşamlarını anlamlandırmaktadırlar.

Bu noktada, yaşlıların ekonomik durumlarını iyileştirecek politika ve düzenlemelerin ivedi olarak gerçekleştirilmesi, konut koşullarının geliştirilmesi,

sağlığın iyileştirilmesi için yaşlılara yönelik sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaşlıların bu hizmetlere kolaylıkla erişmelerinin sağlanması, yaşlıların yaşamdan duydukları tatmini ve mutluluk düzeylerini yükselterek yaşamlarının daha anlamlı hale gelmesini sağlayacaktır. Ayrıca bireylerin yaşlılık

dönemine ekonomik, sosyal ve psikolojik yönden başarılı bir şekilde uyum sağlamalarına katkıda bulunacak yaşam boyu eğitim programlarının gönüllü kişi ve kuruluşlar ile birlikte yürütülmesi yaşlı refahının yükselmesini destekleyecek önemli bir uygulama olacaktır.

KAYNAKLAR

1. Studen, G. What is the meaning of life? Philosophy Now. 2007;59.
2. Baran, A.G. Yaşlılığın ve yaşamın anlamı üzerine niteliksel bir araştırma. II. Ulusal Yaşlılık Kongresi. Bildiriler Kitabı. 9-12 Nisan 2003, Denizli.
3. Potter, S.M. The meaning of life. <http://www.ijbiblio.org/jstrout/> 27. 9. 2007.
4. Gox, H.G. Later life:The realities of aging. Prentice Hall, New Jersey. 1993.
5. Goldsmith, E.B. Resource management for individuals and families. Wadsworth, Thomson Learning Inc., USA. 2000.
6. Rice, A.S. Tucker SM. 1986. Family life management. Mcmillan Pub. Comp., New York. 1986.
7. FAO. Rural households and resource allocation for development: an ecosystem perspective. In: Enberg LE (eds). Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome 1990.
8. McGregor, S.L. Goldsmith, E.B. Expanding our understanding of quality of life, standard of living and well-being. Journal of Family and Consumer Sciences. 1998; 90(2).
9. Andrews, F.M. Withey, S.B. Social indicators of well-being American's perceptions of life quality. Plenum Press, New York. 1976.
10. Campbell, A. Converse, P.E. Rodgers, W.L. The quality of American life: Perceptions, evaluations and satisfactions. Russell Sage Foundation, New York. 1976.
11. Moum, T. The role of values and life goals in quality of life. Quality of Life:Problems of Assessment and Measurement. Socio-Ekonomik Studies:5. 1981; Unesco.
12. Diener E. Recent Findings on subjective well-being. <http://www.psych.uiuc.edu>. 04.12.2003.
13. Diener, E, Diener, R.B. New Directions in subjective well-being research: The cutting edge. <http://www.s.psych.uiuc.edu>. 04.12.2003.
14. Zhang, A.Y. Yu, L.C. Life satisfaction among Chinese elderly in Being. Journal of Cross- Cultural Gerontology. 1998;13(2):109- 125.
15. Gönen, E. Özmete, E. Olgun gençlik ve yaşam tatmini. II. Ulusal Yaşlılık Kongresi Bildiriler Kitabı. 9-12 Nisan 2003, Denizli.

16. Raphael, D. Quality of life. In: Renwick R, Brown I, Nagler M (eds). Quality of Life in Health Promotion and Rehabilitation. London. 1996.
17. Heylighen, F. 2003. What is the meaning of life? <http://www.pespmc1.vub.ac.be>. 04.12.2003.
18. Kırcaali- İftar, G. Bilim ve araştırma. In: Bir AA(ed). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1081. 1999.
19. Uzuner, Y. Niteliksel araştırma yaklaşımı. In: Bir AA (ed). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1081. 1999.
20. Anonim, 2002. Yaşlı Sağlığı. T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara.
21. Garman, E.T. Fogue, R.E. Personal Finance. Houghton Mifflin Comp. Boston 1994.
22. Tufan, İ. Yaşlılık ve yaşlanmak: Yaşlanmanın sosyolojisi. Anahtar Kitaplar Yayınevi 2003.
23. Gönen, E. Özmete, E. Yaşlılar için evin anlamı. III. Ulusal Yaşlılık Kongresi Bildiriler Kitabı. 16-19 Kasım 2005, İzmir.
24. Gurney, C. Means, R. The meaning of home in later life. In: Arber S, Avandrov M (eds), Ageing, Independence and the Lifge Course. Jessica Kingsley Pub. London 1993.
25. Telatar, T.G. Özcebe, H. Yaşlı nüfus ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi. Türk Geriatri Dergisi. 2004; 7(3): 162-165.
26. Gönen, E. Özmete, E. Yaşam kalitesi, yaşam standardı ve refah kavramlarına yaklaşımlar. Verimlilik Dergisi. 1999; 4.
27. Wan, T. Odell, G. Lewis, D.T. Promoting the well-being of the elderly: A community diagnosis. The Haworth Press, New York 1982.

Toplumsal Yaşamda Sanat Eğitiminin Gerekliliği ve Medyanın Rolü

• Öğr. Gör. Dr. Anıl Ertok ATMACA*

Özet

Plastik sanatlar ve diğer tüm sanat dalları ahlak gelişimine katkısı olan, kişinin yaratıcı kabiliyetinin gelişmesinin yanında estetik bilincini de geliştiren önemli kültürel etkinliklerdir. Fakat ülkemizde artan yaşam kaygıları, geçim sıkıntıları, eksik eğitim politikaları ve medyanın dejenerasyonu neticesinde tüm sanat dallarının erozyona uğradığı görülmektedir.

Sanatçı olmak özel bir durumdur. Doğuştan gelen yetenek yanında sanat alanında alınmış eğitim de sanatçı olmanın gereklerindedir. Sanatçı olmak toplumda bazı özel insanlara özgü bir durumdur, bunun yanında tüm toplumdaki sanat yapması beklenemez fakat sanat dalları ile ilgilenmek, iyi bir sanat tüketicisi olmak en azından herhangi bir sanat dalına yakınlık duymak kültürel yaşamın ve çağdaş bir toplumun varlığını gösterir. Eğitim bu anlamda temel etkindir. Okullarda okutulan sanat derslerinin ilköğretim basamaklarında çocuğa tanıtılmasıyla birlikte başlayan bu süreç, tüm eğitim basamaklarında devam etmelidir. Sanat eğitiminin gelişiminin ilk basamaklarında alan çocuk, yarının yetişkin bir sanatseveri olma durumu, sanat eğitimi almamış bireye göre mutlaka farklı olacaktır. Medyanın da bu anlamda toplumu eğitme politikası birincil görevi olmamakla birlikte bir sanat politikasının da bulunması gerekliliği düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Sanat eğitimi, medya, sanat.

Abstract

The Necessity of Art Education and The Role of The Media in Social Life

Plastic arts as well as other branches of art are commonly accepted as considerable cultural activities that contribute to the ethical development and that develop individual's creativity besides improving the aesthetical conscience. However it is observed that; due to the increased worries of existence, sustenance problems, deficiencies in educational policies and degeneration of the media, all branches of art are faced with erosion.

Being an artist is a special status. Education on art is one of the necessities of being an artist besides having the inborn talent. Being an artist is somewhat peculiar to certain people in the society therefore the whole society can not be expected to perform art. On the other hand, being interested in art branches, being a good consumer of art and feeling close to any art branch indicate a cultural life and a contemporary society. In this sense, education is the primary agent. The process which begins with the introduction of art to children at art courses in the primary education should continue in all steps of education. The child, who has received art education in the earlier periods of school life, will definitely have a more positive situation in being a lover of art when compared to another who has not received any art education. Developing a policy concerning the edification of the society is not the primary duty of media. However, these means should constitute an art policy for the use of art.

Key words: Art education, media, art.

(*) Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı.

Giriş

Sanatın ve sanat eğitiminin toplumsal yaşamdaki gerekliliği son yıllarda azalan sanat eğitimi dersleri ve toplumun sanatsal olaylardan uzaklaşması hatta sanat ve sanatçı kavramlarının birbirine girmesi nedeni ile bir eğitim sorunu haline gelmiştir. Sanatın toplumda yaygınlaştırılması üzerine atılan adımlar bir süre sonra etkisini hissettirmeden kaybolup gitmekte ya da bu çabaların sonucunda yeterli kaynak ve destek bulamama sıkıntısı ortaya çıkmaktadır. Bir slogan olarak çok kullanılan 'sanat ve sanat eğitiminin gerekliliği' vurgusu destek bulmakta maalesef zorlanır, oysa modern toplumların yaşam şekilleri arasında sanat da vardır. Sanatla ilgilenmek gerçekte bir zorunluluk değildir fakat kültürlü bir insan olmanın gereği sanat yapmak olmasa da sanata ilgili olmaktır. Bir ülkede sanata ve sanatçıya yapılan yatırımlar, sanat eğitimi politikasının olması o ülkenin gelişmişliği ve modernliği ile alakalıdır.

Sanat nedir? En basit tanımı ile estetik amacı olan her şeydir. Bir şeyin sanat eseri olabilmesi için onu icra eden kişinin de sanatçı olma durumu vardır ki sanatçı sanat yaptığının bilincinde ve amacında olsun. Sürekli değişen "neler sanattır?" sorusu dünya genelinde gelişen değişim rüzgârları ile birlikte sürekli kendisine yeni anlamlar ekler, örneğin; Platon'un sanatı küçümsemesi ve mimesis kavramı, Aristo'nun karşı düşünceleri, Rönesans ile doğaya eş benzerlikli eserlerin sanat olduğunun kabulü, endüstri devrimi ve değişen sanat anlayışları sonucunda oluşan akımlar, Duchamp'ın her nesnenin sanat olabileceği iddiası, Beuys'un her insanın sanatçı olabileceği iddiası gibi sanatın var olduğu günden beri değişen, gelişen anlamlarını sıralayabiliriz.

Sanat varolduğundan beri eğlendirici niteliği aranmıştır fakat eğlendirici niteliğinin yanında eğitmek gibi önemli bir misyonu da bulunmaktadır. Horatius (İ.Ö.65-8) **Ars Poetika** adlı eserinde sa-

natın iki işlevi üzerinde durmuştur: Zevk vermek ve eğitmek. İyi bir eser hem zevk verecek hem de eğitecektir. Rönesans'ta ve neo-klasik çağlarda bu iki işlev şart koşuluyordu. Söz konusu zevk ne kadar ince ve yüce olursa olsun sanatın tek amacı olarak ileri sürülse de, bu amaç sanatın önemine amaç olurdu. Onun için sanatın sadece zevk verici ya da eğlendirici olduğunu savunanlar çok azdı. Eğlendirerek eğitmekti sanattan beklenen(Moran,2003,36). Günümüzde sanatçılar gözlerimizin beğeni ile izlediği eserleri üretmenin yanında toplum yaşamını etkileyen konulara da değinerek duyarlılıklarını göstermekte ve topluma kendi yorumları ile sinyaller yollamaktadırlar, bu anlamda pek çok şeyin başaramadığını sanatın çoğu kez başardığına şahit oluruz. İspanya'daki iç savaşın izlerini Picasso'nun gözlerinden farklı yaşamamız gibi.

Sanatçı, duyarlılığını sanat eseri ile bizlere ifade etmeye çalışırken bu anlamda sanatın aramızda yaşayabilmesi için biz sanat eğitimcilerinin ve sanattan hoşlanan herkesin ülkemiz halkının sanata olan ilgisini canlandırmamız gerekmektedir. Tabi bu çabanın temel hedeflerinden birisi de okullar olmalıdır. Örgün eğitim içinde yasak savmadan öteye gidemeyen sanat dersleri ileride geleceğin sanatla hiç ilgisi olmayan estetik beğenileri geliştirmemiş, güzeli ve güzel olmayanın eleştirisinden yoksun bireylerini yetiştirmektedir, aileler çocuklarının sanatla ilgilenmesini artık istememekte hatta gelecekteki sınav hayatları için gereksiz bile görmektedirler, çünkü ana ve babalar da bir dönem eğitimlerinde sanat eğitimi almamışlar bunun için teşvik edilmemişlerdir. Eğitim sistemimizin yanında yine istendiğinde iyi bir eğitim aracı olabilen medya organları da sanatın yaygınlaştırılmasında önemli görev üstlenebilirler. Kaya Özsegin(1968:10) özellikle bu konuya değinen eğitimcilerimizdendir, kendisi eğitimi yalnızca okul eğitimi olarak görmediğini sanatın yurdun her köşesinde yaygınlaştırılmasıyla ve tutarlı eğitimle işe başlamanın

gerekliliğine değinmektedir. John Berger(1990:24) Nüfusun büyük bir çoğunluğunun sanat müzelerine gitmediklerine değinir ve bir araştırma tablosu ile sunar; bu tabloda sanata duyulan ilgiyle mutlu azınlığın gördüğü eğitim arasındaki yalın bağlantıyı gözler önüne serer. Yunanistan, Polonya, Fransa ve Hollanda'yı içine alan bu tabloda müzeleri en fazla ziyaret edenlerin eğitimlerinin yüksek öğrenim ve üstü düzeyinde olduğu görülmektedir buna karşılık hiçbir eğitim belgesi olmayanlar ise en az düzeydedir, Hollanda da ise hiç yoktur. 1969 yılında yapılan bu araştırmanın bu gün de farklı olmadığı bilinmektedir.

Yöntem

Araştırmada literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Sanatın gerekliiği ve sanatın eğitici niteliğinin önemi vurgulanmaya çalışılmış, medyanın bu gerekliiğe katkı derecesi merkez alınarak farklı kaynaklardan yararlanılmıştır.

Bulgular

Zeynep Oral'ın(2002:15), dönemin Kültür Bakanı ile yaptığı bir röportajda Bakan, "yetmiş milyon ülkede günlük gazetelerin toplam dört milyon basılmasına, bir gazetenin 20 dakikada tüketilmesine, artık gazetelerin okunmayıp, yalnızca bakıldığına dikkati çeker ve kişi başına düşen kitap sayısı açısından çok çok gerilerdeyiz" diyerek öncelikli tasarımlardan birisini açıklar: Eğitim Bakanlığı'yla iş birliği yapmak. Okumanın olmadığı bir toplumda kültürden de sanattan da bahsetmek pek kolay olmayacağı gerçeğinin yanında, eğitim aşamalarında sanat eleştirisinin de ihmali, bireylerin sanata uzak kalmalarında önemli nedenlerden biridir. Eleştirel bakmayı bilmeyen birey, sanatı da, tüm hayatı da öylece kabullenir. Ülkemizde sanatsal faaliyetler olmakla birlikte bu etkinlikler belli iller ve belli kesimlerle sınırlı kalmaktadır. Ülkemizde genelde sanatta toplum ilişkisinin kopukluğu açıkça görülmekte eğitim sistemi ve medyanın da sanata

olan duyarsızlığı neticesinde bu uçurum giderek büyümektedir.

Tartışma

Herkes sanatçı olmak zorunda değildir, fakat çağdaş bir insan olmanın gereği olarak, herkes sanattan bir parça anlamak zorundadır. Sanatsal güzelliklerden tat alabilen, kendi kültürünü tanıyan, çevresine ve sanat eserlerine eleştirel gözle bakabilen bireyler yetiştirmek, günümüz sanat eğitimi uygulamalarıyla imkânsız görünmektedir. Sanatsal öğrenme, büyümenin doğal ve otomatik bir sonucu değildir. Çocuk sanatsal öğrenmede, yalnız içerden dışarıya doğru değil, dışarıdan içeriye doğru beslenerek gelişir(Kırıçoğlu, 1991). Eğitim ile birlikte sanatsal yaşantısı canlı olan bir toplumun gelişmesinde medyanın da etkisi olabilir. Medyada yer bulan her sanat haberinin okuyucular arasında ilgi duyan bir kesimi eğiteceği kuşkusuzdur. Özellikle de çocuklar medya araçlarına çok bağlı yetişmektedirler, eğitimlerinden kalan zamanlarda çocukların en çok eğlendikleri, medya araçlarıdır. Bu nedenle medya araçlarının politikaları ve yayın akışı düzenlemeleri incelenmesi gereken bir durumu oluşturur. Çocukların eleştirel düşünme becerilerinin gelişmesi için aile, çevre, eğitim, sanat ve medya gücünü bu amaçla kullanmada özen göstermelidir, özellikle televizyon ve radyo programlarının temel amacı TRT kurumunun belirlediği gibi, haber vermek, eğitmek ve eğlendirmek olarak yer alması gerekirken şu anda yalnızca eğlendirmek işlevi yerine getirilmektedir.

Nükhet Güz (1996:669) Kamu hizmeti yayıncılığının bu anlamda gerekliiğinden bahseder, yazarın tespitine göre Kamu Hizmeti Yayıncılığı kişi temel hak ve özgürlüklerinin bir güvencesi olarak değerlendirilmelidir. Bilgi edinme, eğitim alma temel hakların sağlanmasında kamu hizmeti yayıncılığı çok önemli bir etkinliğe sahiptir. Modern iletişim teknolojileri, dünyanın her tarafındaki farklı yaştaki, farklı toplumsal sınıfa ait, çeşitli kültürlerden

insanlara belli bir takım değerleri, bakış açıları ve fikirleri iletirler. Bu arada özellikle genç çocuklar heyecanlı medya kullanıcılarıdır. (Dorfman ve Mattelart,1972 aktaran Lull,2001:32).

Açıkça görülür ki medyanın toplum üzerinde çok güçlü bir etkisi vardır, bu noktada amaç bu gücün kullanımını sistemli ve doğru bir noktaya çekmek olmalıdır. Adem Genç (1983:37), sanat yapısını toplumsal bir değer taşıması için bir sanatçının diğer sanatçıya yaptıklarını göstermesinin yeterli olmadığını kitle iletişim araçlarının ve çeşitli kurumların bu soruna daha köklü eğilmesi gerektiğini ve Türk insanının sanatsal deneyiminin artırılması gerekliliğine dikkati çeker. Ümit Gezgın (2001:42) ise toplumun her kesiminin görsel sanatlarla buluşması gerektiğini, bu buluşmanın da yaygın bir kitlesel eğitimle ancak olası olduğunu, medyadan, sivil toplum örgütlerine, yaygın kuramsal eğitimden sivil ve özel eğitime kadar her alanın ciddi anlamda görsel sanatlar eğitimine teorik, pratik katılmak zorunda olduklarını belirtir.

Sonuç ve Öneriler

Sanatın gerekliliği boyutunda başta eğitim sistemimiz olmak üzere aileler ve toplum olarak bizler ve Medya organlarının tümünde Sanat, sanat eğitimi ve sanat eleştirisi alanına ciddi bir duyarlılık söz konusudur. Okullardaki sanat derslerine ayrılan sürenin azlığı, duvarlarına resim asmayı bilmeyen, sergileri, konserleri izlemeyen, zamanını televizyon karşısında geçiren bizlere karşılık, aylık çıkan sanat dergileri dışında gazetelerde ve televizyonlarda sanat ve sanat eleştirisine yönelik programlara ve yazınlarına rastlamak neredeyse imkânsızdır. Son yıllarda yapılan ciddi çalışmalara rağmen basın da bu çabalara yardımcı olması bu anlamda toplumun eğitilmesinde hızlı ve etkili bir rol oynaması gerekmektedir. Medyada yer alan sanat yazarlarımızın, çocukların ve halkın eğitilmesinde oynadıkları rol şüphesiz önemli olacaktır. Gazetelerde sanat köşeleri ve sanat yazarlarına

ayrılan yerin neredeyse yok denecek kadar az olması yeni bir durum değildir, bu yoksunluk karşısında olduğu kadar yetinmek de tabiki mümkün değildir, bu bağlamda ortaya çıkan sonuçlar ve öneriler şöyle sıralanabilir:

— Medyanın sanatın tüm dallarına yayın politikası içinde düzenli olarak yer vermesi halinde, medya takipçisi olan toplumun sanata aşinalık kazanacağı kuşkusuzdur. Bu, medya organlarında yer alan sanat yazınları ve sanat programlarının artması ile oluşur. Fakat bu tür programlar ve yazınlar hazırlanırken dilin yalın olması, yazan, çizen, konuşan herkesin, profesyonel sanat tüketicisi olmayan halkla karşı karşıya olduklarını da unutmaları gerekmektedir. Çakalöz,(1982:63) televizyonun sanat alanında kısa yoldan sağlam iletişim aracı olduğunu belirtir. Fakat son yıllarda özellikle televizyonlarda zorla programlar doldurmak için, çeşitli dallardan bazı “meraklıların” yer aldığını da vurgular. “Meraklıdan” kasıt sanatçı olmayan sanata meraklı kimselerdir. Televizyon kanallarına düşen sorumluluk, profesyonel, işinin ehli kişileri programlarına dahil etmeli sanat yazınlarını kaleme alan kişilerin de yine bu tür yazarlar olmasına dikkat etmeleridir. Bu sayede gerçek ve yararlı bilgilendirme gerçekleşebilir. Ticari medya kuruluşları rating ve reklâm kaygısı ile daha çok getiri sağlayan yapımlara yönelmektedirler, izlenince akışını ve kapsamını kamu yararı değil, “izlenebilirlik ve dinlenebilirlik” unsurları belirlemektedir. Eğitim-kültür nitelikli sanat ürünleri, belgeseller ve kamuoyuna ulaştırılması getiri sağlamayan ama yayınlanması kamusal görev olan birçok yapıma, tecimsel kuruluşlar ilgi göstermemektedirler. (Tolu,2000:498) Kamu yayıncılığı bu anlamda daha işlevsel bir rol üstlenir, çünkü kamu yayıncılığının temel ilke ve hedefi toplumu objektif verilerle eğitmek ve kültür düzeyini yükseltmektedir. Denetim kurumlarının ticari yayıncılığa program dışında yer alan düzeysiz programlar için yaptırım uyguladığı gerçeğinin yanında bu kanalların sürekli farklı isimlerle aynı

programları tekrar yayınlamaktan kaçınmadıklarını da görmekteyiz. Oysa ki toplumun geleneksel, ahlaki yapısını temelden sarsan bu tür programlar rating getirmekte, eğitim-kültür-sanat programları ise yer bulamamaktadır.

Gelişim ve oluşum çağını tamamlamış, değerleri yerleşik hale gelmiş kişilerin bu tür yayınların tesirinde kalma veya sürekli olarak etkilenme ihtimali zayıftır. Sözüünü ettiğimiz tarzdaki yayınların olumsuz etkileri büyük ölçüde bugün değil, gelecekte görülecektir. Bugünün çocuklarının, gençlerinin yarın toplumumuzun hasta fertleri olarak çok boyutlu problemler doğurma ihtimali hiç de zayıf değildir (Doğan,1996:1315).

— Toplumun neden magazin ağırlıklı, içi boş programlara ilgisinin olduğu araştırılması gereken toplumsal bir sorun haline gelmiştir. Neden magazin bu kadar sevilir, neden eğitim- kültür ağırlıklı programlar izlenme oranlarının düşüklüğü nedeni ile yayından kaldırılır, neden spor programlarının fazlalığı yanında tek bir sanat programı yayınlanmaz? Bu durum bir eğitim sorunudur, çünkü eğitim sistemimizde sanat dersleri neredeyse yok edilmek üzeredir. Yıllardır önem verilmeyen sanat eğitimi giderek de ihmal edilmektedir, öyle ki sanat eğitimi dersleri son yıllarda giderek azaltılmış haftada bir gün kırk dakika ile sınırlandırılmıştır. Yetişkin birey sanat eğitimi almadığı için sanatsal etkinliklere de ilgisiz bir tavır alır. Temel eğitimi destekleyici özelliği kullanılabilen medya organları da sanat olaylarına yer vermedikleri için birey sanattan iyice uzaklaşır. Mega kentlerde açılan fuar, bienal sergi haberleri ara sıra yayınlansa da, birey zaten ilgisiz ve bilgisiz olduğu için bunlarla da ilgilenmez. Küçük şehir ve kasabalar bu tür etkinliklerden de uzaktır zaten. Sonuçta ortaya sanat eğitimi almamış, sanatla yaşamamış bireyler ortaya çıkar ve neticede onların çocukları ve onların da çocukları bu çarkın içinde aynı sonucu paylaşmak zorunda kalırlar. Ülkemizde yıllardır bu kısır döngü devam etmektedir.

— Sanatı, kültürel bir etkinlik olarak değerlendirdiğimizde, her ne kadar kültürü yaratanın insan olduğunu kabul etsek bile, kültürün de insanı kendine özgü ayrılıklarıyla ve yöntemleriyle biçimlendirdiğini göz ardı etmemek zorundayız. Bu durumda ise sanat, kimi yaşamın dışında kalabilir; kimi yaşam içinde de lüks bir fantezi olma özelliğini taşıyabilir. İster yaygın, ister örgün eğitim olsun, ister programlı, ister programsız eğitim olsun, eğitimin her türünde ve her sürecinde sanat, bazen amaç olarak, bazen de araç olarak, fakat daima ve mutlaka işin içine girer, girmelidir de(Erinç, 1989: 45).

— Geniş anlamıyla sanat eğitimi, eğitim biliminin bir dalı olarak sanatın, estetiğin sanat tarihinin eğitimi ve öğretimiyle ilgili bütün konuları araştıran, sorulara yanıt arayan, bulan yeni bir bilim dalıdır. Her bilim dalı gibi, sanat eğitimi de felsefe, psikoloji, sosyoloji, estetik gibi birçok dala ve sanatın kendisiyle ilişki kurarak sorunlara çözümler getirir (Kırıçoğlu:73).

— Bir toplumun kültür düzeyini, o toplumda yetişmiş sanatçıların ve sanattan anlayan, değer yargıları gelişmiş kişilerin çokluğu belirler. Bu nedenle sanat, toplumların kültürel gelişmelerinin göstergesidir.

— Gençlere sanat öyle öğretilmelidir ki sanat öğreniminin bir zorunluluk olmadığını insanın, ruhsal ve kültürel gelişimi için bir adım olduğuna bağımsız olarak karar verebilsinler.

Okullarda sanat eğitimi kuramda, yöntemde ve uygulamada çağdaş bir düzeye getirilmeli, sanat dersleri okul programlarında artırılmalı ve her öğrencinin yararlanacağı bir ders olmalıdır. Bu ders için gerekli araç ve gereç öğrencilere okul tarafından sağlanmalıdır. Gençler plastik sanatların yalnızca bir dalında değil (resim gibi) birçok dalında okul koşulları el verdiğince yararlandırılmalıdır (Kırıçoğlu:78).

— Müzeler, Sanat Galerilerinin yanı sıra yazılı basın, TV gibi kitle iletişim araçları gençlerin sanat eğitiminde etkin rol almalıdırlar. Bu çalışmalar, Üniversiteler, Yüksek Okullar, Orta Öğretim ile sürekli iş birliği içinde bulunmalıdırlar(Kırışoğlu:78). Olcay Tekin Kırışoğlu(2002:181) Televizyonun sanat eğitimi açısından etkilerinde farklı bir yaklaşıma dik-kati çeker: Gardner, özellikle 3–7 yaş grubu çocu-ğu için televizyonun, çevrede bulunan herhangi bir uyarıcıdan ayrı bir işleve sahip olmadığını savunur. Hatta bu konuyla televizyon resimli kitaplardan, radyodan daha etkindir. Çünkü televizyon bu yaş çocuğuna daha canlı ve hareketli imgeler sunar. Çocuk bunları daha olağanüstü bir yaklaşımla al-gılar, çizer. Yine Gardner'e göre televizyon kimi kurumların çocuk tarafından çabuk ve kolay öğre-nilmesini sağlar. Kısaca televizyon duyuşsal yaşantı-yı etkilemesi, imge zenginleştirmesi ve imgelemi artırması bakımından küçük çocuğun yaşantısın-da olumlu bir etken olarak görülür (Gardner, 1982 aktaran Kırışoğlu,2002: 181). Kırışoğlu bu durum-da 3-6 yaş çocukları arasında bu anlamda televiz-yonun olumlu katkıları olduğu düşünmesini destek-lese de büyük çocuklarda düşünmeye, tartışmaya ve yaratmaya olanak verecek davranışların aşırı televizyon izlemeyle engellendiğini düşünmekte-dir. Çünkü düşünmenin, soyut ve kavramsal bo-yutunun daha önemli bir duruma geldiği bu yaşta çocuğun okumaya, düşünmeye, tartışmaya daha çok gereksinimi vardır. Bu nedenle yine bu yaş-larda yaratıcı düşünmeyi güdülemeye ve düşlemi artırmaya yönelik kitaplar, süreli yayınlar, radyo ve tartışmalı toplantılar daha etkili olmaktadır.

Birey ve topluluk hayatında bu kadar yapıcı ve kurtarıcı bir rol oynayan sanatın, öğretim hayatın-daki yerinin pek büyük olması gerekir. Sanat eğiti-mi bir çeşit ahlak eğitimidir. Düşünce bakımından olduğu kadar zevk bakımından da açık ve sağlam insanlar yetiştirmek için görmesini öğretmek, yani gözleri eğitmek gerekir. Sanatın, sanat tarihiyle bütün okullara girmesi, resimlerle evlerin süslen-

mesi, heykellerle ve güzel yapılarla şehirlerin zen-ginleştirilmesi kadar, hayat için önemli şey pek az bulunur. Sağlam zevk, bu şartlar altında oluşur. Sağlam zevk de insan için her şeydir. Ruskin'in dediği gibi; "Zevki öğretmek, karakteri yaratmaktır" (Yetkin,1962:61). Sanatçılarımızın, sanat yazar-larımızın ve yetişmekte olan bireylerin medyanın gücüne ihtiyacı vardır, sanatın toplumun en alt ke-simine bile indirebilecek güce sahip olan bu araç-ların, görevlerinin bilincine varıp harekete geçmesi gerekmektedir. 15.10.2004 tarihli Akşam gazete-sinde Kürşad Başar köşesinde bir noktaya de-ğininir: Medyada yer bulamamaktan şikâyetçi olan bir siyasi lidere Prof. Dr. Ali Atif Bir "Siz de bulun-manın yollarını arayın, Sedat Peker (Çete Reisi) tam sayfa ilan veriyor (Medyaya para harcıyor) ve medyada tam sayfa yer alıyor" diyerek medyada bu anlamda parayı bastırmanın gündemde kalaca-ğını vurgulamaktadır.

Tabi ki sanat bir kişi değildir, böyle bir yol izle-mek de etik değildir. O zaman sanatın değeri neye bağlı olacaktır, bu durumda toplum sanat eğitimi alacağı yerde parayı verenin sanatçı olduğu, yazar olduğu bir ortamda gereksiz boş bilgilerle yanlış yönlendirilecektir. Kitle iletişim araçlarından beklen-en bu ülkede yaşayan insanların tüm bu araçlar-dan iyi olduğu kadar kötü yönde etkilenebilecek-lerini unutmamaları ve eğitimcilerle birlikte toplum bilincini sürekli yukarı taşıyarak kültürlü, bilgili, modern toplumlara yakışan bireylerin yetişmesin-de olumlu rol oynamalarıdır. Sanata daha fazla yer ayırmak, ülkemizde yetişen genç nesilin kültürüne, sanatına yakın bireyler olarak yetişmesine yardım-cı olmak medyanın hedefleri arasında olmalıdır.

Haluk Şevket Ataseven (2002:14), yaşamın tüm estetik kaynaklarını unuttuğumuzu, çağdaş teknolojiyi ve onunla birlikte gelişen sanatları yok saydığımızı, renkli televizyon kanallarını renksiz programlarla doldurduğumuza dikkati çeker. Bü-yük bir potansiyelle yüklü gençlik kesiminin yaratı-

cı gelişmelerini engelleyerek onları boş inançların pençesine düşürdüğümüzü ve bu yozlaşmanın her şeye karşın sürüp gittiğini belirtir. Yazara göre, hemen her kentimizde tiyatrolarımız, operalarımız, sanat galerilerimiz, orkestralarımız ve bunları destekleyen sponsorlarımız vardır, fakat bunları tüketen bilinçli, gelişmiş, algılama gücü yüksek genç seyircilerimiz yok denecek kadar azdır. "Okullardan felsefe dersini kaldıranlar, mantığı ve onun taşıdığı sosyolojik bilgileri yok edenler, acaba her biri bir yere gizlenen seyircilerin adreslerini

biliyorlar mı? Ya da onları paparazzilerde ya da televolelerde mi sormalı?" diyerek gençlerin kültürel yaşamdan ve modernleşmenin gereklerinden uzaklaştırıldığını kastetmektedir. Çözümü vardır elbet: Bilinçlenmek, özümlemek, özgünleşmek, sanatların herhangi birinin kendine özgü yapısını değerlendirmek ve yarara dönüştürmek. Bunun için çağdaş beyinlere gereksinim vardır. Peki, nedir çağdaşlık? Çağdaşlık, evrensel oluşa, onun bütünlüğünü sağlamak ve korumak amacıyla katılma bilincidir. Sanat eğitimi ve kültürü bizlere bu bilinç getirecektir.

KAYNAKÇA

- ATASEVEN, Haluk Şevket. (26.11.2002). "Çağdaş beyinlere gereksinimiz var", **Cumhuriyet gazetesi**. (14)
- BERGER John. (1990). Görme Biçimleri, İstanbul: Metis Yayınları
- ÇAKALÖZ, O. Zeki. (1982). Eleştiriler. İstanbul: Urart Sanat Galerisi
- ÇAPLI, Bülent. (1996). "Çocuk ve Televizyon", Yeni Türkiye Dergisi Medya Özel Sayısı 11 (12), 1334
- DİLİDÜZGÜN, Selahattin. (1996) Çağdaş Çocuk Yazını. İstanbul: YKY

- DOĞAN, D.Mehmet. (1996). "Türkiye'de Kadın ve Aile Anlayışı Konusunda Kitle İletişim Vasıtalarının Tahrip(Tahrip) Edici Tesirleri", -Yeni Türkiye Dergisi Medya Özel Sayısı 11 (12), 1312
- ERDAMAR, Bengül. (1992). Radyo Programcılığı. İstanbul: Der Yayınları.
- ERİNÇ, M. Sıtkı. (1989). "Yaşamı Güdüleyici Bir Etken; Estetik Kaygı", Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Yazıları 1. Güzel Sanat Fakültesi Yayınlar:4
- GENÇ, Adem. (1983). "Türk Resminin Sorunları", Sanat Çevresi Dergisi, (52)

- GÜZ, Nükhet. (1996). "Açık Toplum, Demokrasi, Kitle İletişim Araçları", Yeni Türkiye Dergisi (11)
- KIRIŞOĞLU, Olcay Tekin. (2002). Sanatta Eğitim. Ankara: Pegem A Yayıncılık "Gençlerin Sanat Eğitimi". Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Yazıları II. Güzel Sanat Fakültesi Yayınları:7
- LULL, James. (2001). Medya İletişim Kültür. (Çev. Nazife Güngör), Ankara: Vadi Yayınları.
- MORAN, Berna, (2003). Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, İstanbul: İletişim Yayınları
- ORAL. Zeynep. (23.11.2002). "Esintiler-Rengarek Gökkuşuğu", Cumhuriyet Gazetesi. (15)
- ÖZBAY, Yaşar, Aynur, EREN. (1997). "Televizyon ve Çocuklardaki Şiddet Eğilimleri", Milli Eğitim Dergisi (135),27

- ÖZSEZGİN, Kaya.(1968). "Değınmeler", Varlık Dergisi, (728)
- POSTMAN, Neil. (1994). Televizyon Öldüren Eğlence, Gösteri Çağında Kamusal Söylem. İstanbul: Ayrintı Yayınları.
- RİGEL, Nurdoğan. (1995). Haber Çocuk ve Şiddet. İstanbul: Der Yayınları
- TOLU, Hüsnü, (2000). "Kamu Hizmeti Yayıncılığı İle Tecimsel(Ticari) Yayıncılık Arasındaki Farklar",İstanbul Üniversitesi 1. İletişim Kongresi Bildirileri (1-3 Mart)
- YETKİN, Suut Kemal. (1962). Sanat Meseleleri. İstanbul: De Yayınevi.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay. (1985). "Televizyon, çocuklar ve Saldırganlık", Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları No:8 kitle İletişim Araçları ve Şiddet 8. Seminer Tutanakları.

Düşük Ücret ve Çalışma Koşullarının İşçilerin Aileleri ve Sosyal Çevreyle Olan İlişkilerine Etkisi*

•Yrd. Doç. Dr. Yücel CAN**

Özet

Bu çalışmada, işçilerin düşük ücretle ve olumsuz koşullar altında çalışıyor olmalarının, aile bireyleriyle ve sosyal çevreyle olan ilişkilerine nasıl bir etkiye bulunduğu araştırılmıştır. Araştırma Niğde ilindeki fabrika ve imalathanelerde çalışan 654 işçi ile gerçekleştirilmiştir. İşçilere anket formu uygulanmış ve elde edilen veriler SPSS paket programında değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; işçilerin ücretlerinin düşüklüğü ve işlerine ilişkin olumsuzluklar eşleriyle, çocuklarıyla ve çevreyle olan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir. İşçilerin yaşadıkları sorunların nedenleri arasında ekonomik faktörler ilk sırada yer almaktadır. İşçiler ekonomik imkansızlıklar ve işyerlerine ilişkin olumsuzluklar nedeniyle, eş ve çocuklarıyla iletişim sorunları yaşamakta, akraba, komşu ve arkadaş çevresiyle de sağlıklı ilişkiler geliştirememektedir.

Anahtar kelimeler: Aile, aile içi ilişkiler, ücret, çalışma koşulları, sosyal çevre.

Abstract

The Effects of Underpayment and Work Conditions of Labour on the Intro-family and Close Social Environmental Relations

In this study the issue is tackled how to do low wages and negative work conditions affect a worker's relation with his/her and social environment. Data was gathered from 654 workers employed in the factories and workshops of the city of Niğde. Face to face interviews with the help of a questionnaire were carried out and data was analysed by SPSS statistical program. According to the research findings low wages and negative work conditions have a negative impact on the worker's relationship with his wife or her husband, children as well as on social environment namely relatives and friends.

Keywords: Family, intro-family relations, payment, work conditions, social environment.

(*) Bu makale, proje yürütücüsü olduğum, *Niğde İmalat Sektörünün Sosyolojik Analizi* başlıklı, Niğde Üniversitesi Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenen projenin verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Niğde Üniversitesine projeye verdiği destekten dolayı teşekkür ederim.

(**) Niğde Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

1. GİRİŞ

İnsanın sosyal bir varlık olduğu bilgisi sosyal bilimlerin özellikle de sosyolojinin sıkça vurgulama ihtiyacı duyduğu bir belirlemedir. İnsanın sosyal bir varlık olması ne demektir ve insan yaşamını ne şekilde etkilemektedir? İnsan doğumundan ölümüne kadar aile, arkadaş, komşu ya da başka diğer pek çok sosyal organizasyonla etkileşime girer. Bu etkileşim kaçınılmazdır. Etkileşim çift yönlü olarak işler, insan çevreden etkilendiği gibi kendisi de çevreyi etkiler (Göksu 2003:51). Bu etkileşimden iletişim adını verdiğimiz ilişkiler örüntüsü ortaya çıkar. İnsanların çevreye uyum sağlayabilmeleri için gerekli olan en önemli niteliklerden birisi iletişim becerisidir. İletişim insan ilişkilerinin temelidir. Aile bireyleri arasındaki ilişkiler, arkadaş ilişkileri, işyerindeki ilişkiler ve çevreyle olan ilişkilerin korunması ve geliştirilmesi bireylerin karşılıklı çabasıyla mümkün olabilir.

Bireylerin çevreyle olan iletişimini etkileyen iç ve dış pek çok faktörün bulunduğunu görmekteyiz. Kişinin iletişim becerileri, sosyal ve kültürel faktörler, tarafların tutum ve değerleri, bilgi ve eğitim düzeyi, roller gibi faktörlerden etkilenir (Özgüven 2001:26). Bu faktörlerin olumlu olması halinde bireyler arasındaki iletişim de sağlıklı bir zeminde gerçekleşebilir. Bireyin aile fertleri ve sosyal çevresiyle olan ilişkilerini etkileyen en önemli faktörlerden biri de çalışılan işdir. Bond, Galinsky ve Swanberg (1998:7) tarafından yapılan, işe ilişkin faktörlerin aile hayatına ve aile içi ilişkilerin de iş hayatına etkilerinin incelendiği bir araştırmada, işçilerin iş yaşamına ilişkin olumsuzlukların onların aileleriyle ve diğer insanlarla olan ilişkilerini olumsuz yönde etkilediğini belirlenmiştir. Söz konusu araştırmanın bazı bulgularının burada verilmesi yararlı olacaktır. Örneğin işçilerin %26'sı çok istediği halde işten kaynaklanan stres faktörleri nedeniyle eve düzgün bir moralle gidemediğini belirtmiştir. Yine işçilerin %28'i de işten kaynaklanan

olumsuzluklar nedeniyle, aile bireyleriyle ve çevresindeki diğer insanlarla iletişim kuracak enerjiyi kendisinde bulamadığını belirtmiştir. Joseph Pleck (1977) de, kadın ve erkeklerin iş ve ev yaşamına ilişkin rollerini incelediği araştırmasında, iş ve çalışma koşullarıyla aile bireyleri arasındaki ilişkilerin karşılıklı olarak birbirlerini etkilediğini gösteren sonuçlara ulaşmıştır. Araştırmamız örneğinde, yukarıda saydığımız bütün bu faktörlerin işçilerin aileleri ve sosyal çevreyle olan ilişkilerine ne yönde etkide bulunduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Bir insanın yakın sosyal çevresi olan ailesiyle ve uzak sosyal çevresi olan akraba, komşu ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerinin niteliği, o insanın mutluluğunun ya da mutsuzluğunun en önemli belirleyicileri arasında yer alır. Kişinin aile ve çevresiyle olan ilişkilerinin niteliğinin belirlenmesinde ise, o insanın gelir düzeyi ve çalıştığı işe ilişkin koşullar önemli faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. En temel toplumsal kurumlardan biri olan ailenin insan yaşamındaki önemini ne denli büyük olduğu hemen herkesçe malumdur. Aile kurumu bireyin kendisini ve çevresini tanımaya başladığı, sosyal kuralların, kültürel değerlerin ve normların farkına varıldığı, kültürün öğrenildiği ve böylece yaşanan toplumla uyum ve bütünleşme sürecine girildiği önemli bir merkezdir. Ailenin kültürler arası farklılıklar göstermesi sosyal öğelerin değişik kültürler içinde oluşması ve farklı değer yargılarıyla yüklü olmasıyla açıklanabilir. Aile toplumun değerlerini ve normlarını sosyalizasyon süreci içinde fertlere aktararak davranışların uyumlu olmasında etkin bir role sahiptir. Bu noktada ailenin birey, toplum ve kültür arasında bir köprü işlevi gördüğü söylenebilir (Burcu 2007:187; Gökçe 1991:385). Aile kurumunun çeşitli kaynaklarda farklı tanımlarına rastlamak mümkündür. Ancak bütün bu tanımların ortak noktasının ailenin en temel toplumsal kurumlardan biri olduğuna yaptıkları vurgudur. Örneğin günümüzün önemli sosyologlarından biri olan Giddens (2000:148) aileyi, akrabalık bağlarıyla doğru-

dan birbirine bağlanmış olan ve yetişkin üyelerinin çocukların bakımından sorumlu olduğu bir grup olarak tanımlamıştır.

Aile insan gruplarının yaşantıları boyunca uyguladıkları ve geliştirdikleri sosyal öğelerle yüklü bir kavramdır. Aile günümüzde hem eleştirilen hem de kendisinden övgüyle söz edilen bir kurum niteliğindedir. Ailenin niteliği onun eleştirilmesinde ya da övülmesinde belirleyici olmaktadır. Bireyleri arasındaki ilişkilerin sağlıklı olduğu aileler suç işlenmesini engelleyen, ahlakın temellerini sağlamlaştıran ve uygarlığın devam etmesini sağlayan işlevsel bir kurum olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bireyleri arasındaki ilişkilerin sorunlu olduğu aileler kadınları baskı altında tutan, çocukları ezen ve bu nedenle olumsuz kişilik özelliklerinin ortaya çıkmasına neden olan bozuk işlev gören bir kuruma da dönüşebilmektedir (Poster 1989:23).

Türkiye’de ve dünyada yaşanmakta olan değişim süreci teknolojik ve ekonomik değişme ve gelişmelerle sınırlı kalmamış, sosyal ve kültürel alanları da etkilemiştir. Bu değişim ve gelişimden en çok etkilenen kurumlardan biri de kuşkusuz aile kurumu olmuştur. Aile bireyleri koruyan, sevgi ve güven duygusu veren, insan neslinin ve dolayısıyla da uygarlığın devamını sağlayan önemli bir kurumdur. Buna karşın aile, bireylerin şiddete maruz kaldığı, kadınların ve çocukların baskı altına alındığı, üyelerinin bedensel ve ruhsal bakımdan önemli zararlar gördüğü bir kuruma da dönüşebilmektedir. Ekonomik sorunlar, iş stresi, işsizlik, işsiz kalma korkusu ve sosyal izolasyon aile bireyleri arasında sorunlar yaşanmasında ve ailenin olumsuz bir yapıya bürünmesinde önemli rol oynamaktadır (Kitiş ve Şanlıoğlu Bilgici 2007:6; Marshall 1999:7).

Her toplumsal kurum gibi aile de toplumsal yapı içinde belirli işlevleri yerine getiren, toplumsal yapıyı oluşturan alt ve üst yapı kurumlarınca etkilenen ve aynı zamanda bu yapıları etkileyen bir kurumdur. Toplumsal bir kurum olan aile, toplumsal

yapı içindeki yerini bu gün de büyük ölçüde korumaktadır. Toplumsal yapı ile ailenin niteliği arasında güçlü bağlar vardır. Toplumsal yapı ve ilişkiler değişirken buna paralel olarak aile de değişmektedir. Aile toplumun ayrılmaz bir parçasıdır ve toplumun sosyal yapısına, değerlerine ve normlarına bağlıdır. Toplumsal değişme aynı zamanda ailenin temel işlevlerini de etkilemekte, dönüştürmekte ve bazı sorunları da beraberinde getirebilmektedir (Karataş 2001; Kağıtçıbaşı 1998:106).

Araştırmamız özelinde üzerinde odaklandığımız işçi ailesi esas itibarıyla genel aile kavramından farklı olmayıp sadece bazı özelliklerinden dolayı bu ismi almıştır. İşçi ailesi çoğunlukla kırsal kökenli hane halkı reisinin yönettiği aile tipidir. Bir yanı sıra kırsal kesimde daha yaygın olan geleneksel geniş ailenin özelliklerini taşıırken, diğer taraftan yapısı itibarıyla anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısındadır. Çekirdek aile Batı’da Sanayi Devrimi’nin ardından ortaya çıkmıştır. Günümüz kent ailesi çekirdek aile özellikleri taşımaktadır. Geleneksel aileye göre işlevleri daha da daralmıştır. Sosyolog Parsons’ın ifadesiyle çekirdek aile uzmanlaşmış ailedir (Doğan 2000:175). İşçi ailesinde, erkek daha çok kol gücüne dayalı işler yapan mavi yakalı işçi pozisyonundadır. İşçi ailesi sınıfsal konumu itibarıyla orta sınıfın altında yer alır, karakteristik özellikleri alt sınıfa benzer ve ailede çalışan, çoğu zaman tek çalışan erkektir (Aydoğan 2001:61). İngiliz sosyolog Bernstein müstakil bir işçi ailesi kültürü olduğunu ileri sürmektedir. O işçi sınıfının ve buna bağlı olarak işçi ailesinin kültürünü kısıtlı ve ayrıntılı olarak nitelendirmektedir. Bu problemler sadece işçi ailesine özgü olmamakla birlikte, işçi ailesinde kadının başı kocasının içkisiyle, dayakla ve kocasının kendisini aldatma eğilimleriyle derttedir. Geleneksel kültür kalıplarının etkisiyle işçi ailesinde erkeğin otoriter bir yapıya bürünme olasılığı da yüksektir (Coltrane ve Collins 2001:174).

Daha çok kol emeğine dayalı işlerde çalışan ve mavi yakalılar olarak adlandırılan işçiler ücretlerin düşüklüğü, çalışma koşullarının olumsuzluğu ve işyerinde şeflerin kötü davranması nedeniyle strese girmektedirler. Bu da onların eşleri ve çocuklarıyla olan ilişkilerine olumsuz etkiler yapmaktadır (Marshall 1999:374; Cherlin 2005:280). Aile içinde sorunlar yaşanmasına neden olan başlıca faktörlerin en önde gelen iki tanesinin şunlar olduğu görülmektedir. Birincisi evlilikte uyum bozuklukları, istenmeden yapılan evlilikler, eşlerin yetiştikleri ailelere ait tutumlar, inanç, değer, sosyal ve kültürel farklılıklar, cinsel uyumsuzluklar olarak ortaya çıkmaktadır. İkincisi ise ekonomik sorunlar, işsizlik ve maddi güçlüklerdir. Erkeğin evin dışında daha çok iş yaşamına ilişkin yaşadığı sorunlardan kaynaklanan baskı, gerilim, çaresizlik, güçsüzlük, öfke ve benzeri saldırgan duyguların evde aile üyelerine yansıtılması sonucu önemli sorunlar yaşanılması kaçınılmaz hale gelmektedir (Özgüven 2001:299; Cherlin 2005:307).

Aile içi ilişkileri yakından çözümlemek için bazı kavramlara başvurmak gerekir. Bu kavramların en önemlilerinden biri de güç kavramıdır. Bir toplumda bir grupta gücü elinde bulunduran toplumsal aktör, yaşadığı toplumsal birime egemen olur. Güç maddi ve manevi bazı kaynaklardan ileri gelebilir. Maddi gelire sahip olan eş aile içinde genellikle egemendir. Bu konuda çalışmayan eşin eşine bağımlı olması buna bir örnektir. Eğitim düzeyi de diğer bir güç kaynağıdır. Eğitim düzeyi düşük olan eş aile ile ilgili konularda karar verme söz konusu olduğunda, ikinci derecede söz sahibi olur. Aile içi ilişkilerin niteliğini belirleyen diğer bir etken de ailenin diğer toplumsal gruplarla, özellikle de akrabalık grubuyla olan ilişkileridir (Sayın 1991:538).

İşte bu noktada, aile kurumunun üstlendiği sorumluluklar paralelinde aile üyeleri arasındaki ilişkiler önem kazanmaktadır. Aile, toplumda informal ilişkilerin en yoğun olarak yaşandığı bir kurum ola-

rak ortaya çıkmaktadır. Bu ilişkiler başta üyelerinin ekonomik gereksinimlerinin karşılanmasından, sosyalleşme ile ilgili bilgilerin verilmesine, güven ve sevgi duygularının oluşturulmasına kadar oldukça geniş bir yelpaze içinde yer almaktadır. Aile üyelerinin cinsel, ekonomik, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarının karşılandığı bir kurumdur. Ailenin saydığımız bu fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için, tüm ihtiyaç alanlarında aksamadan yürüyen huzurlu bir ortama ihtiyaç vardır. Çeşitli faktörlerin aksamaması, beraberinde aile bireyleri arasında sorunlar yaşanmasını kaçınılmaz hale getirmektedir (Öngel ve diğerleri 1997:37).

Niğde ilinde bulunan fabrika ve imalathanelerde çalışan işçilerin araştırma birimi olarak seçildiği bu çalışmada ücretlere, iş güvencesine, çalışma koşullarına ve sosyal haklara ilişkin yaşanan sorunların, işçilerin aile bireyleriyle ve akraba-arkadaş-komşu üçlüsünden oluşan sosyal çevreleriyle olan ilişkilerine yaptığı etkilerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

Araştırmanın çalışma evrenini Niğde ilinde bulunan fabrika ve imalathanelerde çalışan işçiler oluşturmaktadır. Niğde Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü'nden 2006 yılında alınan verilere göre, Niğde ilinde resmen kayıtlı seksen dokuz tane fabrika ve imalathane faaliyet göstermektedir. Bu fabrika ve imalathanelerde 4925 kişi çalışmaktadır. Seksen dokuz işletmeden elli yedi tanesinde çalışan işçilerin yüzde onbeşi olan 654 işçi örneklem olarak belirlenmiş ve bunlara altmış sekiz sorudan oluşan bir anket formu uygulanmıştır. Örneklem giren işçilerin 78 (%11,9) tanesi kadın, 576 (%88,1) tanesi ise erkek işçilerden oluşmaktadır. Örneklem alınan işçiler tesadüfi (rastlantısal) örneklem (Gökçe 1999:134) çerçevesinde seçilmiştir. Geriye kalan otuz iki işletmede farklı nedenler gerekçe gösterilerek işçilere anket formu uygulanmasına izin verilmemiştir. Elde edilen veriler SPSS paket

programında değerlendirilerek tablolar oluşturulmuş ve yorumlar yapılmıştır.

3. BULGULAR

Türkiye'deki çalışma yaşamına ilişkin sorunlar toplumsal yapının genel özelliklerinden bağımsız düşünülemez. Çalışma yaşamına ilişkin sorunlar bir yerde toplumsal yapı özelliklerinin de bir sonucudur. Bu verilerin de ışığında, araştırmanın bu bölümünde araştırma grubuna ilişkin bulgular iki başlık altında sunulmuştur. İlk olarak araştırma örneklemini oluşturan işçilere ve onların ailelerine ilişkin betimleyici bilgilere, ikinci olarak ise işçilerin ücretlerinin ve çalışma koşullarının aileleri ve çevreleriyle olan ilişkilerine yaptığı etkileri araştıran açıklayıcı bulgulara yer verilmiştir. Araştırma tüm Niğde imalat sektörünü kapsadığı için; tekstilden şeker, deriden çimentoya kadar farklı iş kollarından ve bünyesinde dört (un) işçi çalıştıranından 1320 (tekstil) işçi çalıştırana kadar farklı büyüklüklerdeki işletmelerden işçiler örnekleme dahil edilmiştir. Saha çalışması 2006 yılı Temmuz ve Ağustos aylarını kapsayan iki aylık dönemde yürütülmüştür.

3.1. İşçiler ve Ailelerine İlişkin Betimleyici Bilgiler

Çalışmanın bu bölümünde araştırmaya konu olan işçiler ve onların ailelerine ilişkin yaş, medeni durum, çocuk sayısı gibi demografik bulgulara; maaş, ev ya da araba sahipliği gibi ekonomik bulgulara; sosyal güvence, sendika gibi çalışma koşullarına ilişkin betimleyici bulgulara yer verilmiştir. Bu bilgilerin verilmesindeki amaç, araştırmaya konu ettiğimiz işçiler ve onların ailelerinin genel anlamda bir ekonomik ve sosyal profilinin çıkarılmasıdır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ise, işçilerin ve ailelerinin bütün bu demografik özelliklerinin onların birbirleriyle ve sosyal çevreyle olan ilişkilerine nasıl bir etkide bulunduğu dair açıklayıcı bulgulara, hem erkek hem de kadın işçileri ayrı ayrı kapsayacak şekilde yer verilmiştir.

Tablo 1'de Niğde ilinde faaliyet gösteren fabrika ve imalathanelerde çalışan işçileri ve onların ailelerini tanımaya dönük betimleyici bilgilere yer verilmiştir. Tablodaki bazı dikkat çekici hususlara burada değinmek yararlı olacaktır. Çalışanların %88.1 gibi önemli bir kısmını erkek işçilerin oluşturduğu görülmektedir. Eşlerinin mesleğinin ne olduğuna dair verdikleri cevaplarda eşi ev hanımı olanların oranının daha da artarak %88,7 gibi yüksek bir orana ulaştığı görülmektedir. Türkiye'de yaygın olarak karşımıza çıkan kadınların çalışma hayatının dışında kalması, araştırmamız örneğinde bir kere daha doğrulanmıştır. Kız ve erkek çocuklarının geleneksel rollere uygun olarak yetiştirilmesi, erkeklerin kadının ev dışında çalışmasına sıcak bakmaması ve bunlara ek olarak bazı işletmelerin evli kadınları çalıştırmaya sıcak bakmaması, bazılarının da bir süredir kadın işçi almaması sonucu, kadınlar büyük oranda çalışma yaşamının dışında kalmışlardır (Sayın 1991 :546). Tabloda işçilerin yaş dağılımına baktığımızda çalışanların %56.6'sının otuz yaş ve altındaki işçilerden oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya konu olan işletmelerin sahiplerinin erkek işçilerde askerliğini yapmamış olanları, kadınlar da ise bekar olanları istihdam etmeye özen göstermeleri nedeniyle, işçilerin yaş ortalamasının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Kırk yaş üzerindeki işçilerin oranının da (%16.6) oldukça düşük oluşu dikkatlerden kaçmamaktadır. İşçi ailelerinde kadınların eğitim düzeyinin düşük olması tabloda dikkat çeken konulardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. İşçilerin büyük bölümünün erkeklerden oluşması nedeniyle, eğitim düzeyi düşük olanların kadınlar olduğu görülmektedir. Tabloda işçilerin eşleriyle hangi yolla evlendikleri incelendiğinde, görücü usulüyle evliliklerin erkeklerde (55,7) kadınlara (41,2) göre daha yaygın olduğu görülmektedir. Tabloda en çok dikkat çeken bulgulardan birinin de işçilerin ücretleri olduğu görülmektedir. Kadın işçilerin %80,5'i erkek işçilerin ise %47.1'i 400 YTL ve altında bir ücretle çalışmaktadır. Pek çok konuda

Tablo 1. İşçi Ailesine İlişkin Betimleyici Bulgular

Yaş	Kadın		Erkek			Kadın		Erkek	
	Sayı	%	Sayı	%		Sayı	%	Sayı	%
15-20	15	19,2	108	18,8	Maaş				
21-25	11	14,2	81	14	701-800	-	-	11	3,9
26-30	18	23	137	23,7	801-900	-	-	6	2,2
31-35	11	14,2	78	13,5	901+	1	2,7	7	2,4
36-40	11	14,2	78	13,5	Çalışma Süresi (Yıl)				
41-45	9	11,4	65	11,2	1-5	55	75,3	274	52,8
46+	3	3,8	29	5,4	6-10	7	9,5	112	21,6
Medeni Durum					11-15	2	2,7	20	3,8
Bekar	41	53,9	98	17,5	16-20	3	4,2	55	10,6
Evli	31	40,7	455	81,5	21+	6	8,3	57	11,2
Boşanmış	4	5,4	5	1	Sosyal Güvence				
Eğitim Durumu					Var	62	91,1	466	92,2
İlkokul	11	14,3	174	30,4	Yok	6	8,9	39	7,8
Ortaokul	10	13	85	14,8	Sendika				
Düz Lise	19	24,7	66	11,5	Var	7	26,9	165	47,7
Meslek L.	19	24,7	178	31,1	Yok	19	73,1	181	52,3
Üniversite	18	23,4	70	12,2	Aile Desteği				
Eşin Eğitimi					Var	21	37,5	180	35,3
İlkokul	Yok	20,7	250	59,8	Yok	35	62,5	329	64,7
Ortaokul	2	6,9	57	13,6	Ailedeki Birey Sayısı				
Düz Lise	5	17,2	59	14,1	İki	9	12,4	38	7,4
Meslek L.	10	34,5	33	7,9	Üç	21	28,7	148	29,2
Üniversite	6	20,7	19	4,5	Dört	20	27,4	152	30
Eşin Mesleği					Beş	10	13,6	116	22,8
Ev Hanımı	-	-	350	87,7	Altı	6	8,3	34	6,8
İşçi	16	69,5	22	5,5	Yedi ve üstü	7	9,6	19	3,8
Memur	7	30,5	27	6,8	Aile Yapısı				
Evlenme Biçimi					Çekirdek	65	91,5	444	78,4
Görücüyle	14	41,2	255	55,7	Geniş	6	8,5	49	10
Tanışmayla	20	58,8	203	44,3	Borç				
Ev Sahipliği					Var	57	75	445	78,4
Kendisinin	23	32	245	46,4	Yok	19	25	122	21,6
Kira	27	37,5	204	38,6	Tatil				
Anne-Babanın	22	30,5	79	15	Yapıyorum	21	30,8	90	17,7
Maaş					Yapamıyorum	47	69,2	419	82,3
300-	4	11,1	8	2,9	İşyerindeki Sorunlar				
301-400	25	69,4	124	44,2	Çalışma şartları	19	67,8	92	43,1
401-500	3	8,3	75	26,6	Ücret	6	21,4	115	32,3
501-600	2	5,5	37	13,2	İş güvencesi	3	10,8	52	24,4
601-700	1	2,7	13	4,6					

olduğu gibi ücret konusunda da kadınlarla erkekler arasında kadınların aleyhine önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Türk Harb-İş Sendikası'nın Ekim 2007'de açıkladığı verilere göre Türkiye'de dört kişilik bir aile için yoksulluk sınırı 1980 YTL açlık sınırı ise 655 YTL'dir. Bu verilere göre araştırmamıza konu olan Niğde'deki işletmelerde çalışan işçilerin tamamına yakını yoksulluk sınırının altında, %82'si ise açlık sınırının altında bir ücretle çalışmaktadırlar. Ücretlerin düşüklüğünün doğal sonucu olsa gerek erkek işçilerin %78,4'ü, kadın işçilerin ise %75'i borçlu olduklarını belirtmişlerdir. Kadın işçilerin %21,4'ü, erkek işçilerin ise %32,3'ü işe ilişkin en önemli sorunlarının ücretlerin düşüklüğü olduğunu belirtirken, kadın işçilerin %69,2'si, erkek işçilerinse %82,3 gibi önemli bir oranı tatil yapamadıklarını belirtmişlerdir. Yine düşük ücretlere bağlı olsa gerek, kadın işçilerin %37,5'i, erkek işçilerin ise %35,3'ü ailelerinden parasal destek alma ihtiyacı duyduklarını belirtmişlerdir. Aileden alınan desteğin işçi ailelerinin ekonomik sorunlarla mücadele etme stratejilerinin önemli bir ayağını oluşturduğu anlaşılmaktadır. Tablo incelendiğinde göze çarpan dikkat çekici bir diğer bulgu ise, işçilerin fabrikalardaki çalışma sürelerinin düşük olmasıdır. İşletmelerin zaman zaman doldur boşalt yaparak işçileri yenilemesi ve diğer bazı istihdam politikaları işçilerin bir işletmede uzun süreli çalışmasını ve oradan emekli olmasını engellemektedir. Kadın işçilerin %75,3'ü, erkek işçilerin ise %52,8'i beş yıl ve daha az süredir çalışmaktadır. On beş yılın üzerinde çalışan erkek işçilerin oranı %10,6 iken kadınlarda bu oran daha da düşerek %4,2'ye düşmüştür. Tablodan işçi ailelerinin birey sayılarına baktığımızda, ailelerin %82,1'inin iki ile beş arasında değişen bireyden oluştuğu görülmektedir. Ailelerin %91,6'sını anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aileler oluşturmaktadır. Bu bulgu da giriş bölümünde belirttiğimiz işçi ailesinin yapı itibarıyla çekirdek aile olduğu yönündeki teorik bilgiyi doğrulamaktadır.

İşçiler ve ailelerine ilişkin yukarıda verdiğimiz betimleyici bilgilerin ardından araştırmamızın bu bölümünde düşük ücret, iş güvencesinden yoksunluk, işyerindeki çalışma koşulları ve işe ilişkin diğer sorunların işçilerin aileleriyle ve sosyal çevreleriyle olan ilişkilerine nasıl bir etkide bulunduğu irdelenmiştir.

3.2. Ücret, Çalışma Koşulları ve İlişkilere İlişkin Açıklayıcı Bulgular

3.2.1. İşçilerin Eşleriyle Olan İlişkileri

İki kişinin karşılıklı etkileşiminden meydana gelen ve birincil grup olma özelliği gösteren ailede eşler arasındaki ilişkiler büyük önem taşımaktadır. Eşler arasındaki ilişkilerin niteliği, ailenin diğer bireylerini de doğrudan etkilemektedir. Eşler arasında uyumlu ilişkilerin olduğu ailelerde hem eşler hem de çocuklar mutlu bir yaşam sürmekte ve hayattan daha fazla doyum sağlamaktadırlar. Eşlerin bireysel özelliklerinin yanında çevresel faktörler de eşler arasındaki uyumun ya da uyumsuzluğun nedeni olabilmektedir. İş kaynaklı stres eşler arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir (Özgülven 2001:29). Bu belirlemeden hareketle, araştırmamızın bu aşamasında, işçi ailelerinde eşler arasındaki ilişkilerin niteliğinin belirlenmesi ve ekonomik faktörlerin ve çalışma yaşamına ilişkin koşulların eşler arasındaki ilişkilere nasıl bir etkide bulunduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır.

İşçilere ilişkin betimleyici bilgileri verirken işçilerin ücretlerinin düşüklüğünü, iş güvencesinin olmamasını ve çalışma koşullarına ilişkin olumsuzlukları işlerine ilişkin en önemli sorunlar olarak ortaya koyduklarını belirlemiştik (bkz. Tablo 1). Bu aşamada işe ilişkin bu faktörlerin işçilerin eşleriyle olan ilişkilerine nasıl bir etki yaptığı belirlenmeye çalışılmıştır. Tablo 2 incelendiğinde erkek işçilerin eşleriyle olan ilişkilerinde sorun yaratan en önemli faktör olarak ekonomik problemleri (%54,3) gösterdikleri görülmektedir. Ekonomik sorunlar erkek iş-

Tablo 2. Eşler Arasındaki İlişkiler

Eşle kavga etme sıklığı	Kadın		Erkek	
	Sayı	%	Sayı	%
Hiç	9	30	131	29
Ara sıra	20	66,6	297	66
Sık sık	1	3,4	11	2,5
Her zaman			11	2,5
Eşle kavga etme nedenleri				
Ekonomik sorunlar	3	16,6	119	54,3
Eşlerin aileleri	2	11,1	16	7,3
Çocukların sorunları	7	38,8	27	12,3
Sorumsuz davranışlar	3	16,6	16	7,3
Kıskançlık	2	11,1	7	3,1
Fikir uyuşmazlıkları	1	5,8	34	15,7
Ailenin en önemli problemleri				
Ekonomik sorunlar	16	66,6	234	75,9
Çocukların eğitimi	4	16,6	21	6,8
Sağlık sorunları	2	8,3	22	7,1
Ev sahibi olamama	-		27	8,7
Araba sahibi olamama	2	8,5	4	1,5
Eşin çalışması konusundaki düşünceler				
Eşimin çalışmasına karşıyım	5	6,8	266	49,6
Eşimin çalışmasına karşı değilim	68	93,2	270	50,4
Eşle fikir alış verişinde bulunma				
Hiç	-	-	43	9,5
Ara sıra	7	22,5	242	53,6
Sık sık	1	3,2	33	7,3
Her zaman	23	74,3	133	29,9

çilerde birinci sorun başlığı olarak ortaya çıkarken, kadınlarda ise ikinci önemli sorun başlığı olarak belirtilmiştir. Kadın işçilerle erkek işçiler arasındaki bu farklılaşma oldukça manidardır. Çünkü kadının gelir getiren bir işte çalıştığı ailelerde, sadece erkeğin çalıştığı ailelere göre ekonomik sorunların biraz daha azaldığı görülmektedir. İşçilerin gerek eşleriyle kavga nedenlerinin neler olduğu sorusu-

na verdikleri cevaplar, gerekse ailenin en önemli probleminin ne olduğu sorusuna verdikleri cevaplar bizi bu yargıya ulaştırmaktadır. Arada bir miktar fark olmakla birlikte gerek kadın (%66,6) gerekse erkek (%75,9) işçiler ailenin en önemli probleminin de geçim sıkıntısı olduğunu belirtmişlerdir. Aileler bu denli ekonomik sorunlar yaşarken, erkek işçilerin önemli bir oranının (%49,6) eşinin çalışmasını

istemediğini belirtmesi oldukça anlamlı bulunmuştur. Bunu Türk toplum ve aile yapısına özgü, kadını daha çok ev kadını olarak tasarlayan ataerkil anlayışla açıklamak mümkündür. İşçiler ekonomik sorunlarla boğuşmayı eşlerinin çalışmasına tercih etmektedirler. Kadının çalışmak istemesi eşinin ona karşı şiddet uygulamasının bir nedeni olarak da ortaya çıkmaktadır (Ekizceleroğlu ve Zeyrekli 2007:65; Kocacık 2004:46). Kadın annelik rolüyle özdeşleştirilmektedir. Bu yapıda erkek aile reisi sayılmakta, eş ve çocuklar üzerinde baba belirleyici olmakta, kadın kocasının kendisine hazırladığı imkanlar ölçüsünde evi çekip çevirmektedir. Ailede erkek merkezi ve imtiyazlı bir konumdayken, kadın bekar olduğu dönemde babası ve erkek kardeşlerine, evlenince kocasına, dul kalırsa da erkek çocuğuna bağlı olan bir statü ve konumda yer almaktadır (Ertürk 2007:91; Meriç 1991:438). Türk toplumunda çocuk çok önemli bir yere sahiptir. Çocuğa verilen önem sadece çocuğa verilen önemle sınırlı kalmayıp, erkek çocuğun kız çocuğa tercih edildiği bir anlayışı da beraberinde getirmektedir (Burcu 2007:194).

İşçilerin eşleriyle yaşadıkları en önemli sorun başlıklarından biri de eşlerin aileleri (%10,9) olarak ortaya çıkmaktadır. Kanımızca bu sorunun yoğun olarak yaşanmasında Türk ailesinin kendine özgü nitelikleri etkili olmaktadır. Çocuklar evlenip evden ayrılırsalar dahi, anne-babalar temelde iyi niyetle de olsa çocuklarının aile yaşamına müdahale etmek istemekte, bu da eşler arasında sorunlar yaşanmasına neden olabilmektedir (Yasa 1990:137). Bazı durumlarda da çocuklar evlense dahi ekonomik sorunlar nedeniyle ailelerine bağımlı olmaktan kurtulamamakta, bu da beraberinde eşler arası ilişkilere anne-babanın müdahalesini beraberinde getirmektedir. Nitekim kendisiyle görüşme yaptığımız işçilerden birinin söyledikleri bu savımızı destekleyici niteliktedir. Söz konusu işçi kira vermemek için anne-babasıyla birlikte oturduklarını ve kendisini ve eşini ilgilendiren pek çok kararın alınmasında anne-babasının belirleyici olduğunu belirtmiştir.

Tabloda ortaya çıkan verilerden hareket ettiğimizde eşler arasında iletişim sorunlarının da azımsanmayacak boyutlarda olduğu görülmektedir. Erkek işçilerin sadece %29,9'u eşiyile her zaman sağlıklı iletişim kurabildiğini belirtmiştir. Bu da erkek işçilerin işe ilişkin yaşadıkları sorunların eşleriyle olan ilişkilerine önemli boyutlarda olumsuz etkiler yaptığının bir başka göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eşlerin iş ve sosyal çevreye ilişkin yaşadıkları olumsuzluklar onları sağlıklı olmayan bir iletişim türü olan savunucu iletişime yönlendirmektedir. Savunucu iletişim karşıdaki insanı anlamaya yönelik olmayıp, daha çok yargılamaya yöneliktir. Savunma özelliği arttıkça iletişimde verimin düştüğü, tarafların birbirlerini anlamakta zorlandıkları görülmektedir (Cüceloğlu 2000:154).

3.2.2. İşçi Ailesinin Çocuklarıyla Olan İlişkileri

Ailenin en önemli işlevlerinden biri de çocuk ya da çocuklar dünyaya getirerek, insan neslinin ve dolayısıyla da uygarlığın devam etmesini sağlamaktır. Toplumun gelişme potansiyelinin en önemli unsurunu oluşturan genç nüfusun bireyleri arasındaki ilişkilerin sağlıklı olduğu bir ailede yetişmesi, nitelikli bir eğitim alması, toplumun ondan talep ettiği becerilerle donanması, üretken ve verimli olması toplumların geleceği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda gencin toplumsal hayata hazırlandığı en önemli ve en temel birim olarak aile kurumu ortaya çıkmaktadır. Aile çocuğun sağlıklı bir çevrede yaşamasını, kendini istediği ve yatkın olduğu alanlarda özgürce yetiştirebilmesini, inisiyatif alabilen, katılımcı, kendisiyle ve diğer insanlarla barışık bir kişilik kazanmasını sağlayıcı bir işlev yerine getirmekle yükümlüdür (Clark 1984:1; Makro 1997:3). Bu çerçevede araştırma kapsamına giren işçi ailelerinde anne-baba çocuk ilişkilerinin nasıl bir nitelik gösterdiği ve işçilerin işlerine ilişkin yaşadıkları olumsuzlukların çocuklarıyla olan ilişkilerine ne türden etkiler yaptığı Tablo 3'teki veriler ışığında irdelenmiştir.

Tablo 3. Çocuklarla Olan İlişkiler

Çocukla sağlıklı iletişim kurabilme	Kadın		Erkek	
	Sayı	%	Sayı	%
Hiç	3	10,7	118	30
Ara sıra	16	57,2	214	54,2
Sık sık	2	7,1	15	3,8
Her zaman	7	25	47	12
Çocuğa dayak atma				
Hiç	18	53	271	63,1
Ara sıra	11	32,3	123	28,6
Sık sık	5	14,7	34	7,9
Her zaman	-	-	1	0,4
Çocuklarla anlaşmazlık konuları				
Dersler ve okul	9	41	91	42
Yaramazlık	2	9	62	28,5
Dağınıklık	2	9	9	4,2
Yoktan anlamama	9	41	55	25,3
Çocuklarla sosyal faaliyette bulunma				
Hiç	7	18,4	162	35,6
Ara sıra	5	65,7	274	60,2
Sık sık	1	13,1	9	2
Her zaman		2,8	10	2,2

Tablo 3 incelendiğinde işçilerin çocuklarıyla olan ilişkilerinde de önemli sorunlar yaşandıkları gözlenmektedir. Tıpkı eşle olan ilişkilerde olduğu gibi çocuklarla olan ilişkilerde de iletişimsizliğin önemli bir sorun başlığı olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Çocuklarıyla her zaman sağlıklı iletişim kurabildiğini söyleyenlerin oranı kadın işçilerde %25'lik bir orana sahipken, erkek işçilerde, diğer pek çok sorun başlığında olduğu gibi, sadece %12 gibi düşük bir orana sahiptir. İşçi ailelerinde

dayağın çocukların eğitiminde hala bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Kadın işçilerin %47'si, erkek işçilerin ise %36,9'u zaman zaman da olsa çocuklarına dayak attıklarını belirtmişlerdir. İşçi ailelerinde çocuklarla en önemli anlaşmazlık konularından birini çocukların dersleri ve okul başarıları oluşturmaktadır. İşçiler çocuklarının kendi yaşadıkları sorunları yaşamamaları için okumaları gerektiğini düşünmektedirler. Onlara göre çocukları ancak iyi bir eğitim alarak toplumda daha iyi

bir konuma gelebileceklerdir. İşçi ailelerinde ücretlerin düşüklüğünün neden olduğu ekonomik sorunlara bağlı olarak ailelerle çocuklar arasında sorunlar yaşanmaktadır. İşçilerin önemli bir bölümü çocuklarıyla yaşadıkları en önemli sorunlardan birinin çocukların bitmek tükenmek bilmez istekleri olduğunu söylemişlerdir. Bu oran kadın işçilerde %41 erkek işçilerde ise %25,3 olarak gerçekleşmiştir. Çocuklarının makul ve yerinde taleplerini karşılayamamak işçiler açısından önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Ailede bireyler arasında iletişimi artırıcı faktörlerden biri de aile fertlerinin birlikte yaptıkları etkinliklerdir. Ne var ki işçi ailesi

sinemaya, tiyatroya ya da buna benzer etkinlikleri pek fazla gerçekleştirememektedir. Erkek işçilerin %95,8'i, kadın işçilerinse %84'ü bu tür faaliyetleri ya hiç gerçekleştirememekte ya da çok nadir olarak gerçekleştirebilmektedir.

3.2.3. İşçi Ailesinin Akraba, Arkadaş ve Komşularla Olan İlişkileri

İnsanın sosyal bir varlık olduğu gerçeği onun çevresinde bulunan insanlarla ilişkide bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Akrabalar, komşular ve arkadaşlar sosyal ilişkiler ağıımız içinde en çok iletişimde bulunduğumuz insanlar olarak ortaya

Tablo 4. Akraba, Arkadaş ve Komşularla Olan İlişkiler

Kendi akrabalarıyla görüşme sıklığı	Kadın		Erkek	
	Sayı	%	Sayı	%
Hiç	1	1,8	32	6
Ara sıra	37	69,8	357	67
Sık sık	13	24,5	79	15
Her zaman	2	3,9	64	12
Eşin akrabalarıyla görüşme sıklığı				
Hiç	1	3,1	31	7
Ara sıra	22	66,7	322	70,4
Sık sık	5	15,1	52	11,3
Her zaman	5	15,1	52	11,3
Komşularla ilişkiler				
Hiç görüşmüyoruz	8	13	54	12
Ara sıra görüşüyoruz	51	82,2	376	84,2
Sık sık görüşüyoruz	1	1,6	1	0,3
Her zaman görüşüyoruz	2	3,2	16	3,5
İş arkadaşlarıyla ilişkiler				
İyi	-	-	24	5
Kısmen iyi	9	15,2	57	11,8
İlişkim yok	12	20,3	90	18,6
Kötü	38	64,5	311	64,6

çıkılmaktadırlar. Toplum içinde yaşamanın doğal sonucu olarak insan, günlük yaşantısının çeşitli dilimlerinde çeşitli roller üstlenir ve o rollere uygun davranışlarda bulunur. Bunlar toplum tarafından verilmiş rollerdir. Bu rollerin içselleştirilmesi çevresel faktörlerin etkisiyle olmaktadır (Sezal 2003:144). Sosyal bir varlık olarak birey, hayatını devam ettirebilmek için gerekli ihtiyaçların tatmini yanında, toplum nazarındaki itibarını, yani sosyal ilişkiler ağı içinde sahip olduğu statüsünü yükseltme hedefine de yönelmiştir. Gelir düzeyi, eğitim ve meslek sosyal statünün en önemli belirleyicileri arasındadır (Dikeçligil ve diğerleri 1998:1). Bireyin mesleği, kazancı ve yaptığı işin toplum nezdindeki saygınlığı onun sosyal çevresiyle olan ilişkilerine önemli ölçüde etki etmektedir. Toplumca yüksek saygınlık atfedilen, prestijli ve yüksek kazançlı işlerde çalışan bireyler, çevreleriyle olan ilişkilerinde avantajlı bir konum elde etmektedirler. Düşük statülü ve düşük ücretli işlerde çalışan insanlar için bu durum sosyal çevreyle olan ilişkilerinde olumsuz etkiler yapabilmektedir. Bu belirlemeden hareketle aşağıda, araştırma kapsamındaki çoğunluğu düşük statülü ve düşük ücretli işlerde çalışan işçilerin ve onların ailelerinin sosyal çevreleriyle ilişkilerinin ne türden bir özellik gösterdiği araştırılmıştır.

Tablo 4 incelendiğinde, işçi ailelerinin gerek kendi akrabalarıyla gerekse eşlerinin akrabalarıyla olan ilişkileri nitelik itibarıyla benzerlik gösterdiği ve her iki tarafla da ilişkilerin mesafeli olduğu görülmektedir. Gerek kadın gerekse erkek işçilerde akrabalarıyla düzenli ve sürekli olarak görüştüğünü söyleyenlerin oranı düşüktür. Kendi akrabaları ve eşin akrabalarıyla görüşme sıklığı oransal olarak birbirine yakın ve oldukça düşüktür. Komşularla olan ilişkilerde de durumun akrabalarla olan ilişkilerden farklı olmadığı görülmektedir. Kadın işçilerin %4,8'i erkek işçilerinse %3,8'i komşularıyla düzenli olarak görüştiklerini ve sağlıklı ilişkileri olduğunu belirtmişlerdir. İşçilerin iş arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde de sorunlar olduğu görülmektedir.

Kadın işçilerin %64,5'i, erkek işçilerinse %64,6'sı iş arkadaşlarıyla olan ilişkilerinin sorunlu olduğunu belirtmişlerdir.

4. SONUÇ

Genel aile kurumunun bir alt birimi niteliğinde olan işçi ailesi, yaşam tarzı itibarıyla geleneksel ataerkil ailenin özelliklerini gösterirken, yapı itibarıyla anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile karakterindedir. İşçi ailesinde erkek aile reisi konumunda olup, ailede sadece erkek gelir getiren bir işte çalışmakta, kadın ise ev hanımı olarak evde evin işleriyle ve çocuklarla ilgilenmektedir. İşçi ailesinde gerek erkek gerekse eşinin eğitim düzeylerinin oldukça düşük olduğu, erkeğin düşük ücretli ve daha çok kas gücüne dayalı niteliksiz işlerde çalıştığı görülmektedir.

Düşük ücret ve işyeri koşullarına ilişkin sorunların işçi ailelerinin aile içi ve sosyal çevreyle olan ilişkilerine etkilerini inceleme konusu yaptığımız bu araştırma sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda büyük oranda işçi ailesine ilişkin kuramsal bilgilere paralel sonuçlara ulaşılmıştır. İşçiler düşük ücretle, iş güvencesinden yoksun olarak çalışmakta ve işyerinde pek çok olumsuzlukla kar karşıya bulunmaktadır. İşçilerin büyük bölümünün (%92) aylık kazançları açlık sınırı olan 655 YTL'nin altındadır. İşçiler ve eşlerinin eğitim düzeyleri de oldukça düşüktür. İşçi ailesi aile bireyleri arasındaki ilişkiler açısından geleneksel ataerkil ailenin özelliklerini göstermekte, erkek ailenin reisi olarak algılanmakta ve erkek eşi ve çocuklarıyla sağlıklı ilişkiler kurmakta zorlanmaktadır. Ancak aileler yapı itibarıyla anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile niteliğindedirler. İşçi ailelerinin büyük bölümü (%83) ekonomik sorunlar nedeniyle tatil yapamamaktadırlar. İşçilerin büyük bölümü (%59,5) ekonomik ve sosyal haklarını savunacak olan bir sendikal örgütlenmeye sahip değillerdir. İşçi aileleri arasında borçlu olanların oranı oldukça yüksek

bir yüzdeye sahiptir (76,8). İşçi aileleri ekonomik sorunlarla baş edebilmek için ailelerinden parasal destek almaktadırlar.

Bütün bu saydığımız olumsuzluklar işçi ailesinin fertleri arasında sorunlara yol açmaktadır. Gerek eşler kendi aralarında, gerek çocuklarıyla ve gerekse akraba, komşu ve arkadaşlardan oluşan sosyal çevreyle iletişim sorunları yaşamaktadırlar. Eşler arasında yaşanan olumsuzlukların en önemli nedeni olarak ekonomik sorunlar (%49,7) görülmektedir. Çocuklar ve eşlerin aileleri, eşler arasında yaşanan sorunların diğer önemli nedenleri olarak ortaya çıkmaktadır. Aileler ailedeki en önemli problem olarak geçim sıkıntısını (%77,1) ileri sürmüşlerdir. Ailenin yaşadığı ekonomik sorunlara rağmen işçiler ataerkil gelenek nedeniyle eşlerinin çalışmasına karşı çıkmaktadırlar. İşçi ailelerinde eşlerin önemli bir kısmı (%67,7) farklı sıklıklarla da olsa eşyle iletişim sorunları yaşadık-

larını belirtmişlerdir. Aileler çocuklarıyla olan ilişkilerinde de iletişim sorunları yaşamaktadırlar. Özellikle babalar çocuklarıyla çok az birlikte olmakta, onlarla bir takım sosyal etkinliklerde bulunamamaktadır. Akraba, komşu ve arkadaşlardan oluşan sosyal çevreyle olan ilişkilerin de oldukça sorunlu ve mesafeli olduğu görülmektedir. Gerek erkeğin (%11,3) gerekse kadının akrabalarıyla (%11,6) düzenli görüşme oranı oldukça düşüktür.

Sonuç itibarıyla ekonomik ve çalışma koşullarına ilişkin sorunlar, işçi ailelerinin aile içi ve sosyal çevreyle olan ilişkilerine olumsuz etkiler yapmaktadır. Bu olumsuzlukların azaltılabilmesi için işçilerin gelir düzeylerinin yükselmesi ve işe ilişkin olumsuz çalışma koşullarının düzeltilmesi gerekmektedir. Bunun yanında kadınların çalışma yaşamına katılması ve aileye gelir getirmesi de işçi ailelerinin gelir düzeylerinin yükselmesi ve ilişkilerin daha sağlıklı bir zemine oturması açısından büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Aydoğan, F. (2001). "Endüstrileşme Sürecinde İşçi Ailesinin Sosyolojik Çözümlemesi", Dünyada ve Türkiye'de Farklılaşma Çatışma Bütünleşme, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayını.
- Bond, J.T., Galinsky, E. ve Swanberg, J.E. (1998). "The 1997 National Study of the Changing Work Force", <http://familiesandwork.org/pdf>.
- Burcu, E. (2007). "Aile Kültür İlişkisi Çerçevesinde Türk Ailesinde Çocuğun Cinsiyetinin Önemi", Prof.Dr. Ninat Nirun'a Armağan, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Cherlin, A.J. (2005). "Public and Private Families: An Introduction", New York: McGraw-Hill.
- Clark, R.M. (1984). "Family Life and School Achievement", USA: The University of Chicago Press.
- Coltrane, S. ve Collins, R. (2001). "Sociology of Marriage and the Family", USA: Wadsworth/Thomson Learning.
- Cüceloğlu, D. (2000). "Yeniden İnsan İnsana", İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dikeçligil, B. ve diğerleri. (1998). "Metropolde Kariyer Meslekleri ve Aile Yapısı Temelinde Yaşama Tarzları", Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Doğan, İsmail M. (2000). "Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar", İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- Ekizceleroğlu, R. ve Zeyrekli, S. (2007). "Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddetin Nedenleri ve Sonuçları", Kadın Çalışmaları Dergisi, 2 (4), s.64-71.
- Ertürk, Y. (2007). İleriye Bir Adım Daha Atabilme Cesaretini Göstermemiz Gerek", Kadın Çalışmaları Dergisi, 2 (4), s.87-94.
- Giddens, A. (2000). "Sosyoloji", Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gökçe, B. (1991). "Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım", Aile Yazıları 4, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Gökçe, B. (1999). "Toplumsal Bilimlerde Araştırma", Ankara: Savaş Yayınevi.
- Göksu, T. (2003). "Toplumsal Psikoloji", Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). "Kültürel Psikoloji Kültür Bağlamında Aile ve İnsan", İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karataş, K. (2001). "Toplumsal Değişme ve Aile", Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, Cilt 12, Sayı 2.
- Kitiş, Y. ve S. Ş. Bilgici (2007). "Bir Aile İçin Şiddet Olgusu; Sır Tutma İlkesi ile Şiddeti İhbar Etme Yükümlülüğü Arasındaki Etik İkilem", Aile ve Toplum, Cilt 3, Sayı 11, www.aile.gov.tr.
- Kocacık, F. (2004). "Aile İçin İlişkilerde Kadına Yönelik Şiddet: Türkiye'den Örnekler", Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Makro A.Ş. (1997). "Türk Ailesinde Adolesanların Sorunları", Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Marshall, G. (1999). "Sosyoloji Sözlüğü", Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Meriç, Ü. (1991). "İslamda Aile", Aile Yazıları 2, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Öngel, E. ve Diğerleri (1997). "Yüksek Enflasyonun Aile İçin İlişkiler Üzerinde Etkisi", Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara:1997.
- Özgüven, İ.E. (2001). "Ailede İletişim ve Yaşam", PD-REM Yayınları, Ankara:2001.
- Pleck, J.H. (1977). "The Work-family Role System", Social Problems, Vol. 24, No 4, 417-427.
- Poster, M. (1989). "Eleştirel Aile Kuramı", İstanbul: Ayrintı Yayınevi.
- Sayın, Ö. (1991), "Aile İçin İlişkilerin Birey ve Toplum Boyutunda Çözümlemesi", Aile Yazıları 4, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını.
- Sezal, İ. (2003). "Sosyolojiye Giriş", Ankara: Martı Yayınevi.
- Türk Harb-İş (2007). "Aç Kalmamak İçin 655,17 YTL Gerekiyor", SEPAM Açlık ve Yoksulluk Sınırı Araştırması, <http://www.harb-is.org.tr>.
- Yasa, İ. (1990). "Gecekondu Ailesi", Aile Yazıları 1, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Vazektomi Olan Erkeklerin Yönteme İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi

- Gülhan ÇORAK*
- Prof. Dr. Süheyla ALTUĞ ÖZSOY**
- Arş. Gör. Dr. Bilgin KIRAY VURAL***
- Dr. Bakiye TUNCAY****

Özet

Dünyada aile planlamasında, erkeğin katkı ve katılımının sağlanması gereği yıllar önce benimsenmiştir. Konuya özgü bilgilendirme, eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin başlatıldığı ve sürdürüldüğü görülmektedir. Ülkemizde ise erkeklerin aile planlamasına ilişkin bilgi, tutum ve davranışlarına ait veriler oldukça azdır.

Araştırma, vazektomi olan erkeklerin yönteme ilişkin görüşlerini değerlendirmek amacıyla planlanmış tanımlayıcı bir araştırmadır. Araştırma, İzmir ilinde vazektomi yaptıran 1100 erkekte, ulaşılan ve görüşmeyi kabul eden 70'i üzerinde yapılmıştır. Anket formunda, çiftlerin sosyodemografik özellikleri, eşlerin gebelik öyküsü, vazektomi olma öyküleri, vazektomi yöntemine ilişkin görüşleri ve vazektomi sonrası memnuniyetleri ile ilgili sorular bulunmaktadır.

Araştırma sonucuna göre, vazektomi yaptıranların çoğunluğunun ilk ve orta okul mezunları ve işçiler olduğu belirlenmiştir. Vazektomi yaptıran 35-41 yaşlarında daha fazladır (%59.9). Vazektomi öncesinde birinci sırada kullanılan aile planlaması yöntemi geri çekme (%34.3) olup, eşlerin kürtaj oranları yüksektir (%70.0). Vazektomi olma nedenleri arasında çocuk sayısını yeterli bulma (%58.6), eşinin istemesi (%17.1) ve sağlık nedenleri (%11.4) ilk üç sırayı oluşturmaktadır. Vazektomi uygulanan erkeklerin, vazektomi hakkındaki bilgiyi çoğunlukla sağlık personelinde almaları (%61.4), vazektomiye eşleri ile birlikte karar verme oranının yüksekliği (%71.4), vazektomi sonrası sorun yaşama oranının azlığı (%8.6) ve memnuniyet oranının yüksek bulunması (%90.1) diğer erkeklerle yöntemi önermeleri açısından önemli bir sonuçtur. Vazektomi yöntemi hakkında halkın bilinçlendirilmesi, insanları motive edici programların yapılması, vazektomi merkezlerinin yaygınlaştırılması ve tanıtıcı programların yapılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Vazektomi, sterilizasyon, hemşirelik, memnuniyet.

Abstract

Vasectomy-Related Views of Men Who Had Vasectomy

The need for participation of males in family planning has long been accepted and related information, education and consultation services have been initiated and maintained for many years in the world. However, data on males' knowledge, attitude and behavior on family planning are scarce in our country.

This descriptive study has been planned for evaluating the vasectomy – related opinion of males who have gone under vasectomy operation. Study included are 70 men that had gone through a vasectomy operation in Izmir and were residing in different regions. The questionnaire included questions about socio-demographical features of the couples, their pregnancy history, vasectomy history, opinion about vasectomy and level of satisfaction after vasectomy.

According to research results, workers and elementary and intermediate school graduates constituted the majority of study participants. Majority of study participants males were aged between 35 and 41 years (59.9). Coitus interruptus (withdrawal) was the family planning method exercised the most (34.3 %) and abortion rates were high (70.0 %) before vasectomy. The three most commonly reported reasons for vasectomy operation were; having an opinion that the family has enough number of children (58.6 %), partner's request (17.1 %), and various medical problems (11.4 %). Among men who underwent vasectomy operation, a great proportion obtained information from health professionals (61.4 %); most of them made the decision for the operation together with their partners (71.4 %); complication rates after the operation were significantly low (8.6 %); and the satisfaction rate was extremely high (91.1 %). All these results were important enough for these people to recommend the procedure to other men. Ensuring that the public became aware of the use of vasectomy method, creating motivating programs, ensuring spread of vasectomy centers and creating introductory programs may be suggested.

Keywords: Vasectomy, sterilization, nursing, satisfaction.

(*) Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu.

(**) Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Öğretim Üyesi.

(***) Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Araştırma Görevlisi.

(****) İzmir SSK Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Üroloji Kliniği.

GİRİŞ

Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nda (Kahire-1994) üreme sağlığı; insanların tatmin edici ve güvenli bir cinsel yaşamlarının olması, üreme yeteneğine sahip olmaları ve bunun ne zaman ve nasıl olması gerektiği konusunda karar verme özgürlüğüne sahip olmaları şeklinde tanımlanmıştır (1). Kontraseptif programların yalnız kadını değil cinsel olarak aktif tüm çiftleri kapsaması kararı alınmış, üreme sağlığı programlarında adölesanlar ve erkekler de hedeflenerek kontraseptif yöntemleri kullanılmasının yaygınlaştırılmasında erkeklerin etkisi bir kez daha vurgulanmıştır (2).

Dünya'da uygulanan aile planlaması yöntemlerinin çoğu kadına yöneliktir (3). Oysa erkekler aile planlaması yöntemlerini kullanma ve çiftlerin sahip olabileceği çocuk sayısına karar verme konusunda çok önemli bir role sahiptir (4). Özellikle gelecekte aile yapısını koruyan, gelişmekte olan ülkelerde pek çok alanda olduğu gibi doğurganlığın düzenlenmesinde daha fazla söz sahibi olan erkek grubunun, hem aile planlaması hizmetlerinde hem de konu ile ilgili araştırmalarda en az kadın grubu kadar hedef grup kabul edilmesi gereği açıktır (5). Günümüz dünyasında eşlere eşit oranda sorumluluk yüklendiğine göre aile planlamasında da sorumluluk eşit oranda paylaşılmalıdır (6).

Etkin aile planlaması yöntemlerinden olan sterilizasyon; kadınlarda tüp ligasyonu, erkeklerde vazektomi olarak uygulanmaktadır (7). Dünyada en fazla sayıda sterilizasyon yapan ülkeler Çin, Hindistan, ve ABD (Amerika Birleşik Devletleri)'dir. Bu üç ülkede toplam 78.590.00 (vazektomi + tüp ligasyonu) sterilizasyon ameliyatı olmuştur (12, 13). Hindistan ve Çin sterilizasyonu serbest bırakmakla yetinmemekte, bu yöntemi yaymak için halkı güdüleyici programlar da uygulamaktadır. Bu ülkelerde cerrahi sterilizasyon, çiftlerin %7-10'u tarafından tercih edilmektedir (9, 15).

Dünya'da 30 milyondan fazla çift gebeliği önleme yöntemi olarak vazektomiye güvenmekte ve erkek kontrasepsiyon yöntemi olarak kullanımı yaygınlaşmaktadır (8). Çiftler kontraseptif yöntem olarak Almanya'da %2, Yeni Zelanda, Hollanda, Kanada, Kore ve Tayland'da %4-15 oranında vazektomiye seçmiştir (9, 10, 11). Avustralya'da oral kontraseptif ve tüp ligasyonunun arkasından kullanım açısından vazektomi üçüncü sırada bulunmaktadır (8). ABD'de 1999 yılında yapılan bir çalışmada, çiftlerin %92.5'i bir kontraseptif yöntem kullanmakta olup, bunların %23'ü oral kontraseptifi, %11.5'i tubal sterilizasyonu, %11.5'i vazektomiye tercih ettiğini belirtmişlerdir (14).

Dünyadaki bu artışın nedeni vazektominin erkeklere yönelik etkili, güvenilir ve maliyet etkin bir kontraseptif yöntem olmasından kaynaklanmaktadır (9, 10, 11, 16). Yapılan bir çalışmada vazektominin dolar cinsinden maliyetinin, tubal sterilizasyona göre 1/6 oranında daha düşük olduğu saptanmıştır (14). ABD'de üreme çağında bulunan 4.21 milyon kadının, vazektomiye güvenme oranı 1965 yılında %4 iken, 1995'te bu oran %15'e çıkmıştır (17).

Vazektomiye tercih nedenindeki artış, çiftlerin vazektomi hakkında bilgi almak amacıyla, aile hekimlerine başvuru sayılarında da artışa yol açmıştır. ABD'de bu yöntem oldukça yaygın olarak kullanılmakta, her yıl yaklaşık olarak yapılan 500.000 vazektomi operasyonunun %15'i aile hekimleri tarafından gerçekleştirilmektedir (16).

Modern yöntemlerden olan gönüllü cerrahi sterilizasyon, özellikle Kuzey Amerika ve bazı Asya ülkelerinde gerek kadınlar, gerekse erkekler arasında yaygın kabul görmesine karşın ülkemizde yeterince uygulanmamıştır (7, 18, 19). Yapılan araştırmalarda aile planlaması yöntemlerinin uygulanması ve başarısı hala kadının sorumluluğundadır. Aile planlamasında erkeklerin sorumluluk almamasındaki etkenler arasında; erkeklere ait yöntemlerin sınırlılığı, erkek baskın toplumlarda

doğurganlık kontrolünün kadına mal edilmesi sayılabilir (6).

Aile planlaması hizmetlerinde kalitenin iyileştirilmesi insan hakları yönünden olduğu kadar tıp, etik ve demografi açısından çok önemlidir. Kaliteli bir aile planlaması her şeyden önce kolay ulaşılabilen, uyum içinde yönetilen sağlık kuruluşlarında eğitilmiş personel tarafından danışmanlıkla sürdürülen hizmettir (20).

Ne yazık ki ülkemizde vazektominin yanlış ve eksik bilinmesinden dolayı kullanımı sınırlıdır. Türkiye Nüfus Sağlık Araştırması (TNSA) 2003 verilerine göre vazektomiye kullanma oranı %01'dir (21). Kullanımının artırılması için erkeklerin vazektomi konusundaki algıları geliştirilmeli ve olumlu görüşler yaygınlaştırılmalıdır. Bu bakış açısıyla bu araştırma; vazektomi olan erkeklerin yöntemle ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi ve memnuniyetlerinin ölçülmesi amacıyla yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Tanımlayıcı bir araştırma olarak planlanan bu çalışma 01/03/2003-01/06/2004 tarihleri arasında yürütülmüştür. Araştırmanın, İzmir SSK Tepecik Eğitim Hastanesi Üroloji Kliniği-Vazektomi ve Aile Planlaması Danışmanlığı Merkezi'ndeki kayıtlardan 1992-2003 yılları arasında vazektomi olan 1100 erkek üzerinde yapılması planlanmıştır. Ancak vazektomi olan erkeklerin İzmir ili ve çevresinde dağınık yerleşimleri ve ayrıca bireylerin çalışıyor olması nedeniyle araştırma grubunu, görüşmeyi kabul eden 70 erkek oluşturmuştur. Bu araştırmaya katılım oranı % 6.4'tür.

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak, araştırmacılar tarafından literatür taranarak hazırlanmış anket formu kullanılmıştır. Anket formunun birinci bölümünde çiftlerin sosyodemografik özellikleri ile ilgili sorular (6 soru), ikinci bölümde vazektomi olan erkeklerin eşlerinin doğurganlık öykülerine

ilişkin sorular (6 soru), üçüncü bölümde vazektomi olma öyküsüne ilişkin sorular (9 soru), dördüncü bölümde vazektomi yöntemine ilişkin memnuniyet durumlarını değerlendirme amaçlı sorular (4 soru) ve vazektomi olan erkeklerin yöntemle ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi amaçlı 5'li likert tipi sorular (8 madde) yer almaktadır.

Vazektomi yaptıran erkeklerin yöntemle ilişkin memnuniyetleri sayısal ölçek ile saptanmıştır. Birer cm. aralıklarla her cm'ye rakamsal değerler verilmiştir. Sayısal ölçeğin başlangıcı 0 puan olup kişinin hiç memnun olmadığını, diğer ucu 10 puan olup kişinin çok memnun olduğunu göstermektedir. Bireyler tarafından memnuniyetlerini üzerine işaretlemeleri istenmiştir (22).

Görüşme öncesi, vazektomi olan erkekler vazektomi merkezi sorumlu hekimi tarafından aranarak araştırma hakkında bilgi verilmiş ve izinleri alınmıştır. Araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyenler tekrar aranarak uygun oldukları zamana randevu alınıp veriler, erkeklerin evlerine gidilerek toplanmıştır.

Anket formu ile toplanan veriler araştırmacılar tarafından SPSS 10.0 programında kodlanmıştır. Veri analizi SPSS 10.0 paket programında yapılmıştır. Veri değerlendirilmesinde sayı, yüzde dağılımları, ortalama ve standart hata kullanılmıştır.

Anket formundaki açık uçlu sorular tek tek değerlendirilerek alınan yanıtlar uygun şekilde yapılandırılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

1. Çiftlerin sosyodemografik özelliklerinin incelenmesi

Tablo 1'de vazektomi yaptıran erkeklerin ve eşlerinin yaş, eğitim durumu ve meslekleri incelenmiştir. Araştırma kapsamına alınan çiftlerin yaşlarına göre dağılımları incelendiğinde erkek-

lerin %34.3'ünün 40-44, yaş grubunda olduğu ve ortalama yaşın 42.5 ± 4.3 olduğu görülmektedir. Eşlerin ise %38.6'sının 40-44 yaş grubunda olduğu ve eşler için ortalama yaşın 37.7 ± 3.8 olduğu görülmektedir.

Araştırma grubunu oluşturan erkeklerin %34.3'ünün ve eşlerinin %50'sinin ilkokul, erkeklerin %62.9'unun ve eşlerinin ise %45.7'sinin ortaokul ve üzeri öğrenimi olduğu saptanmıştır.

Tablo 1: Vazektomi Olan Erkeklerin ve Eşlerinin Bazı Sosyodemografik Özellikleri

Sosyodemografik Özellikleri	Erkek		Kadın (eşi)	
	S	%	S	%
Yaş Grupları				
30-34	5	7.1	3	4.3
35-39	15	21.4	16	22.9
40-44	24	34.3	27	38.6
45-49	21	30.0	16	22.9
50-54	5	7.2	8	11.3
Öğrenim Durumu				
Okur-Yazar değil	2	2.8	2	2.9
Okur – Yazar	-	-	1	1.4
İlkokul mezunu	24	34.3	35	50.0
Ortaokul mezunu	16	22.9	9	12.9
Lise ve dengi okul mezunu	22	31.4	17	24.3
Y.O. ve Fakülte mezunu	6	8.6	6	8.5
Meslek				
Memur	14	20.0	9	12.9
İşçi	26	37.1	8	11.4
Serbest meslek	23	32.9	4	5.7
Ev hanımı	7	10.0	-	-
Emekli	-	-	49	70.0
Toplam	70	100.0	70	100.0

TNSA 2003 verilerine göre vazektomiyi tercih etme ilkokul mezunlarında %0.1, ortaokul mezunlarında %0.3, lise ve üzeri öğrenim seviyesine sahip kişilerde ise %0.1 oranındadır (21). Amerika'da yapılan bir araştırmada, eşin özelliklerinden daha ziyade, erkeğin yaşının, ırkının (beyazlarda daha

yüksek), eğitiminin ve dininin (katoliklerde daha düşük) sterilizasyona karar vermede güçlü etkisi olduğu, kadının öğreniminin yüksek olmasının, evlilik sayısının fazla olmasının vazektomi yaptırınların sayısını arttırdığı saptanmıştır (17). Amerika'da ulusal düzeyde yapılan bir çalışmada, öğrenim

düzeıı 11 ≤ yıl olan erkeklerin %6, 12 yıl olanların %13, 13 ≥ yıl olanların %12 olduğu ve gelir düzeıı arttııkça vazektomi olanların payının arttığı bulunmuştur (23). Dilbaz ve arkadaşlarının Ankara'da yaptıkları çalışmada vazektomi olan grubun öğrenim durumları incelenmiş; ortaokul ve yüksekokul mezunu olanların grup içindeki payı anlamlı olarak (%97) yüksek bulunmuştur (24). Yapılan araştırmalardan farklı olarak, bu çalışmada öğrenim düzeıı düşük olanların, öğrenim düzeıı yüksek olanlara oranla daha fazla vazektomiyi tercih ettiği görülmektedir. Bunun nedeninin araştırma grubunun küçük olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan erkeklerin %37.1'i işçi, %32.9'u serbest meslek sahibidir. Eşlerin meslek dağılımları ise %70'i ev hanımı, %12.9'u memurdur.

2. Eşlerinin doğurganlık ve aile planlaması öykülerinin incelenmesi

Araştırmada eşlerin %24.3'ünün bir ve iki gebelik, %75.7'sinin ise üç ve üstü gebelik yaşadığı saptanmıştır. Saka ve arkadaşları Diyarbakır'da

yaptıkları araştırmada vazektomi yaptıran erkeklerin %72.1'inin eşi beş ve daha fazla gebelik geçirmiştir (25). Gebelik sayısının artmasının vazektomi tercihinde rol oynadığı söylenebilir. Bu çalışmada çiftlerin ortalama çocuk sayısı 2.2 ± 0.2 'dir. Erkeklerin istedikleri ideal çocuk sayısı ise 2.0 ± 0.0 olarak bulunmuştur (Tablo 2). Vazektomi olanlarda yaşayan çocuk sayısını Dilbaz Ankara'da 3 ± 1 , Saka ve arkadaşları Diyarbakır'da 5.7 ± 2.7 olarak saptamıştır (25, 26).

TNSA 2003 verilerine göre, üç ve üzeri yaşayan çocuğa sahip çiftlerin vazektomiyi tercih ettiği saptanmıştır. TNSA 2003'te bölgelere göre ideal çocuk sayısı Ege Bölgesi'nde 2.3 olup, diğer bölgelere oranla düşüktür (21). Yapılan çalışmada, TNSA verilerinden farklı olarak bir veya iki çocuk sahibi olan erkeklerin yaklaşık $\frac{1}{4}$ oranında vazektomiyi tercih ettiği görülmektedir. Araştırmadan elde edilen bulgular yaşayan çocuk sayısı ile istenilen çocuk sayısının birbirine yakın olduğunu göstermiştir.

Araştırma kapsamına alınan erkeklerin eşlerinin %70.0'i kürtaj yaptırmış olup (Tablo 2), kürtaj yaptıranların %38.8'i bir kez, %36.7'ü iki, %24.5'i

Tablo 2 : Vazektomi Yaptıran Erkeklerin Eşlerinin Doğurganlık Özellikleri

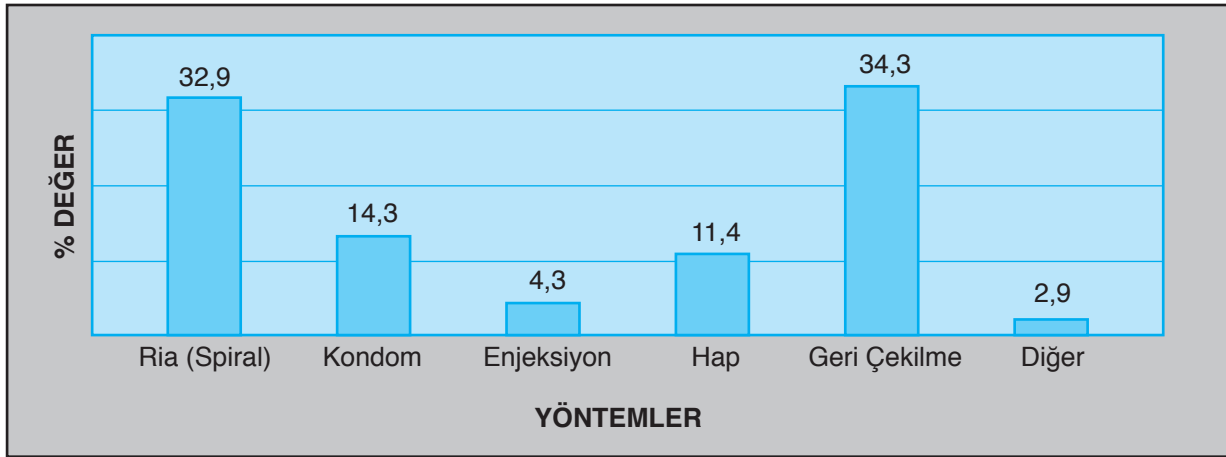
Eşlerin doğurganlık özellikleri	S	%
Gebelik sayısı		
1	2	2.9
2	15	21.4
3	17	24.3
4	19	27.1
5 ve Üstü	17	24.3
Kürtaj yaptıırma durumu		
Kürtaj Yaptıranlar	49	70.0
Kürtaj Yaptırmayanlar	21	30.0
Toplam	70	100.0

üç ve üzeri sayıda kürtaj yaptırdığı belirlenmiştir. Atıcı ve arkadaşlarının 1994 yılında yapmış olduğu araştırmalarda kürtaj yaptırma oranı %27.2'dir (27). Ayrıca Diyarbakır'da yapılan bir çalışmada, vazektomi olan bireylerin eşlerinin vazektomi öncesi isteyerek düşük oranı %25.6'dır (25). Bu araştırmada vazektomi olan erkeklerin eşlerinin vazektomi olmadan önceki kürtaj oranları diğer çalışmalara göre daha yüksek (%70.0) bulunmuştur. Bu durum vazektomi öncesi kullanılan etkisiz aile

planlaması yöntemi ile kürtaj olma arasında ilişki olabileceğini düşündürmektedir. İstenmeyen gebeliklerin sonlandırılmasında kürtajı aile planlaması yöntemi olarak kullanma eşlerin bu durumdan rahatsızlık duyarak kalıcı ve etkin bir aile planlaması yöntemine yöneldikleri düşünülebilir.

Araştırmaya katılanların vazektomi öncesi %34.3'ünün geri çekme, %32.9'unun RİA, %14.3'ünün kondom, %11.4'ünün hap kullandıkları saptanmıştır (Grafik 1).

Grafik 1: Vazektomi öncesi doğum kontrol yöntemlerini kullanma durumları

Yardımcı ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada, araştırma bulgularını destekler şekilde geri çekme birinci, RİA ikinci yöntem olarak kullanılmaktadır (28). Yine Baykan ve arkadaşlarının (1999) yaptığı çalışmalarda araştırmaya katılan kadınların ilk sırada kullandıkları yöntem %36.4 ile RİA iken, ikinci sırada %16.7 ile geri çekmedir (29). Literatür bilgisinde doğum kontrol yöntemi kullanırken gebe kalma ve gebelik istenmediği için kürtaj yaptırma, geri çekme yöntemi kullananlarda yüksektir (27). Ülkemizde TNSA 2003 verilerine göre geri çekme yöntemi oldukça fazla (%26) kullanılmaktadır (21).

Vazektomi öncesi aile planlaması yöntemi olarak çoğunlukla tercih edilen geleneksel yöntemler-

den geri çekmenin etkin bir yöntem olmaması nedeniyle, istenmeyen gebeliklerin gerçekleşmesi ve sonrası kürtaj olma kişileri vazektomi yaptırmaya yöneltmiş olabilir.

3. Erkeklerin vazektomi olma öykülerinin incelenmesi

Araştırma kapsamındaki erkeklerin %59.9'u 35-41 yaşlarında ve %31.6'sı 42-49 yaşlarında vazektomi olmuştur. Bunların %8.5'inin 1994-1998, %91.4'ünün 1999-2003 yıllarında vazektomi olduğu saptanmıştır. ABD'de ulusal düzeyde yapılan bir çalışmada, vazektomi olanların büyük oranda 35-39 yaş arası erkekler (%21.6) olduğu saptanmıştır (23). Araştırmadan elde edilen bulgular ile benzerlik göstermektedir.

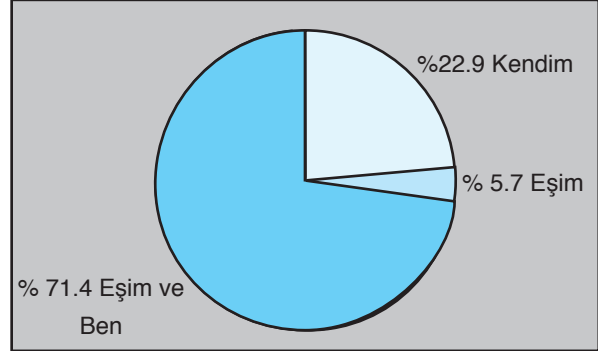
Vazektomi olan erkeklerin %59.9'u, 35-41 yaşları arasında istenilen aile büyüklüğüne ulaştıkları ve artık çocuk istemediklerini belirtmişlerdir. Doğurganlığın kadınlarda 45 yaş civarına kadar, erkeklerde ise ömür boyu devam ettiği ve çiftlerin çoğu zaman bu yaşlardan çok önce istenen aile büyüklüğüne ulaşmış oldukları göz önüne alındığında, gönüllü cerrahi sterilizasyon bir çok çift için uygun bir kontraseptif seçenektir (19). Literatür bilgileri ile araştırmaya katılan erkeklerin vazektomi olma yaşı arasında uyumlu bir ilişki olduğu saptanmıştır. Daha erken yaşlarda vazektomi tercih edilmesinin nedeni, pişmanlık duyma, eşin ölümü, boşanma, tekrar evlenme ve tekrar çocuk sahibi olma benzeri duygusal nedenler olabilir.

Araştırmaya katılan erkeklere "Vazektomi olma nedeniniz nedir?" sorusu yöneltildiğinde, %58.6'sı "çocuk sayısını yeterli bulma", %17.1'i "eşinin istemesi", %11.4'ü "sağlık nedenleri", %4.3'ü "ekonomik nedenler", %8.6'sı "diğer" nedenlerden dolayı vazektomi olmaya karar verdiklerini söylemişlerdir.

Tüp ligasyonu ile ilgili yapılan bir araştırmada kadınların tüp ligasyonunu isteme nedenleri arasında; %85.2 ile "başka çocuk istememe" birinci sırada iken, %13.6 ile "başka yöntem kullanmaktan bıkmama" ikinci sırada, %1.1 ile "hekim önerisi" üçüncü sırada belirtilmiştir (30). Elde edilen bulgular diğer araştırma ile benzerlik göstermekte olup, kadın ve erkekte gönüllü cerrahi sterilizasyona karar vermede çocuk sayısının büyük rol oynadığı görülmektedir.

Araştırmaya katılan erkekler "Vazektomi olma kararını kim verdi?" sorusuna, %71.4'ü "eşim ve ben", %22.9'u "kendim" ve %5.7'si "eşim" yanıtını vermişlerdir (Grafik 2). Araştırma sonucuna bakıldığında erkeklerin büyük bir kısmının eşleri ile birlikte vazektomi olmaya karar vermeleri, üreme hakları açısından sevindirici bir durumdur.

Grafik 2 :Vazektomi Olma Kararında Eşlerin Rolü

Araştırma kapsamındaki erkeklerin vazektomi hakkında, vazektomi öncesi %60.0'ı "bilgim vardı", %40.0'ı "bilgim yoktu" cevabını vermişlerdir. "Vazektomi hakkında bilgiyi nereden aldınız?" sorusuna %61.4'ü bilgiyi sağlık personelinin, %31.5'i arkadaşından, %8.6'sı eşinden yanıtını vermişlerdir.

Ülkemizde özellikle erkekler, modern gebeliği önleyici erkek yöntemlerini gerek kabul etme ve gerekse kullanma konusunda isteksizdirler. Özellikle vazektomiyi yanlış ve eksik bilmeleri vazektomi kullanımını olumsuz etkilemektedir (4, 6).

Biçer'in (1992) demiryolu fabrikasında çalışan erkekler üzerine yaptığı araştırmada da erkeklerin sadece %15.9'unun vazektomiyi bildikleri saptanmıştır (5). Güldal ve arkadaşlarının (1998) Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Aile Planlaması Kliniği'ne bir ay boyunca başvuran erkeklere yapmış olduğu araştırmada erkeklerin vazektomi yöntemini %82.3 oranında bilmedikleri, %10.0'u güvenli bulduklarını, %72.0'si vazektominin yan etkisi çok, %3.8'i ise kolay bir yöntem, %1.3'ü de dine aykırı bir yöntem olduğunu söylemişlerdir (6).

Ayhan ve arkadaşlarının kadınlar üzerinde yapmış olduğu bir araştırmada, vazektomiyi kabul etmeyen 128 kadının %49.2'si "erkeğin kanalları

yoktur”, %39.0’u “erkeğin kanallarının bağlanması çok tehlikelidir, ölebilir, cinsel gücü zayıflar, sinir hastalığı yapar”, %8.5’i “ben eşimin kısırlaştırılmasını istemem”, %2.3’ü ise “hiç bir erkek kısırlaştırmayı istemez” cevabını vermiştir (30).

Ülkemizde çeşitli yerlerde yapılan çalışmalarda vazektomi bilme oranları düşüktür. Bu çalışmada vazektomi olmadan önce vazektomi hakkında bilgi durumları (%60.0) yüksek gibi görünmesine rağmen, çalışmanın zaten vazektomi yaptırmış olanlarda yürütülmüş olması nedeniyle bilgi durumlarının düşük olduğu bulunmuştur. Bu da vazektomi tam ve doğru olarak bilindiğinde, kullanım oranının artabileceğini ve vazektomi olma kararını verdikten sonra almış oldukları yöntem-özel danışmanlık hizmeti ile vazektominin doğru olarak öğrenildiği ve bunun da kullanıma yansıtıldığını düşündürmektedir.

Araştırma kapsamındaki erkeklerin bilgiyi aldıkları yere göre değerlendirmeleri yapıldığında %61.4 gibi yüksek bir oranla bilgiyi sağlık personelinin aldıkları saptanmıştır. Araştırma verilerinden elde edilen sonuca göre vazektomi olanla-

rın, vazektomi öncesi yöntem özel danışmanlık aldıkları görülmektedir. Bu da sağlık personelinin aile planlaması hizmetlerinde danışmanlık rolünün önemini bir kez daha kanıtlamıştır.

Araştırma kapsamındaki erkeklere “Çevrenizde vazektomi olan var mı?” sorusuna %52.9’u evet yanıtı vermiştir. Vazektomiye karar vermeden önce %35.7’sinin vazektomi olan birisiyle konuştuğu belirlenmiştir. Ayrıca %32.9’unun vazektomi kararı vermesinde çevresinin etkisi olduğu saptanmıştır. Geleneksel, muhafazakar, yapımız gereği cinsel konuların tabu olması nedeniyle bu konuda çevreyle iletişime daha az girmenin bu sonucu doğurduğu düşünülebilir. Erkeklerin vazektomi kararını vermelerinde sadece aldıkları danışmanlık değil, çevrelerindeki yaşam deneyimleri de etkili olmaktadır.

4. Erkeklerin vazektomi yöntemine ilişkin görüşlerinin ve memnuniyetlerinin incelenmesi

Erkeklerin tamamı vazektominin güvenli, %92.9’u ağrısız bir yöntem olduğu, %98.6 gibi bü-

Tablo 3 : Vazektomi Yöntemine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

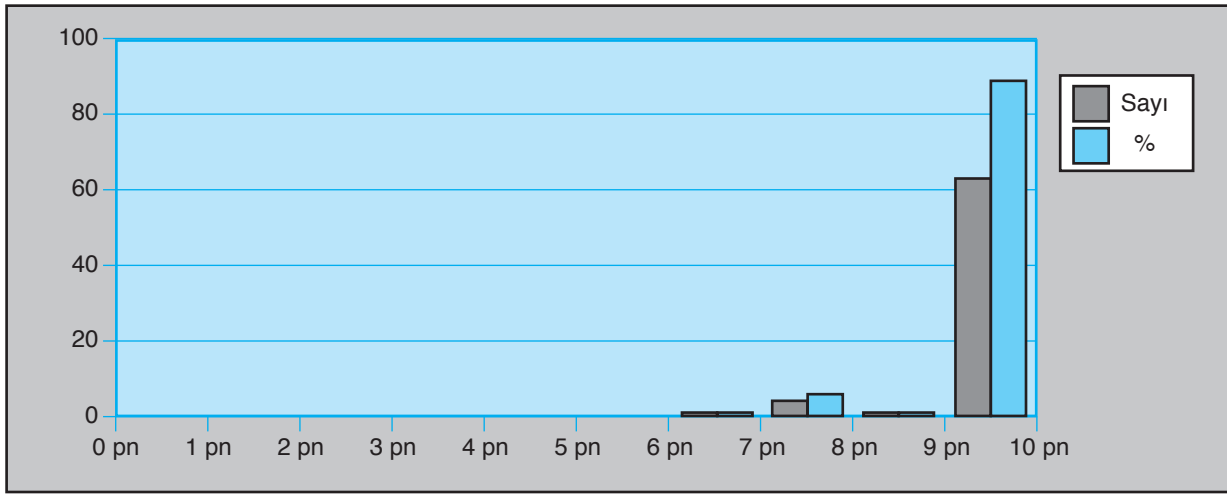
Vazektomi yöntemine ilişkin görüşleri	Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Güvenli bir yöntem	70	100.0	-	-	-	-	70	100.0
Ağrısız bir yöntem	65	92.9	4	5.7	1	1.4	70	100.0
Eşin uyum göstermesi kolay	69	98.6	1	1.4	-	-	70	100.0
Kolay uygulanan bir yöntem	70	100.0	-	-	-	-	70	100.0
Cinsel doyum sağlıyor	70	100.0	-	-	-	-	70	100.0
Cinsel ilişkiyi kesintiye uğratmıyor	69	98.6	1	1.4	-	-	70	100.0
Cinsel gücü etkilemiyor	68	97.1	2	2.9	-	-	70	100.0
Ek bir korunma yöntemine gerek yok	70	100.0	-	-	-	-	70	100.0

yük bir oranı eşin uyum göstermesinin kolay olduğunu, cinsel ilişkiyi kesintiye uğratmadığını, %97.1'i ise cinsel gücü etkilemediğini belirtmişlerdir (Tablo 3). Vazektomi; etkili, güvenli, cinsel ilişkiyi etkilemeyen, erkeğin cinsel gücünde boşalmasında ve vücut yapısında bir değişiklik oluşturmayan ağrısız ve gebelikten kesin koruyan bir yöntemdir (32, 33).

Bu bilgiler ile araştırmadaki vazektomi olan erkeklerin verdikleri yanıtlar arasında uyumlu bir ilişki olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamına alınan erkeklerin yöntemle ilişkin memnuniyetleri 1-10 arasında puanlandığında %90.1'i 10 puan, %1.4'ü 9 puan, %7.1'i 8 puan, %1.4'ü 7 puan vermiştir (Grafik 3).

Grafik 3 : Erkeklerin vazektomi yönteminin uygulanmasından sonraki memnuniyet oranları

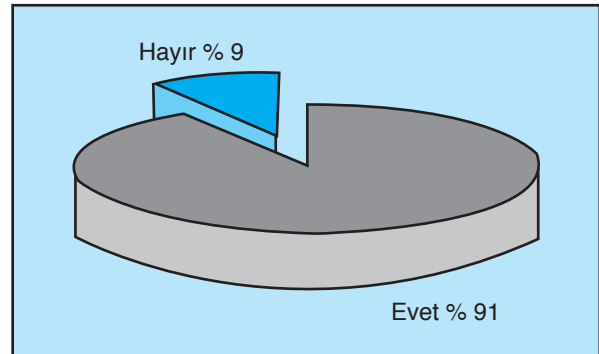

Bu sonuçlardan vazektomi olanların, yöntemden yüksek oranda memnun oldukları ortaya çıkmıştır. Brezilya'da Rodrigues ve arkadaşlarının şehir merkezinde, vazektomi sonrası kişilerin memnuniyetlerini ve yaşam kalitelerini değerlendirmek için yaptıkları çalışmada (n=116); yaşam kalitelerinde gelişme olduğunu, hastanın kişisel yaşantısının, evlilik yaşantısının ve cinsel yaşamının pozitif etkilendiği bulunmuş olup, sonuçlar yapılan araştırmayla benzerlik göstermektedir (31).

Araştırmaya katılan erkeklerin "Diğer erkeklerle yöntemi öneriyor musunuz?" sorusuna; %91.0'i "Evet öneriyorum" derken, %9.0'ı "Hayır önermiyorum" cevabını vermiştir. %9.0'lık "Hayır" cevabını veren erkekler "Neden önermiyorsunuz?" sorusu sorulduğunda %50.0'si "Gizli kalmasını istediğini"

(başkasının vazektomi olduğunu duymasını istemiyorum) belirtmiş, %50.0'si ise herhangi bir neden belirtmemiştir (Grafik 4).

Grafik 4: Erkeklerin vazektomi yöntemini önerme durumları

Brezilya'da yapılan çalışmada vazektomi olanların %97'sinin bu yöntemi arkadaş ve akrabalarına tavsiye ettikleri saptanmış olup bu çalışma ile benzerlik göstermektedir (31). Araştırmaya katılan erkeklerin memnuniyet oranlarının yüksek çıkması ve bu yöntemi başkalarına öneriyor olmaları yöntemin başarı oranının çok yüksek olduğunu, hizmetin kalitesini ve vazektomi yönteminin onlar için uygun olduğunu göstermektedir. Memnuniyet oranı yüksek olmasına rağmen vazektomi yöntemini önermeyenlerin %50'sinin "gizli kalmasını istediğim için önermiyorum" cevabını vermesi; vazektomi yöntemi, toplumsal değer ve inançlar nedeniyle toplumumuzda hala yöneme sıcak bakılmadığı için yanlış yorumlamalara neden olabileceği kaygısını göstermektedir.

Araştırmaya katılanların %91.4'ü sorun yaşamadığını belirtirken, sorun yaşayanların oranı %8.6'dır. Vazektomi sonrası yaşanan sorunlar sırasıyla; psikolojik ereksiyon sorunu, ağrı ve şişliktir.

Genel olarak vazektomi güvenli bir operasyondur. Nadir olarak (%1 oranında) operasyon bölgesinde enfeksiyon, hematoma, ağrı gibi yan etkileri görülebilir (9, 24). Vazektomide yaşanan psikolojik sorunlar herhangi bir fizyolojik nedenden kaynaklanmamaktadır. Eğer kişi yapılacak işlemi ve işlem sonrasında oluşabilecek gelişmeleri iyi biliyor, korkularını anlatabiliyor ve yeterli yanıt alabiliyor ise herhangi bir psikolojik reaksiyon beklenmemelidir (15). Bu literatür bilgileri ile araştırma sonucu elde edilen bulgular birbirine yakındır.

Vazektominin yanlış yorumlanmasını önlemek ve vazektomi yöntemini yaygınlaştırmak için, Brezilya'da yürütülen bir programda motivasyon amaçlı "Vazektomi bir aşk eylemidir" söylemi kullanılmış olup vazektomi yaptırmaya sayısında artış gözlenmiştir. Zimbabve'de yürütülen "Erkekleri Güdüleme Projesi" ile erkeklerin katılımı artmıştır. Kenya'da ise "Vazektomiyi İlerletme Projesi" ile erkeklerin aile planlamasına aktif olarak katılımı art-

mıştır (4). Türkiye'de ise İnsan Kaynağı Geliştirme Fonu önderliğinde 1989'da Birleşmiş Milletler'den sağlanan destekle hastanelerde "Vazektomi Eğitimi Uygulaması Kampanyası" başlamıştır. Bu konuda bazı hastanelerde vazektomi eğitimi ve uygulama merkezleri açılmış ve yaygın tanıtım etkinlikleri düzenlenmiştir (15).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Vazektomi yaptıranların, ilk ve orta okul mezunları ile işçilerin çoğunlukta olduğu saptanmıştır. Erkeklerin 35-41 yaş arası vazektomi olanların fazla olduğu, eşlerinin 3/4'ünün üç ve üzeri sayıda gebelik yaşadığı, vazektomi öncesi büyük oranda (2/3) eşlerin kürtaj yaptırdığı belirlenmiş olup, etkin kontrasepsiyon uygulamaya karar verme açısından önemlidir. Çiftlerin vazektomi öncesi 1/3 oranında geri çekme yöntemini kullandıkları, çoğunlukla kararı eşleri ile birlikte verdikleri saptanmıştır. Vazektomi olma nedenleri arasında çocuk sayısını yeterli bulma, eşinin istemesi ve sağlık nedenleri ilk üç sırayı oluşturmaktadır.

Vazektomi uygulanan erkeklerin, vazektomi hakkındaki bilgiyi çoğunlukla sağlık personelinde almaları, vazektomi sonrası sorun yaşama oranının azlığı ve memnuniyet oranının yüksek bulunması diğer erkeklere yöntemi önermeleri açısından önemli bir sonuçtur.

Öneriler

Yapılan araştırma sonucunda; vazektomide doğru bilgilendirme yapılması ve vazektomi olan kişiler aracılığı ile akran eğitimi uygulanarak topluma duyurulması, vazektomi hizmeti veren kurumların vazektomi olanları daha sonraki yıllarda yapılacak çalışmalarla izlemeleri ve memnuniyet araştırmalarına süreklilik kazandırmaları, yöneme özel hizmet danışmanlığı yapılması, vazektomi için hedef kitlenin yöneme ilişkin inanç ve tutumları ve yöntemin sosyal yönünün araştırılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- 1 Akın A. (1994). Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı Raporu (özet). T.C.Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Ankara.
- 2 Bilgili N, Akın A. (1998). Uluslararası Kararlarda Kadın Konusu. Sağlık ve Toplum, sayı 3-4, 11-15.
- 3 Harmankaya Ç, Özkök Yİ. (2001). Erkek Kontrasepsiyonu. Gülhane Askeri Tıp Akademisi Ayın Kitabı, Gata Basımevi, Ankara, sayı:15, 1-13.
- 4 Ceylan S, Tekbaş FÖ. (2002). Aile Planlamasına Bütüncül Bir Yaklaşım. Sağlık ve Toplum Dergisi, Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı Yayını, sayı: 13, 16-21.
- 5 Biçer S. (1994). TCDD Ankara Demiryolu Fabrikasında Çalışan Erkek İşçilerde Eğitimin Aile Planlaması Konusundaki Bilgi, Tutum, ve Davranışlarına Etkisinin Araştırılması. IV.Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Didim, 73-75.
- 6 Güldal D, Şermin S, Tepe G. (2001). Aile Planlamasında Erkekler Nerede? Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, sayı:3, cilt:15, 231-237.
- 7 Kırca Ü. (2001). Cerrahi Sterilizasyon. I.Ulusal Ana Çocuk Sağlığı Kongresi, 20-31 Mart Ankara, TC.Türk Tabipleri Birliği, 19-25.
- 8 Holman CDJ, Wisniewski ZS, Semmens JB, et al. (2001). Population-Based Outcomes After 28 246 in-Hospital Vasectomies and 1902 Vasovasostomies in Western Australia. British Journal of Urology International, July, vol. 88, no. 1, pp.125-125 (1).
- 9 Paick JS. (2000). Vasectomy Reversal. International Journal of Urology, Volume 7, issue 1, page 28.
- 10 Verhulst&Hoekstra. (1999). Paternity After Bilateral Vasectomy. BJU International, volume 83, issue 3, page 280.
- 11 Weiske WH. (2001). Vasectomy. Andrologia. Volume 33, issue 3, page 125, May.
- 12 Erol D, Germiyanoğlu C, Horasanlı K. (1993). Vazektomi: Etkili ve Güvenli Bir Kontraseptif Yöntemi. Jinekoloji ve Obstetride Yeni Görüş ve Gelişmeler Dergisi, Ankara, Jinekoloji Derneği Yayını, cilt: 4, sayı: 1, 85-87.
- 13 Nusret F. Sterilizasyon, Sterilizasyon Kitabının Özeti, (Erişim tarihi: 23/11/2003) http://www.ttb.org.tr/n_fisek/kitap_2/33.html
- 14 Sonnenberg FA, Burkman RT, Hagerty CG, et al. (2004). Costs and net Health Effects of Contraceptive Methods. Contraception, Volume 69, issue 6, pages 447-459.
- 15 Germiyanoğlu C, Yaman İ. (2001). Günümüzde Kontrasepsiyon. Nobel Tıp Kitapevleri, 61-73, İstanbul.
- 16 Clenney T, Higgins JC. (1999). Vasectomy Techniques. Published by American Family Physician, <http://www.aafp.org/afp/990700ap/137.html>. (Erişim Tarihi 15/02/2005).
- 17 Sneyd MJ, Cox B, Paul C, Skegg D CG. (2001). High Prevalence of Vasectomy in New Zealand. Contraception, vol: 64, issue 3, pages:155-159.
- 18 Tietjen L, Cronin W, McIntosh N. (1999). Vazektomi ile Erkeklerde Sterilizasyon. Çev:Dilsiz G, Ankara.
- 19 Urman B, Harmancı GH. (1997). "Gönüllü Cerrahi Sterilizasyon". Aile Planlamasında Temel Bilgiler, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, İstanbul,181-190.
- 20 Elçioğlu ŞÖ, Ünlüoğlu İ, Özalp S. (2000). Aile Planlaması Danışmanlık Hizmetleri ve Kalite. Sağlık ve Toplum, sayı 3, 3-7.
- 21 Ünalın T, Koç İ, Tezcan S. (2004). Aile Planlaması. TNSA - 2003, Say: 61-80.
- 22 Johnson, J.M. Visual Analog Scales: Part 1. Erişim Tarihi: 08.07.2006 <http://www.bamc..amedd.army.mil/DCI/articles/dci01975.htm>

- 23 Schwingl PJ, Harry A. (2000). Safety and Effectiveness of Vasectomy. *Fertility and Sterility*, Volume 73, issue 5, pages: 923-936.
- 24 Dilbaz Ö, Özdeğirmenci Ö, Çalışkan E, ve ark. (2003). Vazektomi Tüpligasyonu ve Yasal Tahliye İçin Başvuran Çiftlerde Eğitim Durumu ve Yöntem Bilgileri. http://www.kadindogumdergisi.com/cilt2_sayı2.htm., cilt 2., sayı 2 / vol 2., no 2., (Erişim Tarihi: 17/01/2005).
- 25 Dilbaz B, Güngör S, Çalışkan E, ve ark. (2003). Vazektomi, Tüpligasyonu ve Yasal Tahliye Olgularında Demografik Özellikler ve Anksiyete Skorları. 3. Uluslararası Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması Kongresi, Ankara, 180.
- 26 Saka G, Hacıhasanoğlu H, Karaçomak S, ve ark. (2003). Diyarbakır'da Vazektomi Uygulamaları. 3. Uluslararası Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması Kongresi, Ankara, 175.
- 27 Atıcı S, Alparslan N, Ağrıdağ G. (1994). Adana İli Yeni Baraj Sağlık Ocağı Bölgesinde Kadınların Kontraseptif Yöntem Seçimindeki Etmenler Üzerine Bir Araştırma. IV.Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Didim, 99-101.
- 28 Yardımcı O, Yardımcı E, İşsever H. (1994). Kontraseptif Seçiminde Etkili Olan Faktörlerin: Söylentilerin Rolü. IV.Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Didim, 81-85.
- 29 Baykan Z, Meral İ, Bümin AM. (2001). Ankara İli Gölbaşı Bölgesindeki 15-49 Yaş Evli Kadınların Çocuk İsteme Durumlarına Göre Aile Planlaması Kullanımı ve Kullanılan Aile planlaması Yöntemleri. Sağlık ve Toplum Dergisi, sayı; 2, 24-29.
- 30 Ayhan B, Tümerdem Y, Koksü N, ve ark. (1994). Çok Çocuklu Kadının Vazektomi ve Tüpligasyonu İle İlgili Bilgi ve Davranışı. IV.Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Didim, 71-72.
- 31 Rodrigues A, Aragoa A, Marinelli C, et al. (2003). The Consequences of the Vasectomy in the Quality of Life in a Brazilian Family Planning Program. *Europaen Urology Supplements* vol: 2, no 1., pp: 121.
- 32 Özvarış BŞ. (1998). Aile Planlaması. Sağlık ve Toplum Dergisi, sayı:3-4 Temmuz-Aralık, , 49-54.
- 33 Yurdakul M. (1998). Geleneksel Yöntem Kullanma Nedenleri ve Hemşirenin Aile Planlaması Hizmetlerinde Etkinliği. H.Ü, SBE, Yönetmeliğinin Hemşirelik Programı İçin Öngördüğü Doktora Tezi, Ankara.
- 34 Özvarış BŞ. (2001). Aile Planlaması. *Aktüel Tıp Dergisi*, Bilmedya Grup Yayını cilt: 6, sayı:1, 45-50.

Anne Eğitim Programının Etkililiğinin Değerlendirilmesi

• Uzm. Psikolog Hanife PEHLİVAN*

Özet

Türkiye’de gelişim psikolojisi literatürü ile aile terapileri literatürünü birleştirip uygulamaya dönüştüren çok az çalışma vardır. Bu çalışmada, gelişim psikolojisi ve aile terapileri literatürü kullanılarak bir psiko-eğitim programı hazırlanması ve programın etkinliğinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Çalışma Anne Eğitim Programı adı altında hazırlanmıştır. Programın içeriğinde çocuk gelişim dönemleri, aile içinde problemlerle baş etme ve iletişim becerilerinin artırılmasıyla ilgili konulara yer verilmiştir. Çalışmada, ön test-son test uygulamalı, tek gruplu, yarı deneysel desen kullanılmıştır. Programa 17 anne katılmıştır ancak 6 anne grup sürecinde gruptan ayrılmıştır. Program, her biri yaklaşık 2 saat olmak üzere, toplam 12 oturum olarak planlanmıştır. Grup üyelerinin benlik saygısı, yaşam doyumu, baş etme ve iletişim becerileri konularında ön test-son test ölçümleri yapılmıştır. Verilerin analizinde; bağlantılı örneklem için Wilcoxon İşaretili Mertebeler testi ve t testi kullanılmıştır. Bu araştırmanın bulguları, uygulanan Anne Eğitim Programının, değişim yaratması amaçlanan alanlarda, etkili olduğunu göstermiştir. Annelerin benlik saygısında ve baş etme becerilerinde, eğitim öncesine göre eğitim sonrasında, istatistiksel açıdan anlamlı bir artış söz konusudur. Annelerin yaşam doyumu düzeyleri, eşleri ile yaşadıkları ilişkiden memnunluk düzeyleri, cinsel yaşantılarından memnunluk düzeyleri alanlarında, eğitim öncesine göre eğitim sonrasında, görece bir artış vardır

Anahtar Kelimeler: Psiko-eğitim grubu, aile terapileri, çocuk gelişimi, anne eğitimi.

Abstract

Studies that use both the development psychology and family therapies literature together are very scarce in Turkey. The purpose of this study was to prepare the psycho educational program that takes into account both the developmental psychology and family therapies literature and evaluate the effectiveness of this program. The title of the program is “Mothers Training Program”. The content of the program is made up of the topics of child development, coping with intrafamilial problems and communication skills. In this study one-group pretest-posttest quasi-experimental design was employed. Though 17 mothers participated in the group, 6 of them dropped out during the group process. The program was planned as twelve sessions that lasted approximately 2 hour each. Pretest and posttest was used to determine the effects of the group process on participants’ self-respect, coping mechanisms and communication skills. Data were analyzed with Wilcoxon Matched Pairs Singed Ranks test and t-test. Results showed that the Mothers Training Program was effective on the variables intended. Statistical significant increase was observed in the self-respect and coping skills of mothers when pre and pos test were compared. There was a relative increase in mothers satisfactions in the area of sexual relationship with their partners and life satisfaction at the end of the training program.

Key Words: Psycho educational group, family therapies, child development, mother training.

(*) Bornova Belediyesi Kadın Danışma Merkezi.

GİRİŞ

İnsanların ruh sağlığını daha iyi hale getirmek veya korumak için önleme programlarının en etkili, en insani ve en ucuz yol olduğuna dair ruh sağlığı alanında çalışanlarda yaygın bir mutabakat vardır. Fakat bu mutabakata rağmen önleme programları sıklıkla hakkında herkesin çok konuştuğu fakat çok az insanın üzerinde çalışma yaptığı bir konudur (Blocher, 2000).

Psikoeğitim grupları, belirli alanlarda sorunlar yaşayan fakat görece daha iyi işlev gösteren grup üyeleriyle çalışan ve önleyici programlar çerçevesinde ele alınan gruplardır. Bu gruplarda amaç, eğitimsel eksikliklerin ve psikolojik sorunların artmasını önlemektir (Corey & Corey, 2002). Psikoeğitim gruplarında anne eğitim programları önemli bir yer tutmaktadır. Zira ailede annenin etkin ve önleyici bir rol oynadığı kabul edilmektedir.

İnsan gelişimi için birincil ve önemli sosyal koşulları bir çocuğun ailesi sağlar. Çocuklarda ortaya çıkan problemlerde, sorunlu ana-baba tutumları ve aile ilişkilerindeki yıkıcı davranışlar en güçlü belirleyicilerdir. Aile stabil değilse ve sürekli çatışma halindeyse, öngörülemez şiddetli disiplin uygulamaları varsa, yetersiz yönlendirme ve izleme mevcutsa, güvensiz bir bağlanma ve ana-babanın çocuklara karşı reddetme davranışları bulunuyorsa, ana-babanın madde kullanımı varsa, bu ailelerde yetişen çocuklar için, tüm davranış problemleri açısından çok büyük bir risk mevcuttur (Sanders, 2000). Ayrıca sosyal baskı ve sosyal koşullardaki olumsuzluklar da, ailede bu tip sorunların çok daha fazla ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Puckering, Rogers, Mills, Coort., & Graff, 1994).

Minuchin (1974) ailenin, aile üyeleri üzerindeki etkisini çocuklardaki psikosomatik rahatsızlıklar üzerine (şeker hastalığı) yaptığı deneysel bir çalışmayla göstermiştir. Ayrıca bireyin fiziksel yaşamının bütünüyle içsel süreçlerden oluşmadığının

altını çizmiştir. Ona göre birey içinde bulunduğu şartları etkiler ve içinde bulunduğu şartlardan etkilenir. Aile içinde yaşayan birey, uyum sağlaması gereken bir sosyal sistemin parçasıdır. Sistemin diğer parçalarındaki olup bitenlere yanıt verir veya sistemin diğer parçalarındakileri etkiler.

Çocuk ve ergenlerde olumlu davranışın ve uyumun en önemli belirleyicisi, aile desteğidir. Çocuklar için bu destek koruyucu bir faktör oluşturur (Sanders, 2000). Bu nedenle de çocuklardaki davranış problemlerini önlemek için oluşturulan programlarda aile temel olarak alınmaktadır. Bu programların, ailede varolan yıkıcı faktörleri azaltması ve yıkıcı faktörlerin yerine, etkili, yapıcı ve koruyucu faktörleri koyması büyük önem taşımaktadır (Sanders, 2000). Ancak literatüre bakıldığında çocuk gelişimi literatürü ile aile terapileri literatürünü birleştirip, uygulamalı bir programa dönüştüren çok az çalışma vardır (Puckering & ark., 1994).

Minuchin (1982; akt: Bekman 1998), sistemin üyeleri arasındaki ardışık etkileşimlerin sonucunda, ailelerin (hatta büyük sistemlerin) zaman içinde değişebileceği inancını temel alarak, aile eğitimi programlarında, aile sistemleri kuramının kullanılmasının önemini vurgular. Ona göre ana-babadan biri, aile sistemi içinde çocukla arasındaki bağda değişikliğe yol açacak biçimde, bir diğerini kolayca etkileyebilir. Ana babanın bilgisi, beklentileri, tutumları ve öğrenme becerilerindeki değişim, çocuğun büyümesinde ve gelişmesinde de değişim yaratır.

Ailenin öneminden dolayı, bazı uygulamalı çalışmalar aileleri hedeflemiştir. Bu çalışmalarda ana-babaların çocuk yetiştirme becerilerini arttırmak, problem davranışlarla ilgili aile ilişkilerini değiştirmek ve böylelikle riski azaltmak amaçlanmıştır. Bu çalışmaların sonucunda, aileye yönelik programların, problemlili davranışları azaltmada diğer programlara göre daha etkili olduğu görülmüştür (Smith, Gorman-Smith, Quinn, Rabiner, Tolan & Winn, 2004).

Bu programlara, çocuklarını yetiştirme konusunda güçlük çeken anneler için grup müdahaleleri (Puckering & ark., 1994), okula giden çocukların annelerine yönelik beceri kazandırma programı (Irvine, Biglan, Smolkowski, Metzler & Ary, 1999), çocuklarda şiddeti ve öfkeyi azaltma ve önlemede çoklu aile grupları (Smith & ark., 2004), madde kullanımının önlenmesinde ana babaya destek müdahalesi (Sanders, 2000), anne-çocuk eğitim programı (Bekman, 1998) örnek verilebilir.

Durlak (1998), önleme programları üzerine yaptığı gözden geçirme çalışmasında çocukların olası sorunlarını azaltmak için ana babalara uygulanan programların olumlu yönde, oldukça etkili sonuçları olduğunu belirtmiştir. Durlak gözden geçirdiği uygulama programlarının genellikle belirli ana baba davranışlarını içerdiğini görmüştür. Bu davranışlar uygun disiplin yöntemleri, çatışma ve stresle başa çıkma, çocuk ve ana baba arasında olumlu ve açık iletişim kurmayı sağlama gibi davranışlardır. Program uygulayıcıları çocuk yetiştirme biçimindeki değişimin, ailede olumlu bir ana-baba çocuk ilişkisi sağlayacağını ve çocuk ve ergenler açısından önemli kazanımlara yol açacağını düşünmektedir. Bu amaçla yapılan çalışmalar da bu düşünceleri doğrulamaktadır. Sanders'de (2000) ana-babaya veya aileye yönelik yapılan uygulamalı çalışmaların davranış problemleriyle ilişkili risk faktörlerini azaltmada çok önemli olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmalardan biri, aileye yönelik davranışçı uygulama programıdır. Söz konusu program, sosyal öğrenme modeli çerçevesinde problemi çözme ve tartışma, limit koyma, ana-babayı izleme ve onlara yönelik danışmanlık, olumlu ilgi ve iletişim gibi spesifik ana-baba becerilerinin önemini vurgular. Pek çok alanda sorunu olan ana-babalar (okul problemi, davranış bozuklukları vs..) bu programa dahil olduklarında önemli kazançlar sağlamışlardır .

Yapılan programların ailelerin yaşam kalitesi üzerinde de etkileri olabilmektedir. Eğitime katılan ailelerde, çocukların davranış problemlerinde azalmaların yanı sıra ailenin işlevsellik gerektiren diğer alanlarında da, olumlu etkiler görülmüştür. Örneğin; evlilik çatışmasının azalmasıyla ana-babadaki evlilik doyumu artmış, depresyon, kızgınlık ve düşmanlık duyguları azalmış ve ana-baba olarak yeterlilik duyguları artmıştır. Bu müdahalelerin farklı ailelerde ve farklı etnik gruplarda olumlu etkileri olduğu gözlenmiştir (Sanders, 2000).

Türkiye'de, çocukları yetiştirirken olası riskleri azaltma konusunda, ailelere yönelik yukarıda değinilen türden program sayısı oldukça sınırlıdır. Bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında, üzerinde bilimsel araştırmaların yapıldığı program olarak, Anne-Çocuk Eğitim Programı görülmüştür. Anne Çocuk Eğitim Programı, Türkiye'deki 5-6 yaş arası okul öncesi eğitimi sorununa çözüm olarak geliştirilmiş, bilimsel temelli, ev merkezli bir eğitim programıdır (Bekman, 1998). Programın bilimsel araştırmaları yapılırken kontrol grubu kullanılmış ve bu grupların boylamsal takibi yapılmıştır.

Programda, doğrudan annelere ulaşılarak, 5-6 yaş okul öncesi eğitimi konusunda bilinçlendirmeye yönelik eğitimler verilmektedir. Böylece, çocuğun eğitim ihtiyacı ev ortamında karşılanmaktadır. Bir Anne Çocuk Eğitim Programı kursu 25 hafta sürmekte ve yaklaşık üç saatlik haftalık grup toplantılarıyla gerçekleştirilmektedir. Program, 3 bölümden oluşmaktadır. Anne Destek Programı, Kadın Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması, Zihinsel Eğitim Programı. Programın Anne Destek Bölümünde anneler, her hafta sohbet şeklinde işlenen, çocukların zihinsel, sosyal ve bedensel gelişimi, beslenmesi, hastalıkları, tuvalet eğitimi, disiplin yöntemleri ve iletişim konularında bilgilendirilmektedir. Kadın Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması bölümü yine sohbet şeklinde işlenmektedir ve anneler kadın üreme sistemi, gebelik ve doğum kontrol

yöntemleri hakkında bilgilendirilmektedir. Zihinsel Eğitim Programında annelerle, çocukları için verilen 8 hikaye kitabı ve her biri 20 sayfadan oluşan 25 adet çalışma formuyla çalışılmaktadır. Bu bölümde çocuğun zihinsel gelişiminin desteklenmesi ve okula iyi hazırlanması hedeflenmektedir (Kağıtçıbaşı 1990, 2000; Bekman, 1998, Kağıtçıbaşı, Bekman, Sunar, 1993).

Araştırmaya katılan annelerden ve çocuklarından elde edilen verilerin analiz sonuçlarına bakıldığında; programa dahil olan annelerin çocuklarının, dahil olmayan annelerin çocuklarına göre bilişsel yetileri, kişilik ve sosyal gelişimleri, eğitim öncesine göre eğitim sonrasında istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Programa dahil olan çocukların zeka puanları ve okul başarıları, dahil olmayanlara göre eğitim sonrasında daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca bu çocuklarının benlik kavramları daha gelişkin ve okula uyumları daha yüksek olarak değerlendirilmiştir (Kağıtçıbaşı 1990, 2000; Bekman, 1998, Kağıtçıbaşı, Bekman, Sunar, 1993). Programın, 2004 yılında yapılan ikinci takip çalışmasından elde edilen bulgular, eğitimin etkisinin, programa dahil olan annelerin çocukları üzerinde devam ettiğini göstermiştir. Bulgulara göre, programa katılan annelerin çocukları katılmayanlara göre daha uzun süre eğitim almışlar, daha geç yaşta işe başlamışlar, mesleki statüleri daha yüksek olan işler bulmuşlar ve bu çocukların sosyal yaşam seviyeleri kontrol grubundakilere göre daha üst seviyede çıkmıştır (Kağıtçıbaşı, Sunar, Bekman, & Cemalcılar, 2005).

Aile eğitimi konusunda Türkiye’de yapılan önemli çalışmalardan biri de, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü tarafından, 1989 yılından itibaren uygulanan Ana-Baba Okulu modelidir. Modelde ana-babalara, olumlu tutum ve davranışlar geliştirme, sağlıklı iletişim yolları, çocuklarda gelişim süreci içindeki değişimler, çocukların uyum ve davranış sorunları gibi konu-

lar hakkında bilgi verilmiştir. Program 32 saatlik bir program olup çeşitli kamu kurumlarında uygulanmıştır (belediyeler, okullar vb.). Oluşturulan gruplar açık grup niteliğindedir. Programa katılan 3000 kişiye ön test-son test değerlendirmesi olarak tutum ölçeği uygulanmıştır. Verilerin analizinde 32 saatlik programı tamamlayan ana-babaların aşırı koruyucu, baskıcı ve otoriter tutumlarında azalma, eşitlik ve paylaşma tutumlarında artma görülmüştür (Yavuzer, Aydoğmuş, Batlaş, Batlaş, Davaslıgil, Güngörmüş, Konuk, Korkmazlar, Köknel, Navaro, Oktay, Razon, 2001).

Ana-babalara dönük çalışmaların bir boyutunu da engelli çocuğa sahip ana-babalara uygulanan bilgilendirici psikolojik danışmanlık ve ana-baba eğitim programları oluşturmaktadır. Yapılan programlarda genellikle ana babalara, çocukların eğitimiyle ilgili, davranışçı yöntemler aracılığıyla beceriler kazandırılmakta, bilgi ve psikolojik destek sağlamaya yönelik grup danışmanlığı yapılmaktadır. Engelli çocukları olan ailelere yönelik Girli’nin (2002) yaptığı çalışmada eğitim sonrasında eğitim öncesine göre, ana babaların depresyon düzeyinde azalma, benlik saygısı düzeyinde artma görülmüştür.

Türkiye’de yapılan programların içeriğine bakıldığında, her yaşta çocuğu olan belirli açılardan risk grubunda olduğu düşünülen anneleri kapsayan, aile terapileri uygulamalarını programın ana bileşenlerinden biri olarak ele alan, üzerinde bilimsel olarak çalışılmış, kapalı grup niteliğinde bir programa rastlanmamıştır.

Bu alanda, ciddi boyutta olan eksikliğin giderilmesinde basamak oluşturması amacıyla, bir program geliştirilmesi planlanmıştır. Programı geliştirmek için literatür gözden geçirilmiş, Türk kültüründe aile ve kadının statüsü dikkate alınmış ve en etkili sonuçlar alınabilecek grubun anneler olduğuna karar verilmiştir. Programda anneler için önemli olabilecek bazı gelişim konuları ile aile te-

rapilerinin bazı uygulamaları bir araya getirilmiştir. Program aracılığıyla, annelere çocuklarını yetiştirmede, evlilik ilişkilerini düzenlemede ve kişisel gelişimlerini arttırmada yeterlilik ve beceri kazandırılabilmesi düşünülmüştür. Eğitim sonunda, değinilen alanlarda yetkinleşen annelerin benlik saygılarının artması beklenmiştir. Hedef grup olarak, çocuklarıyla olan ilişkilerinde güçlük yaşayan ve sosyo ekonomik yetersizliklerden dolayı risk taşıyan ailelerdeki anneler belirlenmiştir.

Program üç alanda değişim yaratmayı amaçlamıştır; a-Annelerin bilgi, beceri, kendine güven ve yeterlilik duygusunu arttırmak (dolayısıyla annenin benlik saygısını ve yaşam doyumunu yükseltmek), annenin değişimi aracılığıyla aileyi daha işlevsel hale getirmek, b-Çocukların sosyal, duygusal, entelektüel ve davranışsal yeterliliklerini olumlu ana-baba tutumuyla geliştirmek, c-Çocuklar için daha az çatışma ve şiddetin olduğu, güvenli, çekici, besleyici bir ortam oluşturmak

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Araştırmada ön test-son test uygulamalı, tek gruplu, yarı deneysel desen kullanılmıştır. Uygulama programı için 17 kişilik tek grup oluşturulmuştur. Grup üyelerinden, müdahalenin etkisini ölçmek amacıyla, eğitim öncesinde ve eğitim sonrasında olmak üzere, aynı ölçeklerle, iki kez veri toplanmıştır.

Anne Eğitim Programı

Program hazırlanırken hedef kitle olarak seçilen annelerin öncelikli ihtiyaçları göz önünde bulundurulmuş ve bunların üç ana konu içerisinde toplanabileceği görülmüştür; a-Çocukların gelişim dönemlerine ait özellikler, bu dönemlerde ortaya çıkabilecek olası sorunlar ve bu sorunlara dair aile içinde neler yapılabileceğine ilişkin konular, b-Problem çözme, iletişim becerilerine dair konu-

lar, c-Eşle ilişkide ve ailede sık görülen sorunlara ilişkin konular. Bu konuları içeren on haftalık bir program hazırlanmıştır. Her hafta bir konunun anlatılması planlanmıştır. Program tanışma ve sonlandırma oturumunun dışında, toplam on haftadan oluşmaktadır. İlk dört hafta çocukların gelişim dönemlerine ve bu dönemde ortaya çıkan olası sorunlara ayrılmıştır. İkinci üç hafta problem çözme, iletişim becerilerine, son üç hafta da ailenin daha işlevsel hale getirilmesi ve eşle ilişkilerdeki olası sorunlara ayrılmıştır.

Programın uygulanmasına haftada bir gün iki saat ayrılmıştır.

Program şu şekilde uygulanmıştır. Haftanın konusu anlatılmaya başlamadan önce grup üyeleri ile kısa bir sohbet yapılmaktadır. Sohbetin içeriği, bir önceki konunun kısa bir özeti ve grup üyelerinin danışmak istedikleri önemli konulardan oluşmaktadır. Özetlemeye olabildiğince grup üyelerinin katılımı sağlanmaktadır. Ayrıca anlatılan konu ile ilgili olarak, üyelerin uygulama denemeleri değerlendirilmektedir. Değerlendirmenin ardından haftanın konusuna geçilmektedir.

Uygulanan program salt bir uzman modeli değildir. Karşılıklı destek ve anlayış eğitim sürecinin temel özelliklerindedir. Program uygulanırken kadının bireyselliğine, deneyimlerine ve sağduyası ile bulduğu çözümlere saygı önemlidir. Grup üyelerinin anlatılan konuyla ilgili olarak yaşadıkları sorunları birbirleri ile paylaşmaları, birbirlerine öneri getirmeleri desteklenmektedir. Bu açıdan bakıldığında eğitim süreci, etkileşim grubunun bazı özelliklerini de taşımaktadır.

Grup çalışmasında o haftanın konusuyla ilişkili olarak, üyelerin geçmişte yaşadıkları deneyimleri dile getirmeleri için olanak sağlanmakta ve bu deneyimlerin üyelerin şimdiki tutum ve davranışlarıyla ilişkisi kurulmaya çalışılmaktadır. Konu anlatımı ve konuyla ilgili sorular ve paylaşımlar alındıktan

sonra grup üyelerine farkındalık ya da değişim yolunda yapabilecekleri basit öneriler getirilmektedir. Bir sonraki hafta, bu önerilerin uygulamasıyla ilgili yaşananlar konusunda geribildirim alınmaktadır.

Programın uygulanış sürecinde, üyelerin benlik saygılarının artması için bazı olanaklar sağlanmaktadır. Grup içi tartışmalar yapılmakta, üyeler grupta duygularını, düşüncelerini, deneyimlerini ve çözüm önerilerini söylemeleri için cesaretlendirilmektedir. Duygu, düşünce ve davranışların olası nedenleri ve sonuçları konusunda farkındalıklarının artması, iletişim kurma-başa çıkma becerilerinin gelişmesi, aile içinde daha etkin bir rol üstlenmeye başlamaları kadınların öz güvenlerinin artması konusunda destekleyici olmaktadır. Bu durum da üyelerin yaşam doyumlarının artmasına yol açabilmektedir.

Çalışma kapsamlı bir araştırma programından ziyade, risk grubundaki ailelerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, en kısa sürede en fazla kişiye, en etkili biçimde hizmet vermek için planlanmış bir uygulama çalışmasıdır. Program planlanırken yukarıda adı geçen uygulamalı çalışmalar dikkate alınmıştır.

Program, Kadın Danışma Merkezinde çalışan, bir uzman psikolog tarafından hazırlanıp, aynı uzman psikologla psikoloji bölümünü bitirmek üzere olan bir lisans öğrencisi tarafından da uygulanmıştır. Program, Ege Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Gelişim Psikolojisi Anabilim Dalında çalışmakta olan bir profesör tarafından denetlenmiştir.

Örneklem

Anne Eğitim Programı, psikososyal açıdan risk grubundaki ailelerin daha çok yaşadığı, İzmir ilinin Mevlana mahallesinde bir okulda uygulanmıştır. Eğitim programına katılacak annelere, okuldaki öğretmenler aracılığı ile ulaşılmıştır. Okulda çalışan öğretmenler, ailelerinde sorun olan çocukların annelerini, program yürütücülerine yönlendirmiş-

lerdir. Programa toplam 17 anne başvurmuştur. 17 grup üyesinin 6 sı, çeşitli nedenlerden dolayı programdan ayrılmıştır. Program 11 kişi ile tamamlanmıştır. Programa katılan annelerin yaşı 21 ile 47 arasındadır. Annelerden 2 (%18) sinin okuma yazması yok, 8 (%73) i ilkökul mezunu, 1 (%9) i de lise mezunudur. Grubun tamamı başka şehirlerden göç ederek İzmir'e yerleşmişlerdir ve hepsi de görece yeni göç eden kişilerdir. En uzun göç süresi 16 yıldır. Grup üyelerinden 8 (%73) kişi ekonomik seviyelerini düşük, 3 (%27) kişi de orta olarak belirtmiştir. Çocuk sayıları 1 ile 5 arasında değişmektedir. Annelerden hiçbiri çalışmamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, Bireysel Bilgi Toplama Formu, Yaşam Doyumu ve Benlik Saygısı Ölçeği kullanılmıştır. Söz konusu araçlar programdan önce ve sonra olmak üzere, iki kez uygulanmıştır.

I.Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (Rosenberg Self Esteem Scale, RSE): M.Rosenberg (1963), tarafından geliştirilmiştir. Ölçek Türkçe'ye Çuhadaroğlu (1986), tarafından uyarlanmıştır. 63 maddeden oluşan ölçeğin toplam 12 alt testi bulunmaktadır. Bu araştırmada ölçeğin sadece benlik saygısı alt testi kullanılmıştır. Benlik saygısı alt testi 11 maddelik bir kâğıt kalem testidir. Bu testten 0-1 puan alanların yüksek, 2-4 puan alanların orta, 5-6 puan alanların ise düşük benlik saygısına sahip oldukları kabul edilir (Öner, 1997).

II.Yaşam Doyumu Ölçeği: Diener ve ark. (1985) tarafından geliştirilen Yaşam doyumunu Ölçeğinin (The Satisfaction With Life Scale) Türkçe'ye çevrilmesi ve uyarlanması Köker (1991), tarafından yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik çalışmaları sonucunda; test-tekrar test güvenilirliği $r = .85$, madde-test korelasyonları ise .71 ile .80 arasında hesaplanmıştır.

III. Bireysel Bilgi Formu: Uygulanan bireysel bilgi formunda, önemli olduğu düşünülen bazı sosyo-demografik değişkenlerle ilgili sorular bulunmaktadır. Ayrıca Anne Eğitim Programının etkisiyle farklılaşması beklenen (örn: çocukların problemleri ile başa çıkma düzeyi gibi) bazı değişkenlere dair sorular mevcuttur.

BULGULAR

Grup üyelerinden toplanan verilerin analizinde, Statistical Package for Social Sciences (SPSS) 11.00 paket programı kullanılmıştır. Ön test ve son test olarak kullanılan, yaşam doyumu ve benlik saygısı ölçeklerinden elde edilen puan ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığına bakmak için, bağ-

lantılı örneklem için t testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 1 ve Tablo 2'de sunulmuştur.

Eşle olan duygusal ilişkiden memnunluk düzeyi, çocuklarla olan duygusal ilişkiden memnunluk düzeyi, çocuklarla yaşanan problemlerle başa çıkma düzeyi, eşle yaşanan problemlerle başa çıkma düzeyi, çocukların gelişim dönemlerine ilişkin bilgi düzeyi, eşle olan cinsel yaşantıdan memnunluk düzeyi, kocanın kadına yönelik fiziksel şiddeti, annenin çocuğa yönelik fiziksel şiddeti ve babanın çocuğa yönelik fiziksel şiddeti ile ilişkili ölçümlerin, ön test son test değerlendirmelerine wilcoxon işaretsiz mertebeler testi ile bakılmıştır. Sonuçlar tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 1: Eğitim Programına Katılan Annelerin Yaşam Doyumu Ölçek Puanlarının Ön Test-Son Test Ortalamaları Ve T Testi Sonuçları

Ölçek	X	S	t	Sd	p
Ön test yaş.doym	20.09	9.86	-1.35	10	.20
Son test yaş.doym	22.81	5.84			

$p > .05$

Program öncesi ve program sonrası yaşam doyumu puanlarının t testi sonuçlarına bakıldığında; ($t(10) = -1.35, p = .20$), anne eğitim programına katılmak yaşam doyumu açısından anlamlı bir etkiye

yol açmamıştır. Yani programa katılmak, annelerin yaşam doyumunu bir miktar arttırsa da, istatistiksel açıdan anlamlı bir artışa neden olmamıştır.

Tablo 2: Eğitim Programına Katılan Annelerin Benlik Saygısı Ölçek Puanlarının Ön Test-Son Test Ortalamaları ve T Testi Sonuçları

Ölçek	X	S	t	Sd	p
Ön test benlik say	26.27	5.56	5.33	10	.00
Son test benlik say	18.81	4.51			

*** $p < .001$

Program öncesi ve program sonrası, benlik saygısı ölçek puanlarının t testi sonuçlarına bakıldığında; ($t(10) = 5.33$, $sd = 10$, $p = .00$), anne eğitim programına katılmak benlik saygısı açısın-

dan anlamlı bir etkiye yol açmıştır. Yani programa katılmak, annelerin benlik saygısında istatistiksel açıdan anlamlı bir artışa neden olmuştur.

Tablo 3: Eğitim Programına Katılan Annelerin Bazı Değişkenler İçin Wilcoxon İşaretli Mertebeler Testi Sıralama Sonuçları

	N	Sıra Ort	Sıra toplamı
Eş. İliş. Memnuniyet			
Negatif sıralama	3	3.50	10.50
Pozitif sıralama	5	5.10	25.50
Aynı	3		
Çocuk. İliş. Memnuniyet			
Negatif sıralama	1	2.50	2.50
Pozitif sıralama	8	5.31	42.50
Aynı	1		
Çocuk. Prob. Başetme			
Negatif sıralama	0	.00	.00
Pozitif sıralama	10	5.50	55.00
Aynı	1		
Eş. Prob. Başetme			
Negatif sıralama	0	.00	.00
Pozitif sıralama	6	3.50	21.00
Aynı	5		
Bilgi Düzeyi			
Negatif sıralama	0	.00	.00
Pozitif sıralama	11	6.00	66.00
Aynı	0		
Cinsel Yaşam. Memnuniyet			
Negatif sıralama	1	3.00	3.00
Pozitif sıralama	5	3.60	18.00
Aynı	5		
Eş. Fiziksel Şiddet			
Negatif sıralama	1	1.00	1.00
Pozitif sıralama	2	2.50	5.00
Aynı	8		
Anne. Çoc. Fiziksel Şiddet			
Negatif sıralama	0	.00	.00
Pozitif sıralama	6	3.50	21.00
Aynı	4		
Baba. Çoc. Fiziksel Şiddet			
Negatif sıralama	1	1.50	1.50
Pozitif sıralama	4	3.38	13.50
Aynı	5		

Program öncesi ve program sonrası, eşle yaşanan duygusal ilişkideki memnuniyet düzeyi puanlarının karşılaştırılması için, Wilcoxon İşaretli Mertebeler testi sonuçlarına bakıldığında; ($z = -1.10^a$, $p = .27$), anne eğitim programına katılmak eşle ilişkideki memnuniyet düzeyinde anlamlı bir etkiye yol açmamıştır. Programa katılmak annelerin eşleri ile olan duygusal ilişkilerinden memnun olma düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı bir artışa yol açmamıştır.

Program öncesi ve program sonrası, çocuklarla yaşanan duygusal ilişkideki memnuniyet düzeyi puanlarının karşılaştırılması için, Wilcoxon İşaretli Mertebeler testi sonuçlarına bakıldığında; ($z = -2.41^a$, $p = .01$), anne eğitim programına katılmak, çocuklarla yaşanan ilişkideki memnuniyet düzeyinde anlamlı bir etkiye yol açmıştır. Programa katılmak annelerin çocuklarıyla yaşadıkları duygusal ilişkilerinden memnun olma düzeylerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir artışa yol açmıştır.

Program öncesi ve program sonrası, çocuklarla yaşanan problemlerle başa çıkma düzeyi puanlarının karşılaştırılması için, Wilcoxon İşaretli Mertebeler testi sonuçlarına bakıldığında; ($z = -2.84^a$, $p = .004$), anne eğitim programına katılmak, çocuklarla yaşanan problemlerle başa çıkma düzeyinde anlamlı bir etkiye yol açmıştır. Programa katılmak annelerin çocuklarıyla yaşadıkları problemlerle başa çıkma düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı bir artış sağlamıştır.

Program öncesi ve program sonrası, eşlerle yaşanan problemlerle başa çıkma düzeyi puanlarının karşılaştırılması için, Wilcoxon İşaretli Mertebeler testi sonuçlarına bakıldığında; ($z = -2.23^a$, $p = .02$), anne eğitim programına katılmak, eşle yaşanan problemlerle başa çıkma düzeyinde anlamlı bir etkiye yol açmıştır. Programa katılmak, annelerin eşleriyle yaşadıkları problemlerle başa çıkma düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı bir artış sağlamıştır.

Program öncesi ve program sonrası, çocukların gelişim dönemleri ve olası sorunlarla ilgili bilgi düzeyi puanlarının karşılaştırılması için, Wilcoxon İşaretli Mertebeler testi sonuçlarına bakıldığında; ($z = -2.97^a$, $p = .003$), anne eğitim programına katılmak, annelerin çocukların gelişim dönemleri ve olası sorunlarla ilgili bilgi düzeylerinde anlamlı bir etkiye yol açmıştır. Programa katılmak annelerin çocukların gelişim dönemleri ve bu dönemlerde ortaya çıkabilecek olası sorunlarla ilgili bilgi düzeylerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir artış sağlamıştır.

Program öncesi ve program sonrası, annelerin cinsel yaşamdan memnuniyet düzeyi puanlarının karşılaştırılması için, Wilcoxon İşaretli Mertebeler testi sonuçlarına bakıldığında ($z = -1.66^a$, $p = .09$), anne eğitim programına katılmak, annelerin cinsel yaşamından memnuniyet düzeyinde anlamlı bir etkiye yol açmamıştır. Programa katılmak, annelerin cinsel yaşamlarından memnun olma düzeylerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir artışa yol açmamıştır.

Program öncesi ve program sonrası, eşin kadına yönelik fiziksel şiddet uygulama düzeyi puanlarının karşılaştırılması için, Wilcoxon İşaretli Mertebeler testi sonuçlarına bakıldığında; ($z = -1.06^a$, $p = .28$), anne eğitim programına katılmak, eşin kadına yönelik şiddet uygulama düzeyinde anlamlı bir etkiye yol açmamıştır. Programa katılmak, eşlerin kadına yönelik şiddet uygulama düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı bir azalmaya yol açmamıştır.

Program öncesi ve program sonrası, annelerin çocuğa yönelik fiziksel şiddet uygulama düzeyi puanlarının karşılaştırılması için, Wilcoxon İşaretli Mertebeler testi sonuçlarına bakıldığında; ($z = -2.23^a$, $p = .02$), anne eğitim programına katılmak, annelerin çocuğa yönelik şiddet uygulama düzeylerinde anlamlı bir etkiye yol açmıştır. Programa katılmak, annelerin çocuklarına yönelik şiddet uy-

gulama düzeylerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir azalmaya yol açmıştır.

Program öncesi ve program sonrası, babanın çocuğa yönelik fiziksel şiddet uygulama düzeyi puanlarının karşılaştırılması için, Wilcoxon İşaretli Mertebeler testi sonuçlarına bakıldığında; ($z = -1.63^a$, $p = .10$), anne eğitim programına katılmak, babaların çocuğa yönelik şiddet uygulama düzeylerinde anlamlı bir etkiye yol açmamıştır. Programa katılmak, babaların çocuklarına yönelik şiddet uygulama düzeylerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir azalmaya yol açmamıştır.

TARTIŞMA

Bu araştırmanın amacı, çeşitli açılardan risk grubunda olduğu düşünülen annelere uygulanan eğitim programının etkililiğini ölçmektir. Program aracılığıyla, annelerin kendine güven ve yeterlilik duygularını arttırarak, benlik saygılarını, yaşam doyumlarını ve aile içinde yaşanan güçlüklerle başa çıkma becerilerini yükseltmek hedeflenmiştir.

Araştırmanın bulgularına bakıldığında, uygulanan Anne Eğitim Programının, değişim yaratması amaçlanan alanlarda, etkili olduğunu göstermiştir. Programın, eğitim öncesine göre eğitim sonrasında, annelerde değişim yarattığı alanlar şunlardır. Annelerin benlik saygısında, eşleri ile olan duygusal ilişkilerinden memnunluk düzeylerinde, çocuklarıyla olan duygusal ilişkilerinden memnunluk düzeylerinde, çocuklarıyla yaşadıkları problemlerle baş etme düzeylerinde, eşleriyle yaşadıkları problemlerle baş etme düzeylerinde, çocukların gelişim dönemlerine ilişkin bilgi düzeylerinde, eğitim öncesine göre eğitim sonrasında, istatistiksel açıdan anlamlı bir artış söz konusudur. Yine annelerin çocuklarına yönelik uyguladıkları şiddet düzeylerinde eğitim öncesine göre eğitim sonrasında, istatistiksel açıdan anlamlı bir azalma vardır.

Annelerin yaşam doyumu düzeyleri, eşleri ile yaşadıkları ilişkiden memnunluk düzeyleri, cinsel yaşantılarından memnunluk düzeyleri alanlarında, eğitim öncesine göre eğitim sonrasında, görece bir artış vardır. Ancak istatistiksel açıdan bu artış anlamlı değildir. Ayrıca eşlerin, kadına ve çocuğa yönelik uyguladıkları şiddet düzeylerinde görece bir azalma vardır. Ancak istatistiksel açıdan anlamlı değildir.

Eğitim programı sonucunda elde edilen bulgular, bu alanda literatürdeki araştırma bulgularıyla uyumludur. Puckering ve arkadaşlarının (1994) yaptığı, çocuklarını yetiştirme konusunda güçlük çeken anneler için grup müdahalesi programında, anneler eğitimden sonra çocuklarının davranışlarında ciddi düzelmeler olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca eğitimin kendilerine güven kazandırdığını, çocukları ile olan etkileşimlerinin değiştiğini, iletişimlerinin arttığını, olumsuz yöndeki tutumlarının azaldığını, çocuklarıyla olmaktan daha hoşnut olduklarını söylemişlerdir. Bununla birlikte eşleri ile ilişkilerinde de düzelmeye olduğu araştırma sonucunda saptanmıştır. Irvine ve ark.'nın (1999), okula giden çocukların annelerine yönelik beceri kazandırma programının bulguları da benzer özellikler taşımaktadır. Bu çalışmada eğitimden sonra katılımcıların, bekleme grubuna göre problem çözme-iletişim becerilerinde artış sağlanmıştır. Ayrıca çocukların davranış problemlerinde azalmalar olmuştur. Smith ve ark.'nın (2004), çocuklarda şiddeti ve öfkeyi, azaltma ve önlemede çoklu aile grupları programında ve Sanders'in (2000), madde kullanımının önlenmesinde ana babaya destek müdahalesi programında, amaçlanan değişime yönelik bulgular söz konusudur. Durlak'da (1998), önleme programları üzerine yaptığı gözden geçirme çalışmasında, çocukların olası sorunlarını azaltmak için ana babalara uygulanan programların olumlu yönde, oldukça etkili sonuçları olduğunu belirtmiştir.

Uygulanan bu müdahale çalışmasında, tartışılması gereken bazı sınırlılıkların olduğu düşünülmektedir. Bunlardan biri araştırmanın desenine dairdir. Böyle bir müdahale programında, kontrol grubunun olduğu ve izleme çalışmasının yapıldığı bir deneysel desen, araştırmanın iç tutarlılığı açısından çok daha iyi sonuç verecektir. Ayrıca gruptaki altı kişilik denek kaybı, uygulama grubundaki sayının azalmasına yol açmıştır. Buda az sayıda denek üzerinden istatistiksel analiz yapmaya neden olmuştur. Grupta daha fazla deneğin olması, araştırmanın iç tutarlılığını arttıracak şeylerden biridir. Bu programda tartışılacak bir diğer konu programın uygulama süresidir. On haftalık bir uygulama süresi, ailelerin sorun yaşadıkları alanlar

göz önünde bulundurulduğunda, yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizlik eşlerle olan ilişkilerdeki değişim miktarına bakıldığında daha iyi anlaşılmaktadır. Bu durumu eğitim sonunda grup üyeleri de belirtmişlerdir.

Ülkemizde risk grubundaki ailelere yönelik, üzerinde bilimsel olarak çalışılmış, etkili ve maliyeti düşük önleyici bir programın olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışmanın bulgularının önemli olduğu düşünülmektedir. Çünkü eğitim programı ile değişim yaratılan alanlar, uzun vadede toplum sağlığı açısından, önemli kazanımlar sağlayabilir. Ayrıca program, alanda yapılacak yeni uygulamalar için bir model oluşturabilir.

KAYNAKLAR

- Blocher D.H. (2000). *Counseling:A developmental approach* (4th ed.). New York. Wiley.
- Bekman S. (1998). *Eşit fırsat: Anne-çocuk eğitim programının değerlendirilmesi* (1.Baskı). İstanbul. Yayıncı Matbaası.
- Corey G., Corey M.S., (2002). *Groups Process and Practice* (6th ed.). Pacific Grove.
- Durlak J.A. (1998). Primary prevention mental health programs for children and adolescents are effective. *Journal of Mental Health*, 7 (5), 463-469.
- Girli A. (2002). *Otistik çocukların ailelerine yönelik grup rehberliğinin ailelerin kabul düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.

- Irvine A. B., Biglan A., Smolkowski K., Metzler C. W. ve Ary D. V. (1999). The effectiveness of a parenting skills program for parents of middle school students in small communities. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 67 (6), 811-825.
- Kağıtçıbaşı Ç. (1990). Çocuk gelişiminde erken destek projesi Türkiye örneği. S. Bekman (editör) *Erken Çocukluk Eğitiminde Farklı Modeller* Seminer Bildirilerinde (sayfa 41-59). UNICEF Türkiye Temsilciliği
- Kağıtçıbaşı Ç. (2000). *Kültürel psikoloji: Kültür bağlamında insan ve aile* (2. Baskı). İstanbul. Evrim Yayınları.

- Kağıtçıbaşı Ç., Bekman S., Sunar D., (1993). *Başarı ailede başlar: Çok amaçlı eğitim modeli*. İstanbul. YA-PA Yayınları.
- Korkmazlar Ü., Köknel Ö., Navaro L., Oktay A., Razon N. (2001). *Ana-baba okulu* (9.baskı). İstanbul. Remzi Kitapevi.
- Köker S. (1991). *Normal ve sorunlu ergenlerin yaşam doyumu düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Minuchin S. (1974). *Families and family therapy*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Öner N. (1997). *Türkiye’de kullanılan psikolojik testler* (3.Baskı). İstanbul. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Puckering C., Rogers J., Mills M., Coort. A. D. ve Graff M. M. (1994). Process and evaluation of a group intervention for mothers with parenting difficulties. *Child Abuse Reivew*, 3, 299-310.
- Sanders M. R. (2000). Community-based parenting and family support interventions and the prevention of drug abuse. *Addictive Behaviors*, 25 (6), 929-942.
- Smith E. P., Gorman-Smith D., Quinn W. H., Rabiner D. L., Tolan P. H. ve Winn D. M. (2004). Community-based multiple family groups to prevent and reduce violent and aggressive behavior. *American Journal of Preventive Medicine*, 26, 39-47.
- Yavuzer H., Aydoğmuş K., Batlaş A., Batlaş Z., Davaşlıgil Ü., Güngörmüş O., Konuk E.,

Genel Lise Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin ve Denetim Odaklarının İncelenmesi*

- Uzm. Psikolog Danışman Melike DOĞAN**
- Doç. Dr. Esra CEYHAN***

Özet

Bu çalışmada, genel lise öğrencilerinin aile işlevlerinin ve denetim odaklarının cinsiyet, anne baba eğitim düzeyi, anne baba arasındaki anlaşmazlık düzeyi değişkenleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığı ve denetim odağı ile aile işlevleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma, 815 genel lise öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Genel lise öğrencilerinin aile işlevleri algılarına ilişkin veriler "Aile Değerlendirme Ölçeği" (Bulut, 1990) ile, denetim odağı algılarına ilişkin veriler ise "Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği" (Yeşilyaprak, 1988) ile toplanmıştır. Genel lise öğrencilerinin kişisel ve ailesel niteliklerine ilişkin verilerin toplanması için araştırmacı tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Verilerin analizinde t testi, tek yönlü varyans analizi, Kruskal Wallis Testi, Tukey HSD testi, Mann Whitney U testi, çoklu regresyon analizinin aşamalı seçim yöntemi kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; genel lise öğrencilerinin cinsiyet, babaların eğitim düzeyi ve anne baba arasındaki anlaşmazlık düzeyine göre aile işlevlerinin farklılaştığı, anne eğitim düzeyine göre farklılaşmadığı görülmüştür. Genel lise öğrencilerinin cinsiyet, anne babalar arasındaki anlaşmazlık düzeyine göre denetim odağının farklılaştığı, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyine göre ise farklılaşmadığı belirlenmiştir. Aile işlevlerinden genel fonksiyonlar, gereken ilgiyi gösterme, iletişim ve roller işlevlerinin denetim odağını yordadığı bulunmuştur.

Anahtar sözcükler: Aile işlevleri, denetim odağı, genel lise öğrencisi.

Abstract

The Study of High School Student's Family Functioning and Locus of Control

In this study, it was aimed to determine whether high school students' family functioning and locus of control is differentiated by gender, education level of parent, parental incompatibility and the relationship between locus of control and family functioning. The study performed with 815 students. The data about high school students' perception of family functioning was collected by "Family Assessment Scale" (Bulut, 1990) and data about locus of control was gathered by "Nowicki-Strickland Locus of Control Scale" (Yeşilyaprak, 1988). It was also used "Personal Information Form" for collecting personal and parental data. In data analysis, it was used t-test, one-way ANOVA, Kruskal Wallis Test, Tukey HSD Test, Mann Whitney U Test, Stepwise Regression Model. It was found that family functioning was differentiated by gender, education level of fathers and parental incompatibility but it was found that family functioning was not differentiated by education level of mother. It was determined that students' locus of control was differentiated by gender, parental incompatibility. However, education level of parents did not make any difference on students' locus of control. It was determined that general functions, affective involvement, communication and roles from family functioning features predicted statistically meaningful students' locus of control.

Key words: Family Functions, Locus of Control, High School Student.

(*) Bu çalışma, Doç.Dr. Esra Ceyhan danışmanlığında Melike Doğan tarafından gerçekleştirilen "Genel lise Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin ve Denetim Odaklarının İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezinin bir bölümünden hazırlanmıştır. Ayrıca 17-19 Ekim 2007 tarihinde İzmir Çeşme'de düzenlenen IX. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

(**) Eskişehir Rehberlik ve Araştırma Merkezi.

(***) Anadolu Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Merkezi

1. GİRİŞ

Ergenlik, hızlı ve geniş kapsamlı değişimlerin yaşandığı bir gelişim dönemidir. Ergenlik dönemi boyunca fiziksel, bilişsel ve psiko-sosyal gelişim alanlarında önemli değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Ergenlik, kişiliğin yeniden yapılandırıldığı, çocukluktan yetişkinliğe geçilen bir dönemdir. Kişilik ve toplumsal davranış; ana babalardan, diğer aile üyelerinden, yaşlılardan ve okul yaşantısından etkilenir ve önemli değişimler içerir. Bu içsel ve dışsal değişimler oluşurken ergen; çocukluk dönemindeki yeteneklerini, becerilerini ve özdeşimlerini kimlik olarak adlandırılan yeni ve tutarlı bir çerçeve içerisinde yeniden değerlendirme ve düzenleme göreviyle karşı karşıyadır (Adams, 1995; Gander ve Gardiner, 1993).

Ergenin kimlik gelişimi sürecinde aile ve ailenin işlevleri etkili olmaktadır. Ergenin ruh sağlığını belirleyen en temel etken olan aile, çok karmaşık ilişkilerin yaşandığı sosyal bir birimdir. Yetişkin ve çocukların etkileşimi üzerine kurulu bir sistemdir. Bu sistemdeki her bir üyenin, işlevini yerine getirmemesi sistemin diğer üyelerini de etkiler. Bu durumda aileyi anlamak için anne baba ya da çocukları ayrı ayrı incelemek yeterli olamaz. Çünkü aile parçaların bir araya gelmesinden farklı bir bütündür. Ergeni tanıyıp anlayabilmek için yetiştiği aileyi ve çevreyi iyi incelemek gerekir (Onur, 1995; Yörükoğlu, 1990). Çünkü aile çocuk ve ergenler için en önemli destekleyici sistemdir. Ergenlik döneminde aile ilişkilerinin bireylerin bağımsızlık ve özerklik istekleri üzerinde büyük etkisi olduğunu gösteren birçok araştırma bulgusu bulunmaktadır (Heaven, 1994).

Anne babalar büyüyen ergenlerin yaşama ilişkin tutumları, değerleri, inançları, benlik duyguları ve kişisel değerleri için referans kaynakları olduğu için aile işlevleri oldukça önemlidir (Adams, 1995). Aile işlevleri, sağlıklı bir bütünlük ve beraberlik için de yerine getirilmesi gereken görevleri ifade eder (Bulut, 1993). Literatürde aile işlevleri ile ilgili farklı tanımlar ve sınıflandırmalar söz konusudur. Araştırmada ele alınan aile işlevleri, Epstein, Bishop ve

Baldwin (1983) tarafından sistem yaklaşımı üzerine temellendirilmiş olan "Mc Master Aile İşlevleri Modeli" kapsamında açıklanmıştır. Bu modelde ailenin; problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar işlevleri vardır. Ailenin bu işlevleri ergenin tüm gelişim alanlarının yanı sıra kişilik gelişiminde de oldukça belirleyicidir (Bulut, 1993). Ergenlerin kendine güvenen, özdenetimli, olumlu duygulara sahip sağlıklı bireyler olarak yetişmelerinin, yaşadıkları ailenin işlevlerini sağlıklı bir biçimde yerine getirmesi ile mümkün olacağı ifade edilebilir.

Genel olarak anne baba davranışlarının; çocuğun kişilik gelişimi üzerindeki etkileri düşünüldüğünde, kişiliğin bir boyutu olan denetim odağının (Yeşilyaprak, 1988) gelişimindeki katkısı da yadsınmaz. Denetim odağı; kişinin iyi ya da kötü, kendisini etkileyen olayları kendi yetenek, özellik ve davranışlarının sonuçları ya da şans, kader, talih ve güçlü başkaları gibi kendisinin dışındaki güçlerin işi olarak algılaması eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Rotter, 1966). Bireylerin içten ya da dıştan denetimli olması birçok faktörden etkilenmektedir. Aile ve ergen arasındaki ilişkilerin niteliği denetim odağının yönünü belirleyen faktörlerden biridir. Anne babanın çocukluk döneminde ilgi ve şefkat göstermesi, amaçlarına ulaşmada yardımcı olması ve tutarlı disiplin uygulaması ergenin içten denetimli olmasında etkili olmaktadır. Diğer yandan anne babanın aşırı koruyuculuk, fiziksel ve duygusal cezalandırma ve başarı için baskı yapma davranışları ise ergenin dıştan denetimli olmasında önemli rol oynamaktadır. Aile; bireye çocukluktan başlayarak hangi davranışının hangi sonuçları doğuracağı, hangi sonuçların kendi davranışlarından kaynaklandığı, hangi sonuçların kendi davranışları ile bağlantısız olduğu konusunda rehberlik eder (Yeşilyaprak, 1988).

Literatürde, ergenlerin aile işlevleri ve denetim odağı ile ilgili yapılmış araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmalarda aile işlevlerinin; cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, okul türü gibi demografik değişkenler

ve ailenin gelir düzeyi, öğrenim durumları ve iş durumları gibi aile özellikleri açısından incelendiği gibi, problem davranışlar, alkol ve madde kullanımı, benlik saygısı, uyum ve kişilik özellikleri ile ilişkisinin de araştırıldığı görülmektedir. Denetim odağının ise yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, gelir düzeyi, sınıf düzeyi, okul türü, okul başarısı, anne-babaların öğrenim düzeyi gibi demografik değişkenler ve anne-baba davranışları, anne baba tutumları, anne babadan memnuniyet gibi ailesel özellikler açısından incelendiği gibi, psikolojik bozukluklar ve kişilik özellikleri ile ilişkisinin de araştırıldığı görülmektedir. Bu araştırmalarda cinsiyet açısından aile işlevleri algısının (Alnajjar, 1996; Bulut, 1993; Özgen, 1999; Türküm ve ark. 2003) ve denetim odağının (Argun, 1995; Aydın, 1999; Holode ve Kopa, 1988; Jensen, Olsen ve Hughes, 1990; Kumar ve Tripathi, 1986) farklılaştığını gösteren araştırmalar bulunmaktadır. Bununla birlikte denetim odağının cinsiyet açısından farklılık göstermediğini ortaya koyan araştırmalar da bulunmaktadır (Ağır, 1994; Aksoy, 1992; Balkuvvar, 1998; Buluş, 1996; Kulas, 1996; Şar, 1997; Tan, 2000; Tapcan, 2002; Yağcı, 1999; Yeşilyaprak, 1988).

Literatürde, anne-baba eğitim düzeyi yüksek olan ailelerin işlevlerinin, anne-baba eğitim düzeyi düşük olan ailelerin işlevlerine göre daha sağlıklı olduğunu ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır (Nazlı, 1997). Anne-baba eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaşmadığını gösteren araştırmaların (Buluş, 1996; Tan, 2000; Yeşilyaprak, 1988) yanı sıra; farklılaştığını gösteren araştırmalar da (Aksoy, 1992; Argun, 1995; Balcı, 1997; Tan, 2000) bulunmaktadır. Literatür incelendiğinde anne babalar arasındaki anlaşmazlık düzeyleri açısından aile işlevlerinin farklılaştığı (Ay, 2000; Long ve ark., 1988; Nazlı, 1997; Ökte, 2001) görülmektedir. Ayrıca aile işlevleri ile denetim odağı arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Ergenlerin yaşamlarının sorumluluğunu alabilmelerinin, davranışlarını ve davranışlarının sonuç-

larını kontrol edebilecekleri inancını geliştirebilmelerinin denetim odaklarıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Denetim odağı kişiliğin bir boyutu olarak ele alınmaktadır. Ailenin ergenlerin kişilik gelişimindeki önemli etkileri dikkate alınırsa; ergenlerin denetim odağının içsel yönde gelişmesinin ve sağlıklı bir kişilik oluşturmasının ailenin işlevlerini sağlıklı olarak yerine getirmesiyle mümkün olacağı söylenebilir. Ailenin işlevlerini sağlıklı olarak yerine getirmesi birçok faktörle ilişkilidir. Bu faktörlerin belirlenmesi ergenin denetim odağının içsel yönde gelişimi açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle, bu araştırmada ergenlerin kişisel ve ailesel özellikleri açısından aile işlevleri algıları ve denetim odakları incelenmektedir. Literatürde ergenlerde aile işlevleri algısı ve denetim odağını ayrı ayrı inceleyen araştırmalar bulunurken, ergenlerde aile işlevleri algısı ile denetim odakları arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle araştırma sonuçlarının ergenlik dönemi ile ilgili literatür bilgisine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ergenlerin denetim odağı gelişimini etkileyen aile işlevlerinin bilinmesi, alanda çalışan eğitimci, psikolojik danışman ve araştırmacılara ailelerle yapacakları çalışmalar için ışık tutabilir. Ayrıca araştırma sonuçlarının aileye yönelik hizmetlerin geliştirilmesinde kaynak oluşturabileceği, aile danışması alanında hizmet verenlere yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle ergenlerin aile işlevleri ile denetim odakları arasındaki ilişki de incelenmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN AMAÇLARI

Bu araştırmada genel lise öğrencilerinin aile işlevleri algısı ile denetim odağının cinsiyet, anne baba eğitim düzeyi ve anne baba arasındaki anlaşmazlık düzeyi açısından farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bununla birlikte aile işlevleri ve denetim odağı arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin cinsiyet açısından farklılık gösterip göstermediği de incelenmiştir.

3. YÖNTEM

Araştırma, ilişkisel tarama modeli ile gerçekleştirilmiş olup, yönteme ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

3.1. Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini, 2005-2006 eğitim-öğretim yılında Eskişehir ilinde bulunan resmi genel liselerde öğrenim gören lise öğrencileri oluşturmaktadır. Eskişehir İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün 2005-2006 eğitim-öğretim yılı kayıtlarına göre Eskişehir il merkezinde 10 resmi genel lise bulunmakta, bu okullarda toplam 8794 öğrenci öğrenim görmektedir. Bununla birlikte, araştırmanın örneklemini Eskişehir il merkezindeki 9 resmi liseye devam eden 8658 öğrenciden oluşmuştur. Çünkü Mehmetçik Lisesi, 2005-2006 eğitim-öğretim yılında yeni açılması ve sadece 9. sınıf düzeyinde öğrenim gören az sayıda öğrenci bulunması nedeniyle örnekleme dahil edilmemiştir. Bu liselerde, öğrenim görülen alanlar dikkate alınarak her sınıf düzeyinden rasgele şubeler belirlenmiştir. Bu sınıflarda bulunan 827 öğrenciden veriler toplanmıştır. Verilerin ön incelemesi sonucunda, ölçme araçlarını yönergelere uygun yanıtlanmayan 12 öğrencinin verileri değerlendirme dışı bırakılmıştır. Sonuçta, toplam 815 genel lise öğrencisinin verileri üzerinde istatistiksel işlemler gerçekleştirilmiştir. Bu sayı, Eskişehir ilindeki resmi genel liselerde öğrenim gören öğrencilerin %9.30'unu oluşturmaktadır.

3.2. Veri Toplama Araçları

3.2.1. Aile Değerlendirme Ölçeği

Araştırmada, Amerika Birleşik Devletleri'nde Brown Üniversitesi ve Butler Hastanesi işbirliğiyle Aile Araştırma Programı çerçevesinde geliştirilen (Epstein, Bishop ve Baldwin, 1983) ve Bulut (1990) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ve geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılan "Aile Değerlendirme Ölçeği" kullanılmıştır. Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ); ailenin işlevlerini hangi konularda yerine getirebildiğini veya getiremediğini belirleyen ve sorun alanlarını ortaya çıkarmak amacıyla oluş-

turulan bir ölçme aracıdır. Bu ölçek; ailenin yapısal ve örgütsel özelliği ile aile üyeleri arasındaki etkileşimi, sağlıklı ve sağlıklı olarak ayırt edebilecek şekilde düzenlenmiştir (Bulut, 1990). ADÖ yedi alt ölçekten oluşmaktadır: Problem Çözme (PRÇ), İletişim (İLT), Roller (ROL), Duygusal Tepki Verebilme (DTV), Gereken İlgii Gösterme (GİG), Davranış Kontrolü (DVK), Genel Fonksiyonlar (GNF). ADÖ 60 maddeden oluşmakta, 12 yaş üzerindeki tüm aile üyelerine bireysel olarak uygulanmaktadır (Bulut, 1990).

3.2.2. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği

Ölçek, pekiştirmenin içsel ya da dışsal denetimle ilgili genelleştirilmiş beklentilerini ölçmek amacıyla Nowicki ve Strickland tarafından geliştirilmiş ve 1973 yılında yayınlanmıştır. Yeşilyaprak(1988) tarafından Türkçe'ye uyarlanarak geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçek; akademik yeterlilik, sosyal olgunlaşma, bağımsızlık, üstesinden gelme ve kendi başına güdüleme ile ilgili davranışları tanımlayan, "Evet" veya "Hayır" türünden yanıtlamayı gerektiren, 40 sorudan oluşan bir kâğıt kalem testidir. Ölçek, ilköğretim 3. sınıftan üniversite 1.sınıf yaş düzeyine dek uygulanabilmektedir. Yüksek puanlar denetimin dışsal olduğunu (bireyin olayları kendi davranışlarından bağımsız ve dış güçlerin kontrolünde algılaması, sonucu değiştirmenin genellikle kendi elinde olmadığına inancı), düşük puanlar ise denetimin içsel olduğunu (bireyin olayları kendi davranışlarına bağlı olarak algılaması, sonuçlar üzerinde etkili olduğuna inancı) ifade eder (Yeşilyaprak, 1988; 1991).

3.2.3. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmanın bağımsız değişkenlerine ilişkin hazırlanan Kişisel Bilgi Formunda; öğrencilerin kişisel ve ailesel niteliklerine ilişkin cinsiyet, anne babanın eğitim düzeyi, anne ve baba arasında anlaşmazlık yaşanma sıklığı ile ilgili sorular bulunmaktadır.

3.3. Verilerin Toplanması

Belirlenen gün ve ders saatlerinde, gönüllü olan öğrencilere araştırmacı tarafından ölçme araçları uygulanmış, veriler toplanmıştır. Ayrıca veri toplama araçlarının nasıl yanıtlanacağı hakkında açıklama yapılmıştır. Öğrencilerin veri toplama araçlarını yanıtlamayı yaklaşık 30-35 dakikada tamamladıkları gözlenmiştir. Uygulama, 2005-2006 eğitim-öğretim yılının Aralık ayında gerçekleştirilmiştir.

3.4. Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada veri toplama araçları ile elde edilen bilgilerin çözülmesi, "SPSS for 10.0.0. Windows" paket programı kullanılarak bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir. Bağımsız değişken düzeyi iki olan değişkenlere göre, hem Aile Değerlendirme Ölçeği puan ortalamaları arasındaki farklar, hem de Denetim Odağı Ölçeği puan ortalamaları arasındaki farkların önem kontrolü, bağımsız gruplara uygulanan t testi ile yapılmıştır. Bağımsız değişken düzeyi ikiden fazla olan değişkenlere ilişkin farkların önem kontrolü, varyansların homojenliği durumunda tek yönlü varyans analizi ile, varyansların homojen olmadığı durumlarda ise parametrik olmayan testlerden Kruskal Wallis Testi ile belirlenmiştir. Varyansların homojen olup olmadığı ise Levene istatistiği ile belirlenmiştir. Tek yönlü varyans analizi sonucunun önemli bulunduğu durumlarda, farkın hangi ortalamalar arasındaki farklardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tukey HSD testi yapılmıştır. Kruskal Wallis Testinin sonucunun önemli bulunduğu durumlarda ise farkın hangi ortalamalar arasındaki farklardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla, olası tüm ikili karşılaştırmalar için Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Ayrıca, aile işlevlerinin denetim odağını yordayıcılığını saptamak ve bu örüntünün kızlara ve erkeklere göre değişip değişmediğini belirlemek amacıyla, çoklu regresyon analizinin aşamalı seçim yöntemi kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2002; Kalaycı, 2005). Tüm istatistiksel çözümler için önemlilik düzeyi .05 olarak alınmış, bunun üzerindeki değerler ayrıca belirtilmiştir.

4. BULGULAR

Araştırmada elde edilen bulgular incelenen değişkenlere göre aşağıda sunulmuştur.

4.1. Cinsiyete İlişkin Bulgular

Araştırmada genel lise öğrencilerinin cinsiyetlerine göre hem aile işlevlerinin hem de denetim odağı puanlarının farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaçla, Aile Değerlendirme Ölçeği ve Denetim Odağı Ölçeği'nden elde edilen puanların ortalamaları, standart sapmaları ve t değerlerine ilişkin bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1'de görüldüğü gibi, aile işlevleri ve denetim odağı puanları ortalamaları cinsiyet açısından t testi ile karşılaştırıldığında, aile işlevlerine ilişkin boyutlardan sadece roller (ROL) ve davranış kontrolü (DVK) işlevleri ve denetim odağı puanlarının ortalamaları arasındaki farklar önemli bulunmuştur. Buna göre, erkek genel lise öğrencilerinin aile işlevlerinden roller (ROL) işlevi puan ortalamaları kızlara göre önemli biçimde daha yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, erkeklerin davranış kontrolü (DVK) işlevi puan ortalamaları kızlara göre önemli biçimde daha düşüktür. Ayrıca, denetim odağı puanlarına bakıldığında ise, erkeklerin puan ortalamalarının kızlara göre önemli derecede daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgulara göre, erkeklerin kızlara göre roller (ROL) işlevini daha sağlıklı algıladıkları, davranış kontrolü (DVK) işlevini ise daha sağlıklı algıladıkları ve daha dıştan denetimli oldukları ifade edilebilir.

4.2. Anne Babaların Eğitim Düzeylerine İlişkin Bulgular

Araştırmada genel lise öğrencilerinin anne babalarının eğitim düzeylerine göre aile işlevlerinin ve denetim odağı düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaçla, ilk önce puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Bu analiz sonuçları, aile işlevlerinin tümü ve denetim odağı için varyansların homojen olduğunu göstermiş ve sonrasında tek

Tablo 1. Genel Lise Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri

Aile İşlevleri ve Denetim Odağı	Kız (n=523)		Erkek (n=292)		t Değeri	Önem Düzeyi
	\bar{x}	s	\bar{x}	s		
PRÇ	1.94	0.63	1.94	0.58	0.14	Önemsiz
İLT	1.93	0.58	1.96	0.50	0.80	Önemsiz
ROL	1.84	0.49	1.93	0.47	2.32	Önemli p<.02
DTV	1.96	0.69	1.99	0.62	0.49	Önemsiz
GİG	1.99	0.50	2.00	0.49	0.18	Önemsiz
DVK	1.92	0.37	1.86	0.36	2.21	Önemli p<.03
GNF	1.76	0.57	1.75	0.54	0.10	Önemsiz
Denetim Odağı	12.64	4.88	13.40	5.46	2.04	Önemli p<.04

sd=813

yönlü varyans analizi yapılmıştır. Tüm aile işlevleri ölçeklerine ilişkin ortalamalar ve tek yönlü varyans analizi bulguları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2'de görüldüğü gibi, genel lise öğrencilerinin anne eğitim düzeylerine göre, tüm aile işlevleri ve denetim odağı puan ortalamaları arasında önemli bir farklılık görülmemektedir. Aynı zamanda baba eğitim düzeylerine göre, problem çözme (PRÇ), iletişim (İLT), gereken ilgiyi gösterme (GİG), davranış kontrolü (DVK) ve genel fonksiyonlar (GNF) işlevleri puan ortalamaları arasında ve denetim odağı puan ortalamaları arasında da önemli bir farklılık görülmemektedir. Bununla birlikte roller (ROL) ve duygusal tepki verebilme (DTV) işlevleri puan ortalamaları arasında önemli bir farklılık bulunmuştur. Önemli bulunan bu farkların hangi grup ortalamaları arasından kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tukey HSD Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3'te görüldüğü üzere, genel lise öğrencilerinin baba eğitim düzeylerine göre, roller (ROL) işlevinde babaları ilkökul mezunu olan öğrencilerin puan ortalamaları (\bar{x} =1.94) ile lise mezunu olan öğrencilerin puan ortalamaları (\bar{x} =1.80) arasındaki fark önemli bulunmuştur. Duygusal tepki verebilme (DTV) işlevinde ise babaları ilkökul mezunu olan öğrencilerin puan ortalamaları (\bar{x} =2.06) ile lise mezunu olan öğrencilerin puan ortalamaları (\bar{x} =1.89) arasındaki fark önemli bulunmuştur. Buna göre, babaları lise mezunu olan öğrencilerin, roller (ROL) ve duygusal tepki verebilme (DTV) işlevlerini babaları ilkökul mezunu olan öğrencilere göre daha sağlıklı algıladıkları söylenebilir.

4.3. Anne-Babalar Arasındaki Anlaşmazlık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Araştırmada genel lise öğrencilerinin anne-babaları arasındaki anlaşmazlık düzeylerine göre hem aile işlevlerinin hem de denetim odağı pu-

Tablo 2. Genel Lise Öğrencilerinin Anne Babalarının Eğitim Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları ve Varyans Analizi Sonuçları

Aile İşlevleri ve Denetim Odağı	Eğitim Düzeyi	\bar{x}	F Değeri	\bar{x}	F Değeri
PRÇ	İlkokul	1.95	0.43 Önemsiz	2.00	1.39 Önemsiz
	Ortaokul	1.92			
	Lise	1.88			
	Yüksekokul/Üniversite	1.94			
İLT	İlkokul	1.97	1.89 Önemsiz	1.97	0.86 Önemsiz
	Ortaokul	1.89			
	Lise	1.89			
	Yüksekokul/Üniversite	1.79			
ROL	İlkokul	1.87	0.57 Önemsiz	1.94	3.34 Önemli p<.05
	Ortaokul	1.88			
	Lise	1.83			
	Yüksekokul/Üniversite	1.80			
DTV	İlkokul	1.98	0.86 Önemsiz	2.06	3.06 Önemli p<.05
	Ortaokul	1.95			
	Lise	1.90			
	Yüksekokul/Üniversite	1.85			
GİG	İlkokul	1.97	0.19 Önemsiz	2.00	0.39 Önemsiz
	Ortaokul	2.00			
	Lise	1.98			
	Yüksekokul/Üniversite	2.00			
DVK	İlkokul	1.92	2.41 Önemsiz	1.95	2.52 Önemsiz
	Ortaokul	1.88			
	Lise	1.83			
	Yüksekokul/Üniversite	1.86			
GNF	İlkokul	1.76	0.22 Önemsiz	1.79	0.91 Önemsiz
	Ortaokul	1.72			
	Lise	1.74			
	Yüksekokul/Üniversite	1.70			
Denetim Odağı	İlkokul	12.78	0.05 Önemsiz	13.05	0.19 Önemsiz
	Ortaokul	12.80			
	Lise	12.86			
	Yüksekokul/Üniversite	13.08			

Tablo 3. Genel Lise Öğrencilerinin Babalarının Eğitim Düzeylerine Göre Aile İşlevleri Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları

Aile İşlevleri	Babanın Eğitim Düzeyi	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksekokul/Üniversite
ROL	İlkokul	-	0.07	0.14**	0.09
	Ortaokul	-	-	0.07	0.02
	Lise	-	-	-	0.05
	Yüksekokul/Üniversite	-	-	-	-
DTV	İlkokul	-	0.12	0.17*	0.14
	Ortaokul	-	-	0.06	0.02
	Lise	-	-	-	0.03
	Yüksekokul/Üniversite	-	-	-	-

*p<.05, **p<.01

Tablo 4. Genel Lise Öğrencilerinin Anne-Babaları Arasındaki Anlaşmazlık Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Aile İşlevleri ve Denetim Odağı	Anlaşmazlık Düzeyleri	N	\bar{x}	s	F Değeri	Önem Düzeyi
PRÇ	Hiç	352	1.78	0.57	36.60	Önemli p<.0001
	Ara sıra	381	2,04	0.59		
	Sıklıkla/Her zaman	51	2,43	0.64		
İLT	Hiç	352	1.82	0.55	30.55	Önemli p<.0001
	Ara sıra	381	2.00	0.52		
	Sıklıkla/Her zaman	51	2.40	0.61		
ROL	Hiç	352	1.72	0.45	49.87	Önemli p<.0001
	Ara sıra	381	1.96	0.45		
	Sıklıkla/Her zaman	51	2.31	0.53		
DVK	Hiç	352	1.82	0.34	27.23	Önemli p<.0001
	Ara sıra	381	1.93	0.36		
	Sıklıkla/Her zaman	51	2.18	0.37		
Denetim Odağı	Hiç	352	12.26	5.02	5.97	Önemli p<.01
	Ara sıra	381	13.32	5.11		
	Sıklıkla/Her zaman	51	14.24	4.53		

sd=2,781

anlarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Varyansların homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Homojen olan alt ölçekler için tek yönlü varyans analizi, homojen olmayan alt ölçekler için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Varyansları homojen olan aile işlevleri ölçeklerine ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve tek yönlü varyans analizine ilişkin bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4'te görüldüğü üzere, genel lise öğrencilerinin anne-babaları arasındaki anlaşmazlığa göre, aile işlevlerinden problem çözme (PRÇ), ile-

tişim (İLT), roller (ROL), davranış kontrolü (DVK) işlevlerinin tümünde önemli bir farklılık görülmektedir.

Ayrıca, aile işlevlerinden duygusal tepki verebilme (DTV), gereken ilgiyi gösterme (GiG) ve genel fonksiyonlar (GNF) işlevleri puanlarının varyanslarının homojen olmaması nedeniyle Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarının önemli çıkması durumunda farkın kaynağını bulmak için ikili karşılaştırmalar Mann Whitney U Testi kullanılarak belirlenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Genel Lise Öğrencilerinin Anne-Babaları Arasındaki Anlaşmazlık Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları, Kruskal Wallis Analizi ve İkili Karşılaştırmalar için Mann Whitney U Testi Sonuçları

Aile İşlevleri ve Denetim Odağı	Anlaşmazlık Düzeyleri	N	Sıra Ortalaması	χ^2	Önem Düzeyi	İkili Karşılaştırma Sonuçları (Mann Whitney U Testi)
DTV	Hiç	352	329.57	58.06	Önemli $p < .0001$	Arasıra > Hiç
	Ara sıra	381	432.23			Sıklıkla- > Hiç
	Sıklıkla/Herzaman	51	530.02			Herzaman
GiG	Hiç	352	338.62	49.10	Önemli $p < .0001$	Arasıra > Hiç
	Ara sıra	381	422.34			Sıklıkla- > Hiç
	Sıklıkla/Herzaman	51	541.45			Herzaman
GNF	Hiç	352	311.16	112.09	Önemli $p < .0001$	Arasıra > Hiç
	Ara sıra	381	437.21			Sıklıkla- > Hiç
	Sıklıkla/Herzaman	51	619.84			Herzaman

sd= 2

Tablo 5'ten görülebileceği gibi, genel lise öğrencilerinin anne babaları arasındaki anlaşmazlık düzeylerine göre duygusal tepki verebilme (DTV), gereken ilgiyi gösterme (GİG) ve genel fonksiyonlar (GNF) işlevleri açısından önemli bir farklılık ortaya çıkmıştır.

4.4. Aile İşlevlerinin Denetim Odağı Düzeylerini Yordayıcılığına İlişkin Bulgular

Genel lise öğrencilerinin problem çözme (PRÇ), iletişim (İLT), roller (ROL), duygusal tepki verebilme (DTV), gereken ilgiyi gösterme (GİG), davranış kontrolü (DVK), genel fonksiyonlar (GNF) olmak üzere tüm aile işlevlerinin denetim odağı düzeylerini yordama derecesini belirlemek amacıyla aşağı-

malı regresyon analizi yapılmış, elde edilen sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

Aile işlevlerinden genel fonksiyonlar (GNF), gereken ilgiyi gösterme (GİG), iletişim (İLT) ve roller (ROL) işlevleri birlikte denetim odağını anlamlı olarak yordamakta ve bu dört değişkenin tümü varyansın %25'ini açıklamaktadır. Genel fonksiyonlar (GNF) işlevi, tek başına denetim odağı varyansının % 20'sini açıklamakta olup, denetim odağının en güçlü yordayıcısıdır. Gereken ilgiyi gösterme (GİG) işlevi varyansın % 3'ünü, iletişim (İLT) işlevi varyansın % 1'ini, roller (ROL) işlevi varyansın % 1'ini açıklamaktadır. Problem çözme (PRÇ), duygusal tepki verebilme (DTV) ve davranış kontrolü

Tablo 6. Genel Lise Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin Denetim Odağı Düzeylerini Yordayıcılığına İlişkin Bulgular

Model	B	Standart Hata B	β	t	R	R ²	R ² 'deki Artış	Standart Hata	F	İkili r	Kısmi r
1.Sabit	5.81	0.53	-	10.92***							
GNF	4.05	0.29	0.44	14.02***	0.44	0.20	0.20	4.58	196.49***	0.44	0.44
2.Sabit	3.08	0.68	-	4.56***							
GNF	2.92	0.34	0.32	8.72***						0.44	0.29
GİG	2.36	0.38	0.23	6.28***	0.48	0.23	0.03	4.50	122.60***	0.40	0.22
3.Sabit	2.12	0.72	-	2.94**							
GNF	1.85	0.44	0.20	4.16***						0.44	0.15
GİG	2.34	0.37	0.23	6.26***						0.40	0.22
İLT	1.49	0.41	0.16	3.65***	0.49	0.24	0.01	4.45	87.42***	0.40	0.11
4.Sabit	1.50	0.75	-	1.99*							
GNF	1.46	0.46	0.16	3.16**						0.44	0.11
GİG	2.09	0.38	0.20	5.48***						0.40	0.19
İLT	1.22	0.42	0.13	2.92**						0.40	0.10
ROL	1.23	0.45	0.12	2.73**	0.50	0.25	0.01	4.43	67.95***	0.40	0.10

sd=4, 814, *p<.05, **p<.01, ***p<.0001

(DVK) işlevlerinin ise denetim odağını yordamadığı görülmektedir.

Aynı zamanda araştırmada; kız ve erkek genel lise öğrencilerinin aile işlevlerinin denetim odağı düzeylerini yordama derecesini ayrı ayrı belirlemek amaçlanmıştır. Bu kapsamda kız ve erkek öğrencilerin denetim odağı puanları ayrı ayrı ele alınarak aşamalı regresyon analizi ile incelenmiştir. Kızlarda aile işlevlerinden genel fonksiyonlar (GNF), gereken ilgiyi gösterme (GİG), roller (ROL) ve davranış kontrolü (DVK) işlevleri birlikte denetim odağını anlamlı olarak yordamakta ve bu dört değişkenin tümü varyansın %30'unu açıklamaktadır. Genel fonksiyonlar (GNF) işlevi, tek başına denetim odağı varyansının % 25'ini açıklamakta olup, denetim odağının en güçlü yordayıcısıdır. Gereken ilgiyi gösterme (GİG) işlevi varyansın % 3'ünü, roller (ROL) işlevi varyansın % 2'sini ve davranış kontrolü (DVK) işlevi varyansın %1'ini açıklamaktadır. Problem çözme (PRÇ), iletişim (İLT) ve duygusal tepki verebilme (DTV) işlevlerinin ise denetim odağını yordamadığı görülmektedir. Erkeklerde ise aile işlevlerinden gereken ilgiyi gösterme (GİG) ve iletişim (İLT) işlevleri birlikte denetim odağını anlamlı olarak yordamakta ve bu iki değişken varyansın %19'unu açıklamaktadır. Gereken ilgiyi gösterme (GİG) işlevi, tek başına denetim odağı varyansının % 14'ünü açıklamakta olup, denetim odağının en güçlü yordayıcısıdır. İletişim (İLT) işlevi varyansın % 5'ini açıklamaktadır. Problem çözme (PRÇ), roller (ROL), duygusal tepki verebilme (DTV), davranış kontrolü (DVK) ve genel fonksiyonlar (GNF) işlevlerinin ise denetim odağını yordamadığı görülmektedir.

5. TARTIŞMA

Araştırma bulgularına göre; genel lise öğrencilerinin cinsiyet, babaların eğitim düzeyi ve anne baba arasındaki anlaşmazlık düzeyine göre aile işlevlerinin farklılaştığı, annelerin eğitim düzeyine göre ise farklılaşmadığı görülmüştür. Genel lise

öğrencilerinin cinsiyet, anne babalar arasındaki anlaşmazlık düzeyine göre denetim odağının farklılaştığı, anne babaların eğitim düzeyine göre ise farklılaşmadığı belirlenmiştir. Ayrıca, genel lise öğrencilerinin genel fonksiyonlar (GNF), gereken ilgiyi gösterme (GİG), iletişim (GİG) ve roller (ROL) işlevleri ile denetim odağı arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Genel fonksiyonlar (GNF), gereken ilgiyi gösterme (GİG), roller (ROL) ve davranış kontrolü (DVK) işlevlerinin kız genel lise öğrencilerinin denetim odağını anlamlı olarak yordadığı, gereken ilgiyi gösterme (GİG) ve iletişim (İLT) işlevlerinin ise erkek genel lise öğrencilerinin denetim odağını anlamlı olarak yordadığı belirlenmiştir.

Araştırmada, cinsiyet açısından problem çözme (PRÇ), iletişim (İLT), duygusal tepki verebilme (DTV), gereken ilgiyi gösterme (GİG) ve genel fonksiyonlar (GNF) işlevlerinin farklılaşmadığı, bunun yanı sıra roller (ROL) ve davranış kontrolü (DVK) işlevlerinin farklılaştığı bulunmuştur. Bu bulgu literatür incelendiğinde cinsiyet açısından aile işlevleri algısının farklılaştığını gösteren araştırmalar (Alnajjar, 1996; Bulut, 1993; Özgen, 1999; Türküm ve ark. 2003) ile tutarlılık göstermektedir. Roller (ROL) işlevi algısına ilişkin bulgu, erkek ergenlerin kızlara göre ailelerindeki görev ve sorumluluklarının belirgin olmadığını ve eşit dağılmadığını düşündüklerini göstermektedir. Bu durum cinsiyet rollerini yerine getirmeleri konusunda, toplumsal baskıyı daha fazla hissedenden kızların aile içi rolleri olduğu gibi kabul etmesinden kaynaklanabilir. Toplumsal baskıyı daha az hissedenden erkeklerin ise aile içi rollere daha eleştirel baktığı düşünülebilir.

Ayrıca davranış kontrolü (DVK) işlevi algısına ilişkin bulgu, erkek ergenlerin aile içinde belirgin kurallar olduğunu, bu kuralların aile üyeleri tarafından kontrol edildiğini ve aile üyelerinin bu kurallara uyduğunu düşündüklerini göstermektedir. Bu durum erkek ergenlerin kültürümüzdeki yetiştirilme

biçimine bağlı olarak aile içinde disiplini sağlama görevini üstlenmelerinden kaynaklanabilir.

Araştırmada erkek ergenlerin kızlara göre daha dıştan denetimli oldukları bulunmuştur. Literatürde erkeklerin daha dıştan denetimli olduğu bulgusu (Argun, 1995), bu araştırmanın bulgusu ile tutarlılık göstermektedir. Kızların daha dıştan denetimli olduğu bulguları (Aydın, 1999; Holode ve Kopa, 1988; Jensen, Olsen ve Hughes, 1990; Kumar ve Tripathi, 1986), bu araştırmanın bulgusu ile tutarsızlık göstermektedir. Denetim odağının cinsiyet açısından farklılık göstermediği bulguları (Ağır, 1994; Aksoy, 1992; Balkuvvar, 1998; Buluş, 1996; Kulas, 1996; Şar, 1997; Tan, 2000; Tapcan, 2002; Yağcı, 1999; Yeşilyaprak, 1988) bu araştırmanın bulgusu ile tutarsızlık göstermektedir.

Erkek ergenlerin kızlara göre kendilerini etkileyen olayları denetim altına alamayacakları, sonucu etkileyemeyecekleri, yaşamlarının başka kişi ya da güçlerce değiştirilip denetlendiği kanısında oldukları söylenebilir. Erkek ergenlerin kızlara göre daha dıştan denetimli olduğuna ilişkin araştırma bulgusunun, toplumumuzdaki erkeklerin yetiştirilme biçiminden kaynaklanabileceği düşünülebilir. Aile içinde erkek çocuklarının isteklerinin daha ön planda olması ve beklentilerin daha fazla olması nedeniyle denetim odağının dışsal yönde geliştiği düşünülebilir. Kızların içsel denetimli olmaları ise yine yetiştirilme biçimleri ile açıklanabilir. Toplumumuzda, kızların bağımsız davranışları daha çok engellenmekte ve daha fazla kontrol edilmektedir. Bu durum onların engellenmeler karşısında daha yapıcı ve güçlü olmalarına, etkili problem çözme becerileri geliştirmelerine ve daha fazla kişisel sorumluluk üstlenmelerine yol açarak denetim odaklarını içsel yönde geliştirmelerine yol açmış olabilir.

Araştırmada, anne eğitim düzeyleri açısından aile işlevlerinin tümünün farklılaşmadığı bulunmuştur. Anne eğitim düzeyinin yüksek olduğu ailelerin

işlevlerinin, anne eğitim düzeyi düşük olan ailelerin işlevlerine göre daha sağlıklı olduğu bulgusu (Nazlı, 1997), bu araştırmanın bulgusuyla tutarlılık göstermemektedir. Aynı zamanda araştırmada, anne eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaşmadığı bulunmuştur. Literatür incelendiğinde anne eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaşmadığı bulgusu (Buluş, 1996; Yeşilyaprak, 1988), bu araştırmanın bulgusu ile tutarlılık göstermektedir. Eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaştığı bulgusu (Aksoy, 1992; Argun, 1995; Balcı, 1997; Tan, 2000), bu araştırmanın bulgusu ile çelişmektedir.

Anne eğitim düzeyine göre aile işlevlerinin ve ergenlerin denetim odağının farklılaşmaması, anelik rolü ile açıklanabilir. Kültürümüzde genel olarak çocuk bakımı, ev işleri gibi görevlerin kadınlara ait olduğu düşüncesinin hakim olduğu ifade edilebilir. Kadınlar eğitim almış veya çalışıyor olsa bile, toplumsal değerler çerçevesinde aile içindeki rollerinde farklılaşma olmadığı söylenebilir. Bu nedenle annelerin eğitim düzeyleri açısından ergenlerin aile işlevleri algısı ve denetim odağının farklılaşmadığı ifade edilebilir.

Araştırmada, baba eğitim düzeyleri açısından problem çözme (PRÇ), iletişim (İLT), davranış kontrolü (DVK), gereken ilgiyi gösterme (GİG) ve genel fonksiyonlar (GNF) işlevlerinin farklılaşmadığı, bunun yanı sıra roller (ROL) ve duygusal tepki verebilme (DTV) işlevleri açısından farklılaştığı bulunmuştur. Roller (ROL) ve duygusal tepki verebilme (DTV) işlevleri açısından babaları lise mezunu olan öğrenciler ile babaları ilkököl mezunu olan öğrenciler arasında farklılık bulunmaktadır. Literatür incelendiğinde baba eğitim düzeyinin yüksek olduğu ailelerin işlevlerinin, baba eğitim düzeyi düşük olan ailelerin işlevlerine göre daha sağlıklı olduğu bulgusu (Nazlı, 1997), bu araştırmanın bulgusuyla tutarlılık göstermektedir.

Roller (ROL) işlevi ve duygusal tepki verebilme (DTV) işlevi algısına ilişkin bulgular, babaları lise

mezunu olan öğrencilerin babaları ilköğretim mezunu olan öğrencilere göre; aile içinde verilen görevlerin düzenli bir şekilde yerine getirildiğini, ailede eşit bir görev dağılımı olduğunu, aile üyelerinin görev ve sorumluluklarının belirgin olduğunu, aile üyelerinin her türlü durumda duygularını birbirlerine ifade edebildiklerini düşündüklerini göstermektedir. Bu durum, toplumumuzda babanın aile içindeki rolüyle açıklanabilir. Babanın eğitim düzeyi arttıkça aile içinde kadınlara yüklenen rolleri paylaştığı, böylece rol dağılımının daha eşit ve belirgin duruma geldiği söylenebilir. Ayrıca toplumumuzda erkeklerin yetişme biçimine bağlı olarak duygularını ifade etmede daha çok zorlandıkları söylenebilir. Erkeklerin duygularını açığa vurmada eğitimin katkısı getirdiği ifade edilebilir. Bu nedenle babanın eğitim düzeyi arttıkça ergenlerin duygusal tepki verebilme işlevini daha sağlıklı algıladıkları düşünülebilir.

Araştırmada, baba eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaşmadığı bulunmuştur. Literatür incelendiğinde baba eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaşmadığına ilişkin araştırma bulguları (Buluş, 1996; Tan, 2000; Yeşilyaprak, 1988), bu araştırmanın bulgusu ile tutarlılık göstermektedir. Baba eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaştığı bulgusu (Aksoy, 1992; Argun, 1995; Balcı, 1997), bu araştırmanın bulgusu ile çelişmektedir.

Babanın eğitim düzeyi açısından ergenlerin denetim odağında farklılık bulunmaması; babanın eğitim düzeyinin artmasıyla aile içi rollerinde her ne kadar değişiklik olsa da, bunun çocukların denetim odağında fark yaratabilecek düzeyde olmamasıyla açıklanabilir. Günümüzde ekonomik ve toplumsal gelişmelere karşın, halen kadının çalışma hayatında az yer aldığı ve çoğunlukla erkeklerin ailenin ekonomik ihtiyaçlarını karşıladığı söylenebilir. Buna bağlı olarak babanın aile içinde çocuğun bakımı, gelişimsel ihtiyaçlarının karşılan-

ması gibi konularda yeterince sorumluluk almadığı ifade edilebilir. Bu nedenle babaların eğitim düzeyleri açısından ergenlerin denetim odağının farklılaşmadığı belirtilebilir.

Araştırmada, anne babalar arasındaki anlaşmazlık düzeylerine göre tüm aile işlevlerinin farklılaştığı bulunmuştur. Anne babaları arasında ara sıra ve sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşanan öğrencilerin anne babaları arasında hiç anlaşmazlık yaşanmayan öğrencilere göre tüm aile işlevlerini daha sağlıklı algıladıkları bulunmuştur. Literatür incelendiğinde anne babalar arasındaki anlaşmazlık düzeylerine göre aile işlevlerinin farklılaştığı bulguları (Ay, 2000; Long ve ark., 1988; Nazlı, 1997; Ökte, 2001), bu araştırmanın bulguları ile tutarlılık göstermektedir.

Tüm aile işlevleri algılarına ilişkin bulgular; anne babaları arasında hiç anlaşmazlık yaşanmayan ergenlerin, ara sıra ve sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşanan ergenlere göre; aile içi problemleri çözebildiklerini, aile üyeleri arasındaki iletişimin açık ve etkili olduğunu, aile üyelerinin rollerinin belirgin olduğunu, aile üyelerinin her türlü duygularını birbirlerine ifade edebildiklerini, aile üyelerinin birbirlerine yeterli düzeyde ilgi gösterdiklerini ve ailedeki kurallara uyulduğunu düşündüklerini göstermektedir. Bu durum; anne ve baba arasında anlaşmazlık yaşanmadığında, aile içi etkileşimin olumlu olmasıyla açıklanabilir. Anne ve baba arasında iletişim olumlu olduğunda aile içinde ortaya çıkabilecek problemleri etkili bir biçimde çözebildiği, aile içi iletişimin etkili ve açık olduğu, aile içi görev ve sorumlulukların belirginleştiği ve yerine getirildiği, aile üyelerinin duygularını açıkça ifade edebildiği, aile üyelerinin birbirlerine yeterli düzeyde ilgi gösterdiği ve ailede disiplinin sağlandığı düşünülebilir.

Araştırmada anne babaları arasında ara sıra ve sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşanan öğrencilerin, anne babaları arasında hiç anlaşmazlık yaşanmayan öğrencilere göre daha dıştan denetimli oldukları bulunmuştur.

Anne babaları arasında arasıra ve sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşanan öğrencilerin, anne babaları arasında hiç anlaşmazlık yaşanmayan öğrencilere göre; kendilerini etkileyen olayları denetim altına alamayacakları, sonucu etkileyemeyecekleri, yaşamlarının başka kişi ya da güçlerce değiştirilip denetlendiği kanısında oldukları söylenebilir. Çünkü anne babalar arasında sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşandığında; eşler arası iletişim ve aile içi etkileşimin olumsuz olduğu, sorunların çözümünün güçleştiği ifade edilebilir. Çocuk bu tür bir ortamda, bireylerin sorunlarını bireysel çabalarıyla çözemeyeceğini, kendisini olumsuz etkileyen olayları değiştiremeyeceğini, yaşamının değişmesinin başkalarına bağlı olduğunu öğreneceğinden denetim odağının dışsal yönde gelişeceği söylenebilir.

Regresyon sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, aile işlevlerinden genel fonksiyonlar (GNF), gereken ilgiyi gösterme (GİG), iletişim (İLT) ve roller (ROL) işlevleri birlikte denetim odağını anlamlı olarak yordamakta ve bu dört değişkenin tümü varyansın %25'ini açıklamaktadır. Genel fonksiyonlar (GNF) işlevi, tek başına denetim odağı varyansının % 20'sini açıklamakta olup, denetim odağının en güçlü yordayıcısıdır. Genel fonksiyonlar (GNF) işlevi algısının denetim odağını birinci derecede yordaması, genel fonksiyonlar işlevinin diğer altı işlevi kapsamıyla açıklanabilir. Gereken ilgiyi gösterme (GİG) işlevi algısının denetim odağını yordaması; aile üyelerinin birbirleriyle yeterli düzeyde ilgilenmeleri, birbirlerinin işlerine gerekmedikçe karışmamalarıyla açıklanabilir. Bulut (1990)'a göre sağlıklı aileler birbirleriyle orta düzeyde ilgilenirken, sağlıklı aileler ise birbirleriyle az veya çok ilgilenirler. Çok ilgilenme aile üyelerinin birbirlerine bağımlı olduğu, az ilgilenme ise birbirlerine az sevgi ve ilgi gösterdikleri anlamına gelir. Her iki durumun da denetim odağının içsel yönde gelişimini olumsuz etkileyebileceği söylenebilir. İletişim (İLT) işlevi ve roller (ROL) işlevi algısının denetim odağını yordaması; aile üyeleri arasında

etkili, açık ve dolaysız bir iletişim olmasıyla, aile içi görev ve sorumlulukların belirgin ve eşit olmasıyla açıklanabilir. Bu şekilde sağlıklı olarak yerine getirilen aile işlevlerinin ergenlerin denetim odağını içsel yönde etkileyebileceği söylenebilir.

Kızlarda, aile işlevlerinden genel fonksiyonlar (GNF), gereken ilgiyi gösterme (GİG), roller (ROL) ve davranış kontrolü (DVK) işlevleri birlikte denetim odağını anlamlı olarak yordamakta ve bu dört değişkenin tümü varyansın %30'unu açıklamaktadır. Genel fonksiyonlar (GNF) işlevi, tek başına denetim odağı varyansının % 25'ini açıklamakta olup, denetim odağının en güçlü yordayıcısıdır. Bu sonuç, davranış kontrolü (DVK) işlevi dışında genel örüntüyü desteklemektedir. Oysa erkeklerde aile işlevlerinden gereken ilgiyi gösterme (GİG) ve iletişim (İLT) işlevleri birlikte denetim odağını anlamlı olarak yordamakta ve bu iki değişken varyansın %19'unu açıklamaktadır. Gereken ilgiyi gösterme (GİG) işlevi, tek başına denetim odağı varyansının % 14'ünü açıklamakta olup, denetim odağının en güçlü yordayıcısıdır. Bu sonuç, genel örüntüyü kapsar nitelikte olmakla birlikte kızların ve erkeklerin sahip oldukları aile işlevleri düzeyinin denetim odağını yordayıcılığı açısından farklı örüntü içerdiğine de işaret etmektedir.

Aile işlevlerinin denetim odağını yordayıcılığının cinsiyet açısından farklılaşması toplumumuzda kız ve erkek rolleri arasında belirgin farklar olması ile açıklanabilir. Kızlarda davranış kontrolü (DVK) işlevi algısının denetim odağını yordaması, toplumumuzdaki aile yapısına göre kızların aile içi kurallara daha çok uyması, kızların davranışlarının erkeklere göre anne babaları tarafından daha çok kontrol edilmesi ile açıklanabilir. Erkeklerde iletişim (İLT) işlevi algısının denetim odağını yordaması ise, erkeklerin aile ortamında kendilerini ifade etmelerine daha çok fırsat verilmesi ile açıklanabilir. Toplumumuzda erkeklerin söylemek istediklerini doğrudan ifade etmeleri desteklenirken, kızların açık iletişimde bulunmalarının kısıtlandığı söylenebilir. Kızlarda ve erkeklerde gereken ilgiyi gös-

terme (GİG) işlevinin denetim odağını yordaması, hem kızların hem erkeklerin aile ortamında yeterli düzeyde ilgi beklentileri ile açıklanabilir.

Araştırma bulguları çerçevesinde, hem kızlar hem erkekler açısından içsel denetimin gelişmesi ve aile işlevlerinin sağlıklı olarak yerine getirilmesinde öğretmenler ve psikolojik danışmanlar önemli rol oynayabilir. Öğretmenler ve psikolojik danışmanlar, çeşitli teknikler yoluyla ergenlerin aile ortamı hakkında bilgi edinebilirler. Edindikleri bilgiler doğrultusunda ailelerin işlevlerini daha sağlıklı yerine getirebilmesi ve çocuklarında içsel denetimliliği geliştirebilmeleri yönünde çalışmalar yapılabilir. Babaların eğitim düzeylerinin yüksel-

mesinin, aile işlevlerinin sağlıklı olmasını olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Bu nedenle öğretmenler ve psikolojik danışmanlar, ergenlere yönelik hizmetlerinde baba katılımını artırıcı çalışmalar yapabilirler. Öğretmen ve psikolojik danışmanlar, aile içi anlaşmazlığın ergen gelişimi üzerindeki olumsuz etkileri konusunda aileleri bilinçlendirici çalışmalar yapabilirler. Bunun yanında, bu araştırma bulgularının geliştirilmesi açısından, ergenlerin aile işlevleri algıları ile diğer kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler araştırılabilir. Ayrıca farklı okul türlerinde öğrenim gören ergenler üzerinde benzer desende araştırmalar yapılabilir. Ergenlerin algıladıkları aile işlevlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için tüm aile üyeleri üzerinde araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Adams, James F. **Ergenliği Anlamak**. (Çev. Bekir Onur). Ankara: İmge Kitabevi, 1995.
- Ağır, Meral Sert. "Normal Lise İle İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Denetim Odakları Üzerine Bir İnceleme". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.
- Aksoy, Ayşe Cerit. "Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Özsaygı ve Denetim Odağını Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi". Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 1992.
- Alnajjar, Ahmet A. "Adolescents Perceptions Of Family Functioning In The United Arab Emirates", **Adolescence**. 31, 122: 433-442, 1996.
- Argun, Yasemin. "Anne Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Ortaokul Öğrencilerinin Denetim Odağı Üzerine Etkileri". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Ay, Seniha. "Birliktelikleri Devam Eden Ailelerin Yapı ve İşlevleri İle Boşanmış Ailelerin Yapı ve İşlevlerinin Karşılaştırılması". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

- Aydın, Ömer. "Denetim Odakları Farklı Olan Ergenlerin Problem Çözme Becerilerinin Karşılaştırılması". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Balcı, Süleyman. "Lise Öğrencilerinin Denetim Odağı İle Sınav Kaygısı Arasındaki İlişki". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 1997.
- Balkuvvar, Naz G. "Farklı Liselerin Öğrencilerinin Denetim Odağı ve Sürekli Kaygı Düzeylerinin Belirlenip Karşılaştırılması". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 1998.
- Buluş, Mustafa. "Ergen Öğrencilerde Denetim Odağı – Yalnızlık Düzeyi İlişkisi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Bulut, Işıl. **Aile Değerlendirme Ölçeği El Kitabı**. Ankara: Özgüneliş Matbaası, 1990.
- _____. **Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi**. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, 1993.
- Büyüköztürk, Şener. **Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı**. 2. Baskı. Ankara: PegemA Yayıncılık, 2002.

- Epstein, N.B., L.M. Baldwin ve D.S. Bishop. "The McMaster Family Assessment Device", **Journal Of Marital And Family Therapy**. 9, 2: 171-180, 1983.
- Gander, Mary J. ve Harry W. Gardiner. **Çocuk ve Ergen Gelişimi**. (Çev. Bekir Onur). Ankara: İmge Kitabevi, 1993.
- Heaven, Patrick. **Contemporary Adolescence**. Australia, 1994.
- Holode ve Kopa. "A Study Of Psychopatic Tendencyloc And Sesamong", **Adolescent Psychological**. 75, 10: 2699, 1988.
- Jensen, L., J. Olsen, C. Hughes. "Association Of Country, Sex, Social Class And Life Cycle To Locus Of Control In Western European Countries", **Psychological Reports**. 67: 199-205, 1990.
- Kalaycı, Şeref. **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**. Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2005.
- Kulas, Henryk. "Locus Of Control In Adolescence: A Longitudinal Study", **Adolescence**. 31, 123: 721, 1996.
- Kumar, A. ve A. K. Tripathi. "Locus Of Control Of Advantaged And Disadvantaged Adolescents", **Psychological Reports**. 59: 933-934, 1986.
- Long, F. ve ET AL. "Continued High Or Reduced Interparental Conflict Following Divorce", **Journal Of Consulting And Clinical Psychology**. 56: 467-469, 1988.
- Nazlı, Serap. "Aile Fonksiyonlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi". Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 1997.
- Onur, Bekir. **Gelişim Psikolojisi**. 3. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 1995.
- Ökte, Meltem. "Ergenlerde İçer Dönüklük-Dışadönüklük Kişilik Özelliği İle Aile İşlevleri Arasındaki İlişkiler". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2001.
- Özgen, Cem. "Kız ve Erkek Lise Öğrencilerinin Kimlik Duyguları ve Aile Algıları Arasındaki İlişki". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Rotter, J. B. "Generalized Expectancies For Internal vs. External Control Of Reinforcement", **Psychological Monographs**. 80, 1-28, 1966.
- Şar, Ali Haydar. "Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Kişilik Tercihlerinin ve Denetim Odaklarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Tan, Deniz. "Lise Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyleri İle Denetim Odaklarının Aile Destek Düzeyleri ve Özlük Nitelikleri Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Tapçan, Kadir Tümay. "Ebeveyn Tutumları İle İlköğretim 6-7 ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Denetim Odağı İlişkisi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Türküm, A. Sibel, Ayşe Kızıldaş, Bahriye Yemenci ve Nihal Bıyık. "Anadolu Üniversitesi Öğrencilerinin Öğrenilmiş Güçlülük Düzeyleri İle Aile İşlevleri Algıları Arasındaki İlişkilerin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi". Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2003.
- Yağcı, Fatma. "Genel Liselerde Okuyan Öğrencilerin Denetim Odağı ve Güdülenme Düzeyleri İle Öğrenci Seçme Sınavı (ÖSS) Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Gaziantep Örneği)". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Yeşilyaprak, Binnur. "Lise Öğrencilerinin İçsel ya da Dışsal Denetim Oluşlarını Etkileyen Etmenler". Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.
- _____. "Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", VI. Ulusal Psikoloji Kongresi. Ankara, 1991.
- Yörükoğlu, Atalay. **Gençlik Çağı: Ruh Sağlığı ve Ruh-sal Sorunlar**. 7. Baskı. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, 1990.

Duygusal Refah: Gençlerin Algılarının Kavramsal Analizi

- Doç. Dr. Emine ÖZMETE*
- Dr. Ayşe Sezen BAYOĞLU*

Özet

Bu araştırma, gençlerin duygusal refah algılarını belirlemek amacı ile planlanmış ve üniversite öğrenimine devam eden 168 kız, 132 erkek olmak üzere toplam 300 kişi üzerinde yürütülmüştür. Araştırma verilerinin toplanmasında karşılıklı görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Gençlerin duygusal refah algılarının cinsiyet ve yaş değişkenleri ile ilişkisini belirlemek amacı ile t-testi, temel bilim alanına göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koyabilmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

Araştırma sonuçları, gençlerin kendileri ile ilgili duygusal refah algıları olumlu olduğunda, ailelerine ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının da olumlu olduğunu; aileleri ve arkadaşlarına ilişkin duygusal refah algıları arasında olumlu ve doğrusal bir ilişki bulunduğunu göstermiştir.

Anahtar kelimeler: Refah, duygusal refah, gençlik dönemi.

Abstract

Emotional Well-Being: Conceptual Analysis of Youngs' Perceptions

This research was carried out to determine the emotional well-being perceptions of youngs' who were attending university education were totally 300 (168 female, 132 male). Data were collected by using interview technique. The t-test and ANOVA were performed for determining the differences between gender, age and, the main scientific topics variables and the emotional well-being perceptions of youngs.

Research findings showed that; when youngs' own emotional well-being perceptions are positive, their perceptions about their families and gender roles are also positive and there are positive and linear relation between their emotional well-being perceptions about their families and their friends.

Key words: Well-being, emotional well-being, youth period.

(*) Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü.

(**) Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü.

Giriş

Refah, bireyin bir bütün olarak yaşamından duyduğu memnuniyetin ve mutluluğun düzeyi olarak tanımlanmaktadır. Memnuniyet ya da diğer bir deyişle tatmin ve mutluluk kavramları arasında güçlü bir ilişki vardır (FAO 1990). Bu açıdan refah düzeyi düşük olan bir bireyin mutlu olması beklenemez iken, aynı şekilde mutsuz bir bireyin refah düzeyinin iyi ve yüksek olmasının beklenmesi de yanlıtıcı olur. Refah, bireysel, ailesel ve toplumsal düzeyde farklı belirleyiciler ile açıklanabilmektedir. Örneğin; işgücüne katılım, eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalitesi, toplumdaki bireylerin bu hizmetlerden yararlanma düzeyleri, birey başına düşen gelir toplumsal düzeydeki refah belirleyicileridir. Aileler için ise tüketilen ürün ve hizmetlerin kalitesi, dayanıklı tüketim mallarının varlığı refah belirleyicileri olarak açıklanmaktadır (Andrews&Withey 1976, Rice & Tucker 1986). Bireysel düzeyde ise refah; bireylerin materyal ve materyal olmayan kaynaklardan ve kendilerini çevreleyen toplumsal sistemden duydukları tatmini ve mutluluğu ifade etmektedir. Bu noktada; bireylerin kendilerine, diğer insanlara ve genel olarak yaşama ilişkin düşüncelerini içeren duygusal refah, özellikle gençlerin yaşamlarına ilişkin algılarının belirlenmesinde geniş kapsamlı bir kavram olarak dikkati çekmektedir (UNDP 1998). Duygusal refah düşünce ve duyguları olumlu olarak algılama durumu olarak tanımlanmaktadır. Duygusal refah; hislerin, fikirlerin, duyarlılıkların, izlenimlerin, olumlu ve olumsuz duygular ile algıların bireylerin yaşamını etkileme düzeyi ve yaşamın anlamı ile ilişkilidir (McGregor&Goldsmith 1998, Gönen ve Özmete 1999).

Duygusal refah, bireylerin yaşamlarına ilişkin kendi değerlendirmelerini ifade etmektedir. Bireyler yaşam koşullarını; beklentilerine, değerlerine ve önceki deneyimlerine bağlı olarak farklı biçimlerde değerlendirirler. Bu nedenle bireylerin kendi yaşamlarına ilişkin düşünce, duygu ve algılarının

belirlenmesi refah araştırmalarında ulaşılması hedeflenen bir noktadır (Diener & Lucas 2000). En basit şekli ile bireyin kendini değerlendirerek, uygun ve sağlıklı davranışlar kazanmasına dayanan duygusal refah;

Değişimleri anlamayı ve bu değişimlere uyum sağlamayı,

- Stres ile başa çıkabilmeyi,
- Olumlu benlik kavramına sahip olmayı,
- Diğer bireyleri sevmeye ve onlarla ilgilenme yetisine sahip olmayı ve
- Bireysel ihtiyaçları karşılayabilmek için bağımsız bir şekilde hareket edebilmeyi içermektedir (Anonymous 2008).

Ayrıca duygusal refahın belirlenmesinde yaşam tatmini, mutluluk, uyum, etik gibi kavramlar kullanılmaktadır. Sinirlilik, kaygı, endişe, depresyon gibi olumsuz duyguların duygusal refahı etkilediği belirtilmektedir. Optimizm, bireysellik, başarıya uyum, yeniliklere yönelim, sevgi, materyalizm de birey yaşamını etkileyen duygusal refah ile ilişkili değer ve duygulardır (Harding 1985, Darling 1987, UNDP 1998).

Özellikle gençlik döneminde kendini gerçekleştirme, bireysel şekillenme, kendini anlama ve kendini ifade gibi kavramlar da duygusal refah ile ilişkili olmaktadır. İnsanlar bir gruba ait olma ve diğer bireylere bağlı olma ihtiyacını hissederler. Bu bakış açısıyla, gençlerin gruplar ile olan ilişkilerinin ve grup baskılarının irdelenmesi de önemli hale gelmektedir (McGregor&Goldsmith 1998).

Gençlerin yaşam yönetim sistemlerinin belirlenmesi ve refah düzeylerinin açıklanması için yaşamlarının farklı boyutlarına ilişkin duygusal refah algılarının irdelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Gençlik dönemi, esası kendini tanımayla, sosyal yeterliliğin ve duygusal uyumun gelişmesine ve

psikolojik esnekliğin kazanılmasına dayanan, değişimi ve büyümeyi içeren zorlu bir süreçtir (Yeo et al. 2007). Bu yıllardaki değişimin şekli ve yönü ise geleceği biçimlendirmektedir. Bu nedenle gençler için duygusal sorunlarla başarılı bir şekilde başa çıkabilme becerilerini kazanma, zihinsel ve duygusal sağlığın da temelini oluşturmaktadır (Anonymous 2008).

Bu araştırma, gençlerin yaşamlarının farklı boyutlarına ilişkin duygusal refah algılarını belirlemek amacı ile planlanmış ve yürütülmüştür. Bu kapsamda duygusal refah; bireyin kendisine, ailesine, toplumsal cinsiyet rollerine, arkadaşlarına ve kariyer olanaklarına ilişkin algıları belirlenerek yorumlanmıştır.

2. Yöntem

Araştırma bölgesi Ankara İl Merkezi'dir. Ankara'da; Ankara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi'nde öğrenim gören üniversite öğrencilerinden gönüllü olarak araştırmaya katılmayı kabul eden 168 kız ve 132 erkek olmak üzere toplam 300 genç araştırmaya dahil edilmiştir.

Araştırma verilerinin elde edilmesinde anket tekniğinden yararlanılmıştır. Gençlerin birey olarak kendileri, aileleri, arkadaşları, toplumsal cinsiyet rolleri ve kariyer olanaklarına ilişkin duygusal refah algılarını belirlemek amacı ile hazırlanan anket formu, daha önce Schultz (1989), Ang ve arkadaşları (2007) tarafından geliştirilmiş ölçekler incelenerek ve bir uyarlama çalışması yapılarak oluşturulmuştur.

Belirtilen bu ölçeklerde, kesinlikle katılıyorum (5), katılıyorum (4), kararsızım (3), katılmıyorum (2), kesinlikle katılmıyorum (1) şeklinde 5 düzeyli Likert tipi skala kullanılmıştır. Ölçeklerdeki olumsuz anlam içeren cümleler (reverse) belirlenerek puanlar hesaplanmış, daha sonra istatistiksel analizler yapılmıştır.

Gençlerin duygusal refah algılarının cinsiyet ve yaş değişkenleri ile ilişkili olup olmadığı t-testi ile analiz edilmiş, öğrenimlerini sürdürdükleri temel bilim alanının duygusal refah algıları açısından farklılığa neden olup olmadığını belirlemek için ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Ayrıca gençlerin yaşamın farklı boyutlarına ilişkin duygusal refah algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacı ile Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır.

3.BULGULAR

3.1.Gençleri Tanıtıcı Demografik Bilgiler

Araştırma kapsamına alınan gençlerin yarısından fazlası (%56.0) kız, yarısına yakını (%44.0) erkektir. Bu gençlerin %61'i 20 yaşında ya da daha küçüktür. Ortalama yaşları ise 21 ± 0.12 'dir. Gençlerin yarısından fazlası (%55.7) Ankara Üniversitesi'nde öğrenimine devam etmekte olup, yaklaşık yarısı (%50.3) sosyal bilimler alanında öğrenim görmektedirler. Gençlerin çoğunluğunun (66.3) büyük şehirde yaşadıkları, küçük şehir/kasabada yaşayanların oranının %30.7 olduğu saptanmıştır. Gençlerin aileleri 4 (%37.3) ya da 5 (%29.3) bireyden oluşmaktadır. Ailedeki ortalama birey sayısı yaklaşık 5 (4.75 ± 0.06) dir. Gençlerin daha çok 1 (%35.0) ve 2 (%30.7) kardeşleri bulunmaktadır. Kardeş sayısı ortalama 2 (2.11 ± 0.07) dir. Gençlerin annelerinin daha çok okur-yazar ya da ilkökul mezunu (%44.0), babalarının ise üniversite/yüksek okul mezunu oldukları görülmektedir. Gençlerin babalarının öğrenim düzeylerinin annelerine göre daha yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Gençlerin büyük çoğunluğunun ailelerinden düzenli harçlık alarak yaşamlarını sürdürdükleri (%96.46), %40.3'ünün bu harçlıklar ile ancak idare edebildikleri, %34.7'sinin harçlıklarını yeterli bulmadıkları, %12.3'ünün ise harçlıklarını yeterli buldukları anlaşılmaktadır.

3.2.Gençlerin Duygusal Refah Algıları

Gençlerin duygusal refahlarına ilişkin algıları; bireyin kendisini, ailesini, toplumsal cinsiyet rollerini, arkadaşlarını ve kariyer olanaklarını değerlendirmeleri ile incelenmiş, elde edilen bulgular istatistiksel açıdan cinsiyet, yaş ve öğrenim görülen temel bilim alanına göre yorumlanmıştır.

Birey

Gençlerin duygusal refah açısından birey olarak kendilerini algılamaları incelendiğinde; çoğunlukla kendilerine güvendikleri (%46.3, %43.0), her şeye rağmen okuldaki sorunları ile başa çıkabildikleri (%41.0, %42.7), görülmektedir. Gençlerin çoğunluğunun yaşamlarında mutlu oldukları (%28.0, %43.7) anlaşılmaktadır. Ayrıca gençlerin çoğunluğunun yaşamlarını kontrol edebildikleri (%40.7, %40.3), yalnızca şu andaki yaşamlarını düşünmedikleri (%47.0, %31.0), düşüncelerini paylaşabilecekleri kişileri rahatlıkla bulabildikleri (%39.7, %47.0) bulunmuştur. Gençlerin yarısından fazlasının kendilerini bunalımda ya da depresif hissetmedikleri (%40.0, %30.0), nasıl bir insan oldukları konusunda kafalarının karışık olmadığı (%47.7, %28.3), içinde buldukları durum ile ilgili olarak kendilerini umutsuz hissetmedikleri (%43.7, %21.7) ve sinirli olmadıkları (%43.3, %16.0) belirlenmiştir. Ancak diğer insanların kendileri ile ilgili değerlendirmelerinden hoşlanan gençlerin oranı %36.7 iken bu şekilde düşünmeyenlerin oranı %20.3'tür. Ayrıca gençlerin %11.3'ü bu konuda kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Gençlerin yaklaşık üçte biri (%31.0) bir konuda karar verme sürecinin uzun zaman almadığını düşünmektedirler. Karar verme sürecinin uzun zaman aldığı belirtenlerin oranı ise %23.3'tür. Gençlerin yarısına yakını sınıfta dersleri takip etmekten hoşlandıklarını (%27.0, %21.3) belirtmişlerdir. Ancak bu konuda kararsız olduğunu söyleyenlerin oranı %20.3'tür. Sınavlardan aldığı notlara her zaman sevdiğini belirten gençlerin oranı düşüktür (%8.7, %18.3). Sınavlar-

dan aldıkları notlara her zaman sevinmeyen gençlerin oranı ise %31.0'dır (Çizelge 3.1)

Gençlerin birey olarak kendileri ile ilgili değerlendirmeleri bazı konularda cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Buna göre kızların erkeklere oranla daha mutlu oldukları ($p<0.01$), bir konuda daha kısa zamanda karar verdikleri ($p<0.001$), sınıfta dersleri takip etmekten daha çok hoşlandıkları ($p<0.001$) saptanmıştır. Bu sonuçlar istatistik olarak da anlaşılmıştır (Çizelge 3.2).

Bireylerin kendileri ile ilgili duygusal refah algılarının yaşa göre farklılık gösterip göstermediği t-testi incelenmiştir. Buna göre; 20 ve daha küçük yaşta gençlerin nasıl bir insan oldukları konusunda kafalarının daha karışık olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$) (Çizelge 3.2).

Gençlerin öğrenim gördükleri temel bilim alanı açısından ise; sağlık bilimleri alanında öğrenim gören gençlerin fen ve sosyal bilimler alanında eğitim gören gençlere kıyasla diğer insanların kendileri ile ilgili değerlendirmelerinden daha çok hoşlandıkları anlaşılmaktadır ($p<0.001$). Fen bilimleri alanında öğrenim gören gençler ise sosyal bilimler alanında eğitim gören gençlere oranla şu andaki yaşamlarını daha çok düşünmektedirler ($p<0.01$). Ayrıca farklı temel bilim alanlarında öğrenim gören gençlerin kendilerine güvenme algısı da farklılık göstermektedir ($p<0.05$). Fen bilimleri alanında öğrenim gören gençler kendilerine daha çok güvenmektedirler. Sosyal bilimler alanında öğrenim gören gençlerin ise sağlık bilimleri öğrencilerine oranla kendilerine daha çok güvendikleri saptanmıştır (Çizelge 3.2).

Aile

Bu araştırmada, duygusal refah açısından gençlerin ailelerine ilişkin algıları irdelenmiştir. Buna göre, gençlerin tamamına yakınının her şeye rağmen ailelerini sevdiğikleri (%81.3, %14.0), ço-

Çizelge 3.1. Gençlerin birey olarak kendilerine ilişkin duygusal refah algıları (n=300)

Bireyin kendisi	Kesinlikle katılıyor		Katılıyor		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1. Yaşamımdan mutluyum.	84	28.0	131	43.7	47	15.7	29	9.7	9	3.0	300	100.0
2. Diğer insanların benimle ilgili değerlendirmelerinden hoşlanmam.	32	10.7	61	20.3	64	21.3	110	36.7	33	11.0	300	100.0
3. Yalnızca şu andaki yaşamımı düşünürüm.	27	9.0	18	6.0	21	7.0	141	47.0	93	31.0	300	100.0
4. Yaşamımı kendim kontrol edemem.	9	3.0	18	6.0	30	10.0	122	40.7	121	40.3	300	100.0
5. Düşüncelerimi paylaşabileceğim kimseyi bulamam.	3	1.0	17	5.7	20	6.7	119	39.7	141	47.0	300	100.0
6. Kendimi çoğunlukla bunalımda ve depresif hissedirim.	10	3.3	30	10.0	49	16.3	121	40.3	90	30.0	300	100.0
7. Bir konuda karar vermem uzun zaman alır.	38	12.7	70	23.3	61	20.3	93	31.0	38	12.7	300	100.0
8. İçinde bulunduğum durum ile ilgili olarak çoğunlukla kendimi umutsuz hissedirim.	10	3.3	49	16.3	45	15.0	131	43.7	65	21.7	300	100.0
9. Çoğunlukla sinirli olurum.	21	7.0	51	17.0	50	16.7	130	43.3	48	16.0	300	100.0
10. Nasıl bir insan olduğum konusunda kafam karışık.	14	4.7	33	11.0	25	8.3	143	47.7	85	28.3	300	100.0
11. Sınıfta dersleri takip etmekten hoşlanırım.	64	21.3	81	27.0	61	20.3	51	17.0	43	14.3	300	100.0
12. Sınıvlardan aldığım notlara her zaman sevinirim.	26	8.7	55	18.3	84	28.0	93	31.0	42	14.0	300	100.0
13. Kendime güvenirim.	139	46.3	129	43.0	22	7.3	8	2.7	2	0.7	300	100.0
14. Her şeye rağmen okuldaki sorunlarımla başa çıkabiliyorum.	123	41.0	128	42.7	36	12.0	8	2.7	5	1.7	300	100.0

Çizelge 3.2. Gençlerin birey olarak kendilerine ilişkin duygusal refah algılarının cinsiyet, yaş ve temel bilim alanına göre t-testi ve ANOVA sonuçları (n=300)

Bireyin kendisi	Cinsiyet	n	\bar{X}	S	t	Yaş	n	\bar{X}	S	t	Temel Bilim Alanı	n	\bar{X}	F	P	Anımlı fark
1. Yaşamımdan mutluyum.	Kız	168	3.99	0.87	2.95**	20≤	183	3.77	1.04	1.46	Sağlık Bilimleri	49	3.98	1.06	0.346	-
	Erkek	132	3.64	1.19		21≥	117	3.95	1.02		Fen Bilimleri	100	3.73			
2. Diğer insanların benimle ilgili değerlendirmelerinden hoşlanmam.	Kız	168	2.77	1.11	0.92	20≤	183	2.73	1.12	1.89	Sağlık Bilimleri	49	3.43	8.51	0.000***	1-2 1-3
	Erkek	132	2.90	1.28		21≥	117	2.99	1.28		Fen Bilimleri	100	2.82			
3. Yalnızca şu andaki yaşamımı düşünürüm.	Kız	168	2.13	1.23	0.22	20≤	183	2.10	1.18	0.94	Sağlık Bilimleri	49	2.08	4.72	0.010**	2-3
	Erkek	132	2.17	1.14		21≥	117	2.23	1.20		Fen Bilimleri	100	2.44			
4. Yaşamımı kendim kontrol edemem.	Kız	168	1.82	0.91	1.78	20≤	183	1.91	1.01	0.01	Sağlık Bilimleri	49	2.08	1.60	0.203	-
	Erkek	132	2.02	1.10		21≥	117	1.91	1.00		Fen Bilimleri	100	1.78			
5. Düşüncelerimi paylaşabileceğim kimseni bulamam.	Kız	168	1.67	0.86	1.61	20≤	183	1.73	0.91	0.32	Sağlık Bilimleri	49	1.91	2.15	0.119	-
	Erkek	132	1.83	0.92		21≥	117	1.76	0.86		Fen Bilimleri	100	1.80			
6. Kendimi çoğunlukla bunalımda ve depresif hissedirim.	Kız	168	2.08	1.02	1.47	20≤	183	2.19	1.11	0.57	Sağlık Bilimleri	49	2.4	2.15	0.119	-
	Erkek	132	2.27	1.12		21≥	117	2.12	1.01		Fen Bilimleri	100	2.13			
7. Bir konuda karar vermem uzun zaman alır.	Kız	168	3.15	1.23	3.60***	20≤	183	3.02	1.26	1.62	Sağlık Bilimleri	49	2.73	1.20	0.302	-
	Erkek	132	2.64	1.22		21≥	117	2.78	1.23		Fen Bilimleri	100	3.06			
8. İçinde bulunduğum durum ile ilgili olarak çoğunlukla kendimi umutsuz hissedirim.	Kız	168	2.43	1.10	1.33	20≤	183	2.45	1.15	1.75	Sağlık Bilimleri	49	2.45	1.71	0.182	-
	Erkek	132	2.27	1.08		21≥	117	2.22	0.98		Fen Bilimleri	100	2.49			
9. Çoğunlukla sınırlı olurum.	Kız	168	2.57	1.17	1.15	20≤	183	2.45	1.19	1.95	Sağlık Bilimleri	49	2.47	2.36	0.097	-
	Erkek	132	2.55	1.14		21≥	117	2.72	1.08		Fen Bilimleri	100	2.76			
10. Nasıl bir insan olduğum konusunda kafam karışık.	Kız	168	2.18	1.07	0.33	20≤	183	2.27	1.19	2.14*	Sağlık Bilimleri	49	2.06	0.30	0.740	-
	Erkek	132	2.14	1.13		21≥	117	1.99	0.91		Fen Bilimleri	100	2.21			
11. Sınıfta dersleri takip etmekten hoşlanırım.	Kız	168	3.46	1.27	3.31***	20≤	183	3.25	1.32	0.09	Sağlık Bilimleri	49	3.33	0.30	0.740	-
	Erkek	132	2.95	1.40		21≥	117	3.23	1.40		Fen Bilimleri	100	3.16			
12. Sınıftan aldığım notlara her zaman sevinirim.	Kız	168	2.82	1.16	0.82	20≤	183	2.74	1.15	0.54	Sağlık Bilimleri	49	2.84	0.24	0.766	-
	Erkek	132	2.70	1.16		21≥	117	2.81	1.19		Fen Bilimleri	100	2.80			
13. Kendime güvenirim.	Kız	168	4.34	0.73	0.57	20≤	183	4.24	0.84	2.30*	Sağlık Bilimleri	49	4.16	3.28	0.039*	1-2 2-3
	Erkek	132	4.29	0.83		21≥	117	4.44	0.66		Fen Bilimleri	100	4.47			
14. Her şeyi rağmen okuduğum sountamla başa çıkabilirim.	Kız	168	4.18	0.84	0.04	20≤	183	4.17	0.89	0.29	Sağlık Bilimleri	49	4.02	1.96	0.143	-
	Erkek	132	4.19	0.91		21≥	117	4.21	0.84		Fen Bilimleri	100	4.13			

ğunlukla anne ve babalarına güvendikleri (%72.0, %18.3) ve ailelerinin de kendilerine güvendiğini düşündükleri (%64.7, %29.7) belirlenmiştir. Gençler ailede en çok anneleri ve (%58.0, %31.7) kardeşleri ile iyi geçindiklerini belirtmektedirler (%51.7, %34.3). Babaları ile iyi geçindiklerini belirtenlerin oranı (%47.0, %36.7) anne ve kardeşleri ile iyi geçindiklerini belirten gençlere oranla biraz daha düşük bulunmuştur. Gençler sosyal ve ekonomik açıdan anne ve babalarından daha ileride olmak istemektedirler (%52.0, %33.3). Ayrıca anne ve babalarının ayrılmasının kendilerini kızdıracığını ve inciteceğini düşünmektedirler (%63.0, %19.3). Gençlerin çoğu anne ve babasının kendi duygu ve düşüncesine saygı gösterdiklerini söylemektedirler (%41.0, %36.0). Ailelerinin kendilerini anladığını (%35.0, %38.0) ve aileleri ile sorunlarını paylaşabildiklerini (%38.0, %28.3) açıklayan gençlerin oranı yüksektir. Diğer yandan ailelerinin koyduğu kuralları gerekli bulan ve uygulayan gençlerin oranı (%21.3, %29.3) biraz daha düşüktür. Bu konuda kararsız olanların oranı ise %27.0'dır. Gençlerin yaklaşık üçte biri (%15.7, %22.7) anne ve babalarının geçmişte daha güzel günler yaşadıklarını düşünmekte, yaklaşık üçte biri (%24.3, %10.0) ise bu fikre katılmamaktadırlar. Bu konuda kararsız olanların oranı ise %27.3'dür (Çizelge 3.3).

Gençlerin ailelerine ilişkin duygusal refah algıları bazı konularda cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Kızların erkeklere göre anne ve babalarına daha çok güvendikleri ($p<0.05$) ve aileleri ile sorunları daha çok paylaşabildikleri ($p<0.05$)

ortaya konulmuştur. Gençlerin ailelerine ilişkin duygusal refah algıları yaşa göre incelendiğinde; 20 ve daha küçük yaştakilerin, 21 ve daha büyük yaştaki gençlere kıyasla ailelerinin kendilerine daha çok güvendiklerini düşünmektedir ($p<0.05$). Diğer yandan 21 ve daha büyük yaştaki gençler ise anneleri ile daha iyi geçinmektedirler ($p<0.05$) (Çizelge 3.4).

Gençlerin öğrenim gördükleri temel bilim alanları da, aileleri ile ilgili duygusal refah algılarını bazı konularda etkilemektedir. Sağlık bilimleri alanında öğrenim gören gençler ile fen bilimleri alanında öğrenim gören gençlerin anne ve babalarına güvenme konusundaki algıları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Ayrıca fen bilimleri ile sosyal bilimler alanında öğrenim gören gençlerin de bu konudaki algıları arasındaki farklılık istatistiksel açıdan önemlidir ($p<0.05$). Diğer bir deyişle sağlık bilimleri ($\bar{x}:4.69$) ve sosyal bilimler ($\bar{x}:4.62$) alanlarında öğrenim gören gençler, fen bilimleri alanında öğrenim gören gençlere kıyasla anne ve babalarına daha çok güvenmektedirler ($\bar{x}:4.35$) (Çizelge 3.4).

Sağlık bilimleri ile sosyal ve fen bilimleri alanında öğrenim gören gençlerin anne ve babalarının ayrılmasının kendilerini kızdırması ve incitmesi konusundaki algıları farklılık göstermektedir ($p<0.01$). Sağlık bilimleri öğrencilerinin diğerlerine kıyasla anne ve babaları ayrıldığında daha çok kızacaklarını ve incineceklerini belirtmektedirler (Çizelge 3.4).

Çizelge 3.3. Gençlerin ailelerine ilişkin duygusal refah algıları

Aile	Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1. Anne ve babama güvenirim.	216	72.0	55	18.3	11	3.7	12	4.0	6	2.0	300	100.0
2. Sosyal ve ekonomik açıdan anne ve babamdan daha ileride olmak isterim.	156	52.0	100	33.3	22	7.3	16	5.3	6	2.0	300	100.0
3. Anne ve babamın geçmişte daha güzel günler yaşadıklarını düşünürüm.	47	15.7	68	22.7	82	27.3	73	24.3	30	10.0	300	100.0
4. Anne ve babamın ayrılması beni kızdırır ve incitir.	189	63.0	58	19.3	27	9.0	16	5.3	10	3.3	300	100.0
5. Ailemle sorunlarımı paylaşabilirim.	114	38.0	85	28.3	52	17.3	34	11.3	15	5.0	300	100.0
6. Ailem bana güvenir.	194	64.7	89	29.7	8	2.7	7	2.3	2	0.7	300	100.0
7. Ailemin koyduğu kuralları gerekli bulur ve uygularım.	64	21.3	88	29.3	81	27.0	45	15.0	22	7.3	300	100.0
8. Ailem beni anlar.	105	35.0	114	38.0	46	15.3	26	8.7	9	3.0	300	100.0
9. Babamla iyi geçinirim.	141	47.0	110	36.7	28	9.3	10	3.3	11	3.7	300	100.0
10. Anne ve babamı duyma ve düşünmelerime saygı gösterir.	123	41.0	108	36.0	50	16.7	13	4.3	6	2.0	300	100.0
11. Annemle iyi geçinirim.	174	58.0	95	31.7	20	6.7	9	3.0	2	0.7	300	100.0
12. Kardeşlerimle iyi geçinirim.	155	51.7	103	34.3	30	10.0	8	2.7	4	1.3	300	100.0
13. Her şeye rağmen ailemi severim.	244	81.3	42	14.0	10	3.3	1	0.3	3	1.0	300	100.0

Çizelge 3.4. Gençlerin ailelerine ilişkin duygusal refah algılarının cinsiyet, yaş ve temel bilim alanına göre t-testi ve ANOVA sonuçları

Aile	Cinsiyet	n	\bar{X}	S	t	Yaş	n	\bar{X}	S	t	Temel Bilim Alanı	n	\bar{X}	F	p	Anlamlı fark
1. Anne ve babama güvenirim.	Kız	168	4.65	0.68	2.32*	20≤	183	4.56	0.89	0.34	Sağlık Bilimleri	49	4.69	3.67	0.027*	1-2 2-3
	Erkek	132	4.41	1.10		21≥	117	4.52	0.93		Fen Bilimleri	100	4.35			
2. Sosyal ve ekonomik açıdan anne ve babamdan daha ileride olmak isterim.	Kız	168	4.38	0.88	1.95	20≤	183	4.34	0.92	1.09	Sağlık Bilimleri	49	4.27			
	Erkek	132	4.16	1.03		21≥	117	4.21	1.00		Fen Bilimleri	100	4.35	Sosyal Bilimler	151	4.24
3. Anne ve babamın geçmişte daha güzel günler yaşadıklarını düşünürüm.	Kız	168	3.18	1.20	1.31	20≤	183	3.14	1.25	0.81	Sağlık Bilimleri	49	3.00	1.89	0.153	-
	Erkek	132	2.99	1.24		21≥	117	3.03	1.18		Fen Bilimleri	100	3.29			
4. Anne ve babamın ayrılmaması beni kızdırır ve incitir.	Kız	168	4.37	1.02	0.66	20≤	183	4.34	1.05	0.11	Sağlık Bilimleri	49	4.80			
	Erkek	132	4.29	1.11		21≥	117	4.32	1.08		Fen Bilimleri	100	4.15	Sosyal Bilimler	151	4.30
5. Ailemle sorunlarını paylaşabilirim.	Kız	168	3.94	1.10	1.81*	20≤	183	3.79	1.21	0.78	Sağlık Bilimleri	49	4.53	1.68	0.188	-
	Erkek	132	3.69	1.30		21≥	117	3.90	1.18		Fen Bilimleri	100	4.51			
6. Ailem bana güvenir.	Kız	168	4.61	0.65	1.62	20≤	183	4.59	0.66	1.10*	Sağlık Bilimleri	49	4.53			
	Erkek	132	4.48	0.81		21≥	117	4.50	0.82		Fen Bilimleri	100	4.51	Sosyal Bilimler	151	4.59
7. Ailemin koyduğu kuralları gerekli bulur ve uygulorum.	Kız	168	3.51	1.13	1.36	20≤	183	3.45	1.11	0.45	Sağlık Bilimleri	49	3.84	4.38	0.013*	1-2 1-3
	Erkek	132	3.32	1.26		21≥	117	3.38	1.31		Fen Bilimleri	100	3.23			
8. Ailem beni anlar.	Kız	168	3.93	1.02	0.09	20≤	183	3.95	1.02	0.25	Sağlık Bilimleri	49	4.22			
	Erkek	132	3.94	1.10		21≥	117	3.91	1.12		Fen Bilimleri	100	3.87	Sosyal Bilimler	151	3.88
9. Babamla iyi geçinirim.	Kız	168	4.32	0.89	2.40	20≤	183	4.28	0.85	1.72	Sağlık Bilimleri	49	4.37	2.00	0.138	-
	Erkek	132	4.05	1.10		21≥	117	4.08	1.18		Fen Bilimleri	100	4.05			
10. Anne ve babamı duygu ve düşüncelerime saygı gösterir.	Kız	168	4.11	0.92	0.33	20≤	183	4.08	0.96	0.45	Sağlık Bilimleri	49	4.31			
	Erkek	132	4.08	1.00		21≥	117	4.13	0.97		Fen Bilimleri	100	4.03	Sosyal Bilimler	151	4.07
11. Annemle iyi geçinirim.	Kız	168	4.47	0.78	0.90	20≤	183	4.39	0.88	1.23*	Sağlık Bilimleri	49	4.62	2.77	0.064	-
	Erkek	132	4.39	0.82		21≥	117	4.50	0.66		Fen Bilimleri	100	4.31			
12. Kardeşlerimle iyi geçinirim.	Kız	168	4.36	0.87	0.90	20≤	183	4.22	0.94	2.52	Sağlık Bilimleri	49	4.41			
	Erkek	132	4.27	0.85		21≥	117	4.48	0.70		Fen Bilimleri	100	4.47	Sosyal Bilimler	151	4.20
13. Her şeye rağmen ailemi severim.	Kız	168	4.80	0.56	1.87	20≤	183	4.79	0.66	1.50	Sağlık Bilimleri	49	4.76	0.36	0.698	-
	Erkek	132	4.67	0.71		21≥	117	4.68	0.58		Fen Bilimleri	100	4.70			

Toplumsal cinsiyet rolleri

Gençlerin duygusal refah açısından toplumsal cinsiyet rolleri algıları incelendiğinde; büyük çoğunluğunun ev işlerinin kadın ve erkek tarafından eşit olarak paylaşılması gerektiğini düşündükleri saptanmıştır (%50.3, %30.7). Gençlerin yalnızca yaklaşık yarısı kadının daha fazla para kazanmasının ailede sorun yaratacağı fikrine katılmamakta (%28.0, %23.7) ve geleneksel açıdan erkek işi olarak bilinen işlerde kadının çalışmasından hoşlanabileceklerini (%26.7, %25.7) belirtmektedirler. Çocuklu anneler çalışmamalıdır fikrine kesinlikle katılan ve katılan gençlerin oranı %20'dir (%9.0, %11.0). Bu fikre gençlerin yaklaşık üçte biri kesinlikle katılmamakta (%33.7) ya da katılmamaktadırlar (%30.7) (Çizelge 3.5).

Gençlerin toplumsal cinsiyet algılarının cinsiyete göre farklılık göstermesi dikkat çekici bir bulgudur. Buna göre; erkekler ev işlerinin eşit olarak paylaşılması gerektiği fikrine daha az katılmakta ($p<0.001$), çocuklu annelerin çalışmaması gerektiği

fikrini daha çok desteklemekte ($p<0.001$), geleneksel açıdan erkek işi olarak bilinen işlerde kadının çalışmasından hoşlanmadıklarını belirtmektedirler ($p<0.001$). Bu sonuçlar, üniversite öğrenimine devam eden bu erkeklerin henüz çağdaş toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutum ve davranışları benimsemediklerini ortaya koymaktadır. Gençlerin çağdaş toplumsal cinsiyet rollerini benimsemeleri ancak bireysel ve toplumsal değerlerindeki değişimin gerçekleşmesi ile mümkün olabilecektir (Çizelge 3.6).

Ayrıca 21 ve daha büyük yaştaki gençler, 20 ve daha küçük yaştaki gençlere kıyasla geleneksel açıdan erkek işi olarak bilinen işlerde kadının çalışmasından daha çok hoşlanmamaktadırlar ($p<0.001$) (Çizelge 3.6).

Diğer yandan, sağlık bilimleri ve sosyal bilimler alanlarında öğrenim gören gençlerin fen bilimleri öğrencilerine kıyasla ev işlerinin daha çok eşit olarak paylaşılması gerektiğini düşündükleri saptanmıştır ($p<0.05$) (Çizelge 3.6).

Çizelge 3.5. Gençlerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin duygusal refah algıları

Cinsiyet rolleri	Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1. Ev işlerinin eşit olarak paylaşılması gerektiğini düşünürüm.	151	50.3	92	30.7	30	10.0	17	5.7	10	3.3	300	100.0
2. Çocuklu anneler çalışmamalıdır.	27	9.0	33	11.0	47	15.7	92	30.7	101	33.7	300	100.0
3. Kadının daha fazla para kazanması ailede sorun yaratır.	41	13.7	62	20.7	42	14.0	84	28.0	71	23.7	300	100.0
4. Geleneksel açıdan erkek işi olarak bilinen işlerde kadının çalışmasından hoşlanmam.	46	15.3	56	18.7	41	13.7	80	26.7	77	25.7	300	100.0

Çizelge 3.6. Gençlerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin duygusal refah algılarının cinsiyet, yaş ve temel bilim alanına göre t-testi ve ANOVA sonuçları

Cinsiyet rolleri	Cinsiyet	n	\bar{X}	S	t	Yaş	n	\bar{X}	S	t	Temel Bilim Alanı	n	\bar{X}	F	p	Anlamlı fark
1. Ev işlerinin eşit olarak paylaşılması gerektiğini düşünürüm.	Kız	168	4.48	0.83	5.60***	20≤	183	4.26	1.02	1.38	Sağlık Bilimleri	49	4.37	2.95	0.050*	1-2 2-3
	Erkek	132	3.83	1.18		21≥	117	4.09	1.09		Fen Bilimleri	100	3.99			
2. Çocuklu anneler çalışmamalıdır.	Kız	168	1.82	1.08	8.33***	20≤	183	2.20	1.27	1.92	Sosyal Bilimler	151	4.26	2.55	0.080	-
	Erkek	132	2.94	1.25		21≥	117	2.49	1.29		Fen Bilimleri	100	2.52			
3. Kadının daha fazla para kazanması ailede sorun yaratır.	Kız	168	2.68	1.32	0.68	20≤	183	2.62	1.38	1.72	Sosyal Bilimler	151	2.15	0.63	0.534	-
	Erkek	132	2.79	1.46		21≥	117	2.90	1.38		Fen Bilimleri	100	2.65			
4. Geleneksel açıdan erkek işi olarak bilinen işlerde kadının çalışmasından hoşlanmam.	Kız	168	2.35	1.30	5.19***	20≤	183	2.48	1.41	3.62***	Sosyal Bilimler	151	2.72	0.05	0.952	-
	Erkek	132	3.17	1.44		21≥	117	3.08	1.37		Fen Bilimleri	100	2.75			
											Sosyal Bilimler	151	2.70			

Arkadaşlar

Gençlerin duygusal refah algıları arkadaş çevresi ve arkadaşlar ile ilişkiler bağlamında irdelendiğinde; büyük çoğunluğunun okuldaki arkadaşları ile iyi geçindikleri (%42.0, %49.7), arkadaşlarının kendilerine saygı duyduğunu düşündükleri (%39.3, %50.0), arkadaşları ile çok iyi vakit geçirdikleri (%38.7, %48.3) belirlenmiştir. Ayrıca gençlerin çoğunluğu arkadaşlarının kendileri ile ilişkilerine özen gösterdiklerini düşünmekte (%33.0, %50.3) ve arkadaşlık kurarken sıkıntı yaşamadıklarını (%40.0, %41.0) belirtmektedirler (Çizelge 3.7).

Gençlerin arkadaş çevresi ve arkadaşları ile ilişkileri açısından duygusal refah algıları cinsiyet, yaş ve öğrenim görülen temel bilim alanı değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Genel olarak sayı ve yüzde değerlerden gençlerin arkadaş çevresi ve arkadaşlık ilişkileri konusundaki duygusal refah algılarının olumlu olduğu gözlenmektedir (Çizelge 3.8).

Kariyer olanakları

Gençlerin kariyer olanaklarına ilişkin duygusal refah algıları da irdelenmiştir. Buna göre gençlerin tamamına yakını (%75.3, %21.7) çalıştıkları işten hoşlanmanın önemli olduğunu söylemektedirler. Gençlerin yarısından biraz fazlası ise (%29.3, %25.0) para için çalışmanın sıkıcı olduğunu düşünmektedirler. Bu konuda kararsız olan gençlerin oranı %20.3'dür. Zengin birisi ile evlenmek ve daha az çalışmak isteyen gençlerin oranı (%12.3, %6.7) düşüktür. Gençlerin çoğunluğu bu fikre katılmamakta ya da kesinlikle katılmamaktadırlar (%33.7, %34.3) (Çizelge 3.9).

Kariyer olanakları açısından; kızlar, erkeklere kıyasla para için çalışmanın daha sıkıcı olduğunu düşünmektedirler ($p<0.05$) (Çizelge 3.10).

Yaş değişkeninin gençlerin kariyer olanaklarına ilişkin duygusal refah algıları üzerinde etkili olmadığı belirlenmiştir (Çizelge 3.10).

Çizelge 3.7. Gençlerin arkadaşlarına ilişkin duygusal refah algıları

Arkadaşlar	Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1. Arkadaşlarım bana saygı duyar.	118	39.3	150	50.0	23	7.7	7	2.3	2	0.7	300	100.0
2. Sosyal ve ekonomik açıdan anne ve babamdan daha ileride olmak isterim.	99	33.0	151	50.3	44	14.7	5	1.7	1	0.3	300	100.0
3. Okuldaki arkadaşlarımla iyi geçirim.	126	42.0	149	49.7	18	6.0	5	1.7	2	0.7	300	100.0
4. Arkadaşlık kurarken sıkıntı yaşamam.	120	40.0	123	41.0	34	11.3	20	6.7	3	1.0	300	100.0
5. Arkadaşlarımla çok iyi vakit geçiririm.	116	38.7	145	48.3	29	9.7	10	3.3	-	-	300	100.0

Çizelge 3.8. Gençlerin arkadaşlarına ilişkin duygusal refah algılarının cinsiyet, yaş ve temel bilim alanına göre t-testi ve ANOVA sonuçları

Arkadaşlar	Cinsiyet	n	\bar{X}	S	t	Yaş	n	\bar{X}	S	t	Temel Bilim Alanı	n	\bar{X}	F	p	Anlamli fark
1. Arkadaşlarım bana saygı duyar.	Kız	168	4.29	0.70	1.09	20≤	183	4.22	0.76	0.75	Sağlık Bilimleri	49	4.39	1.32	0.270	-
	Erkek	132	4.20	0.80		21≥	117	4.29	0.74		Fen Bilimleri	100	4.27			
2. Sosyal ve ekonomik açıdan anne ve babamdan daha ilerde olmak isterim.	Kız	168	4.20	0.75	1.48	20≤	183	4.10	0.77	1.21	Sosyal Bilimler	151	4.19			
	Erkek	132	4.07	0.73		21≥	117	4.21	0.70		Sağlık Bilimleri	49	4.27			
3. Okuldaki arkadaşlarımla iyi geçirim.	Kız	168	4.29	0.78	0.57	20≤	183	4.25	0.77	1.68	Fen Bilimleri	100	4.12	1.15	0.317	-
	Erkek	132	4.33	0.63		21≥	117	4.39	0.62		Sosyal Bilimler	151	4.11			
4. Arkadaşlık kurarken sıkıntı yaşamam.	Kız	168	4.13	0.95	0.03	20≤	183	4.07	0.96	1.35	Sağlık Bilimleri	49	4.16			
	Erkek	132	4.12	0.90		21≥	117	4.21	0.86		Fen Bilimleri	100	4.18			
5. Arkadaşlarımla çok iyi vakit geçiririm.	Kız	168	4.28	0.73	1.47	20≤	183	4.18	0.78	1.24	Sosyal Bilimler	151	4.07	0.38	0.682	-
	Erkek	132	4.15	0.78		21≥	117	4.29	0.71		Sağlık Bilimleri	49	4.27			
											Fen Bilimleri	100	4.26			
											Sosyal Bilimler	151	4.19			

Çizelge 3.9. Gençlerin kariyer olanaklarına ilişkin duygusal refah algıları

Kariyer	Kesinlikle katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle katılmıyorum		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1. Çalıştığım işten hoşlanmam önemlidir.	226	75.3	65	21.7	4	1.3	3	1.0	2	0.7	300	100.0
2. Para için çalışmak sıkıcıdır.	88	29.3	75	25.0	61	20.3	42	14.0	34	11.3	300	100.0
3. Zengin birisiyle evlenmek ve daha az çalışmak isterim.	37	12.3	20	6.7	39	13.0	101	33.7	103	34.3	300	100.0

Diğer yandan sağlık bilimleri alanında öğrenimine devam eden gençler, çalıştıkları işten hoşlanmaya fen bilimleri öğrencilerine kıyasla daha çok önem vermektedirler. Ayrıca fen bilimleri ve sosyal bilimler alanında öğrenim gören gençler, sağlık bilimleri alanında öğrenim gören gençlere kıyasla para için çalışmanın daha sıkıcı olduğunu düşünmektedirler ($p<0.05$) (Çizelge 3.10).

Gençlerin yaşamlarının farklı boyutlarına ilişkin duygusal refah algıları arasındaki ilişki

Bu bölümde duygusal refah açısından bireyin kendisine, ailesine, toplumsal cinsiyet rollerine, ar-

kadaşlarına ve kariyer olanaklarına ilişkin algıları arasındaki ilişkinin belirlenmesi için Pearson Korelasyon analizi uygulanmıştır. Buna göre; gençlerin kendileri ile ilgili duygusal refah algıları olumlu olduğunda, ailelerine ($p<0.05$) ve toplumsal cinsiyet rollerine ($p<0.01$) ilişkin algılarının da olumlu olduğu belirlenmiştir. Ayrıca gençlerin aileleri ile ilgili duygusal refah algıları olumlu olduğunda arkadaşlarına ilişkin algıları da olumlu olmaktadır ($p<0.01$) (Çizelge 3.11).

Çizelge 3.10. Gençlerin kariyer olanaklarına ilişkin duygusal refah algılarının cinsiyet, yaş ve temel bilim alanına göre t-testi ve ANOVA sonuçları

Kariyer	Cinsiyet	n	\bar{X}	S	t	Yaş	n	\bar{X}	S	t	Temel Bilim Alanı	n	\bar{X}	F	p	Anlamlı fark	
1. Çalıştığım işten hoşlanmam önemlidir.	Kız	168	4.75	0.56	1.59	20≤	183	4.67	0.69	0.98	Sağlık Bilimleri	49	4.88	3.76	0.024*	1-2	
	Erkek	132	4.64	0.68		21≥	117	4.74	0.48		Fen Bilimleri	100	4.59				
	Kız	168	3.64	1.31	2.54*	20≤	183	3.63	1.33	2.67	Sosyal Bilimler	151	4.72				
	Erkek	132	3.25	1.35		21≥	117	3.21	1.33		Fen Bilimleri	100	3.49				
2. Para için çalışmak sıkıcıdır.	Kız	168	2.22	1.31	1.02	20≤	183	2.36	1.40	1.15	Sosyal Bilimler	151	3.60	2.09	0.125	-	
	Erkek	132	2.38	1.36		21≥	117	2.18	1.21		Fen Bilimleri	100	2.11				
	3. Zengin birisiyle evlenmek ve daha az çalışmak isterim.	Kız	168	2.22	1.31	1.02	20≤	183	2.36	1.40	1.15	Sosyal Bilimler	151				2.44
		Erkek	132	2.38	1.36		21≥	117	2.18	1.21		Fen Bilimleri	100				2.11

Çizelge 3.11. Gençlerin yaşamlarının farklı boyutlarına ilişkin duygusal refah algıları arasındaki ilişki ve Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları (n=300)

	Kariyer olanakları	Arkadaşlar	Toplumsal cinsiyet rolleri	Aile	Bireyin kendisi
Bireyin kendisi	.016	-.033	.271**	.146*	1
Aile	-.009	.461**	.017	1	-
Toplumsal cinsiyet rolleri	-.084	.015	1	-	-
Arkadaşlar	.050	1	-	-	-
Kariyer olanakları	1	-	-	-	-

4. Sonuç

Gençlerin yaşamlarının farklı boyutlarına ilişkin duygusal refah algılarını belirlemek amacı ile planlanan ve yürütülen bu araştırmada; gençlerin genel olarak duygusal refah açısından kendilerini olumlu değerlendirdikleri; çoğunlukla kendilerine güvendikleri, mutlu oldukları; yaşamlarını kontrol edebildikleri, depresif ya da sınırlı olmadıkları bulunmuştur.

Ayrıca gençlerin ailelerine ilişkin duygusal refah algıları da olumludur. Çoğunlukla gençlerin ailelerini sevdikleri ve güvendikleri, ailelerinin de kendilerine güvendiğini ve saygı gösterdiğini düşündükleri, anne, baba ve kardeşleri ile iyi geçindikleri saptanmıştır. Ancak kızların ailelerine daha çok güvenmeleri ve sorunlarını daha çok paylaşmaları, bunun yanı sıra 20 ve daha küçük yaştakilerin ailelerinin kendilerine daha çok güvendiklerini düşünmeleri, 21 ve daha büyük yaştakilerin ise anneleri ile daha iyi geçinmeleri dikkat çekici bulgulardır. Ericson'a göre 21 yaş ve sonrası, gençlerin kendilerine olan güvenlerinin arttığı ve genç ebeveyn çatışmalarının azaldığı, ergenlikten genç

yetişkinliğe geçiş dönemi olarak açıklanmaktadır. Bu bulgular Ericson'un açıkladığı gelişim dönemi özelliklerini destekler niteliktedir.

Gençlerin toplumsal cinsiyet rolleri açısından duygusal refah algıları da cinsiyet, yaş ve temel bilim alanına göre farklılık göstermektedir.

Gençlerin arkadaşlarına ilişkin duygusal refah algılarının olumlu olduğu, diğer yandan kariyer olanaklarını algılamalarının cinsiyet ve temel bilim alanına göre farklılık gösterdiği, gençlerin hemen tamamının çalıştıkları işten hoşlanmalarının önemli olduğunu düşündükleri belirlenmiştir.

Böylece gençlerin duygusal refah algılarının günlük yaşamlarını biçimlendirdiği, sağlıklı ve mutlu bir yaşam sürmelerini sağladığı ve geleceğe ilişkin yönelimlerini belirlediği anlaşılmaktadır. Her yaşam döneminde olduğu gibi gençlik döneminde de, bireyler yaşadıkları çevrede gelişmeye, güçlenmeye, büyümeye ve değişen olaylara uyum sağlayarak, mutlu, huzurlu ve tatmin edici bir yaşam sürmeye ihtiyaç duyarlar. Bu noktada, grup olarak aile, okul çevresi ve toplumsal kuruluşlar

gençlerin kişiliklerinin, iletişim becerilerinin ve aile yaşamı becerilerinin gelişmesine katkı sağlamalı, duygusal refah düzeylerinin artırılması için olanaklar geliştirmelidirler. Bu amaçla düzenlenecek olan formal ve informal eğitim programlarına hem kızların hem de erkeklerin tam katılımını sağlayacak

uygulamaların yürütülmesi öncelikli amaçlar arasında olmalıdır.

Böylece gençlerin yaşamlarını duygusal açıdan mutlu, olumlu ve sağlıklı bir biçimde sürdürmelerini sağlayacak değerleri ve yargıları benimsemeleri de mümkün olabilir.

Kaynaklar

- Andrews, F.M. & Withey, S.B. (1976). “**Social indicators of well-being American’s perceptions of life quality**”. Plenum Pres, NewYork.
- Ang, R.P., W.H. Chong, V.S. Huan & L.S. Yeo (2007). “Validation of the adolescent concerns measure (acm): evidence from exploratory and confirmatory factor analysis”, **Adolecence**, 42 (166): 221-240.
- Anonymous (2008). “**The key to a happy and healthy life**”. Web Sitesi: <http://www.sportsdoctor.com/chg/emotional.html>. Erişim Tarihi: 25.04.2008.
- Darling, C.A. (1987). Family Life Education, (Ed: M.B. Susman & S.K.Steinmeta). **Handbook of Marriage and the Family**, Plenum Pres, New York.
- Diener, E. & Lucas, R.E. 2000. “Subjective emotional well-being” (Ed: M. Lewis & J.M. Haviland). **Handbook of Emotions** (2nd Edition) New York: Guilford, 325-337.
- FAO (1990). “Rural households and resource allocation for development: an ecosystem perspective” (Ed: L.E. Enberg), **Food and Agriculture Organization of the United Nations**, Rome.
- Gönen E. & Özmete, E. (1999). “Yaşam kalitesi, yaşam standardı ve refah kavramlarına yaklaşımlar”. **Verimlilik Dergisi**, 1999: (4): 39-56.
- Harding, S. (1985). “Values and nature of psychological well-being” (Ed: M. Abrams, D. Gerard&N. Timms), **Values and Social Change in Britain**, The McMillan Pres Ltd., London.
- McGregor S.L. & Goldsmith E.B. (1998). “Expanding our understanding of quality of life, Standard of living and well-being”. **Journal of Family and Consumer Sciences**, 90 (2):2-6, 22.
- Rice, A.S. & Tucker, S.M. (1986). Family Life Management, McMillan Pub. Comp., NewYork.
- Schultz, J.B. 1989. “AHEA’s survey of American teens”, **Journal of Home Economics**, Summer (1989): 27-39.
- UNDP, Human Development Report: Turkey (1998). **United Nations Development Programme**, Ankara.
- Yeo, L.S., R.P. Ang, W.H. Chong & V.S. Huan. 2007. “Gender differences in adolescent concerns and emotional well-being: perceptions of Singaporean adolescent students”, **The Journal of Genetic Psychology**, 168 (1): 63-80.

Klimakterium Döneminde Bulunan Kadınların Menopoza İlişkin Yaşadıkları Belirti ve Tutumların Belirlenmesi

• Yrd. Doç. Dr. Zeliha KOÇ*

• Msc. Zeynep SAĞLAM**

Özet

Menopoz biyolojik ve tıbbi anlamda son adet kanaması olarak tanımlanmakta, klimakterik terimi ise menopoz öncesi, menopoz ve menopoz sonrası dönemi içeren tüm sürece karşılık olarak kullanılmaktadır. Bu araştırma Mart-Haziran 2007 tarihleri arasında klimakterium döneminde bulunan kadınların menopozal belirtilerini ve tutumlarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada kadınların %53,2'sinin 45-54 yaş grubunda bulunduğu, %50,4'ünün ilköğretim mezunu olduğu, %95,2'sinin evli olduğu belirlendi. Kadınların Hormon Replasman Tedavisi kullanımı ise %19,8 olarak bulunmuştur. Kadınlarda menopozal periyotla ilgili en yaygın belirtiler ise uykusuzluk (%69,0), yorgunluk (%87,0), eklem ağrıları (%79,0), huzursuzluk ve sinirlilik hissetme (%82,0), sıcak basması (%79,2), kalp çarpıntısı (%64,4) olarak belirlendi. Bu çalışmada kadınların menopoza ilişkin tutumlarının olumsuz olduğu belirlenmiş; menopoza ilişkin tutumların fiziksel değişimler, toplumsal ve kültürel etkiler ve bireysel algıların bir kombinasyonu olduğu sonucuna varılmıştır. Bu doğrultuda klimakterium dönemindeki kadınlara psikolojik destek, sağlık eğitimi ve yeterli danışmanlık verilmesi önemlidir. Bu bağlamda hemşire, danışmanlık fonksiyonu ile bu yardımı sağlanmasında önemli bir rol üstlenir.

Anahtar Kelimeler: Klimakterium, Menopoz, Belirti, Tutum, Eğitim.

Abstract

The Determination of The Symptom and The Attitudes of Women in Climacterium Period Related to Menopause

Menopause is a medical term indicating the absence of menstrual bleeding for one year, but the term climacteric is used for the entire processes including premenopause, perimenopause and postmenopause. This research was conducted between March 2007-June 2007, with the aim of determining the attitudes and menopausal symptom of women in climacterium period. In this research it was determined that the 53,2% of women were between 45-54 years old, 50,4% were graduates of primary school and 95,2% were married. The rate of the women's using HRT was found to be 19,8%. Among the women the most widely experienced symptoms related to menopausal period were lack of sleeping (69,0%), feeling of tiredness (87,0%), joint pain (79,0%), nervousness-feeling of tension (82,0%), feeling of hot flushes (79,2%), and heart beats (64,4%). In this study it was determined that the attitude of women about menopause is negative and it was concluded that the combination of variables such as physical changes, social and cultural influences and individual perceptions are very important in determining the so called menopausal attitudes. It is important that climacteric women must have psychological support, health education and adequate counseling. With this respect, nurses take an important role in giving this help by applying consultancy function.

Key Words: Climacterium, Menopause, Symptom, Attitude, Education.

(*) Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun Sağlık Yüksekokulu.

(**) Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun Sağlık Yüksekokulu.

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) menopoza “over aktivite kaybından dolayı menstrüasyonun sona ermesi” olarak tanımlanmaktadır (1, 2, 3, 4, 5). DSÖ’ nün kabul ettiği bu tanımlamaya göre, menopozdan önceki 2-6 yıllık süreye, premenopozal dönem, son adetten sonra geçen 12 aylık süreye perimenopozal dönem, bu dönemden sonraki 6-8 yıllık süreye ise postmenopozal dönem adı verilir. Tüm bu dönemlerini içeren yaşamın dilimine ise klimakterium dönemi denir (1). Yaş dönümü de denilen klimakterium kadının yaşlanma süreci içinde üreme çağından, üreme sonrası çağa geçişini gösteren bir evre olup 40 yaş civarında başlar ve 20 yıl kadar sürer (6).

Dünyada kadının yaşam süresinin uzaması ile menopoza giren kadın sayısı da hızla artmakta, 2030 yılında bu sayının 1,2 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir (7). Gelişmiş bir ülkedeki hemen her kadın klimakterium dönemine ulaşmakta ve yaşamın yaklaşık olarak 1/3’ini klimakterium döneminde geçirmektedir (8). Benzer şekilde gelişmiş ülkelerde ortalama kadın yaşamı süresi yaklaşık olarak 80 yıl olup bunun %40’ı (33 yıl) menopoz döneminde geçmektedir (6, 7, 9).

Menopoz, 40-60 yaş arasındaki bir devrede ortaya çıkmakla birlikte menopoz yaşı ortalama 51,4 olarak kabul edilmektedir (10). Yeryüzünde bölgelere ve toplumun gelişmişliğine göre, kadınların menopoza girme yaş ortalaması 46 ile 52 yaş arasında değişim göstermektedir (4). Endüstrileşmiş toplumlarda ortalama menopoz yaşı 49-51,5 yaş arasında iken, Yeni Gine, Hindistan, Pakistan, Filipinler, Nijerya gibi toplumlarda 43-48 yaş arasında (7, 11), Amerika Birleşik Devletleri’nde 45-55 yaş arasında ve ortalama 51,4 yaş civarında meydana gelmektedir (6, 11, 12). Türkiye’de 1993 yılında yapılan Nüfus Sağlık Araştırmasında menopoz yaş aralığı 45-49 yaş arası olarak bildirilmiştir (11). Ülkemizde yürütülen değişik çalışmalara göre menopoza girme yaşının 46,5 yaş civarında olduğu an-

laşılmakta ve ülkemizde ortalama yaşam süresinin 66-67 olduğu düşünülürse menopoza girme yaşının daha da düştüğü görülmektedir (6, 12, 13).

Klimakterium döneminde östrojen eksikliğine bağlı olarak, biyolojik, psikolojik ve sosyal bir çok değişimler yaşanmaktadır (2, 3, 4, 5, 13, 14). Klimakterium dönemindeki biyopsikososyal değişiklikler, kadının yaşamını önemli derecede etkileyen sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu dönemde yaşanan kısa süreli, siklus bozuklukları, emosyonel, ürogenital ve vazomotor değişiklikler ile uzun süreli, osteoporoz, kardiyovasküler hastalıklar sonucu yaşanan sorunlar kadının sağlığını, iş gücünü, kararlarını, verimliliğini önemli ölçüde etkilemektedir (3, 7, 8, 15, 16).

Doğu ve Batı kültürlerindeki kadınları karşılaştıran çalışmalar, Doğudaki kadınların menopoza doğal bir süreç olarak gördüklerini ve Batıdaki yaşlıtlarına göre yaşamın bu dönemini daha olumlu değerlendiklerini göstermiştir (17). Japonya’da 45-55 yaşları arasındaki kadınlarla yapılan bir çalışmada, kadınların genelde menopoza doğal bir geçiş dönemi olarak algıladıkları bildirilmiştir (18). Ayrıca Japon kadınların menopoza hayatın normal bir evresi olarak kabul ettiklerinden dolayı vazomotor semptomları %20 oranında yaşadıkları, buna karşın Amerika’lı ve Kanada’lı kadınlarda ise %75 oranında görüldüğü bildirilmektedir (9). Ülkemizde yapılan bazı araştırmalarda ise, kadınların menopoza döneminde eklem, kas ağrıları, sinirlilik, gerginlik, sıcak basması, uykusuzluk, yorgunluk, baş ağrısı, baş dönmesi gibi vazomotor semptomlar yaşadıkları ve menopoza ilgili bilgilerinin çok az ya da yetersiz olduğu bildirilmektedir (19, 20).

Dünyada ve ülkemizde yaşlı nüfusun artması ile menopoz sonrası dönem uzamakta, bu dönemde yaşanan sorunlar önem kazanmaktadır (5). Bu durum hemşireler ve diğer sağlık bakım profesyonellerinin verdikleri sağlık bakım hizmetlerini de önemli ölçüde etkilemektedir. Hemşireler orta yaş dönemindeki kadınlarda klimakterium dönemini belirleyerek, kadınların klimakterik dönem ve menopoza ilişkin bilgisini, tutumunu, fiziksel, emosyonel

değişikliklerini ve belirtilerini tanımlayarak gerekli girişimlerde bulunabilirler. Bu doğrultuda araştırma klimakterium dönemindeki kadınların menopoza ilişkin yaşadıkları belirti ve tutumlarını belirlemek; yaşadıkları bu belirti ve tutumları ile bazı sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma klimakterium döneminde bulunan kadınların menopoza ilişkin yaşadıkları belirti ve tutumlarını belirlemek amacıyla tanımlayıcı olarak planlanmıştır. Araştırmanın evrenini Sinop İlinde 1 Mart- 30 Haziran 2007 tarihleri arasında Atatürk Devlet Hastanesinde Kadın-Doğum ve Hastalıkları servisinde yatarak tedavi gören ve kadın-doğum polikliniğine çeşitli yakınmalar nedeniyle başvuran kadınlar, örneklemini ise bu çalışmaya katılmayı kabul eden 500 kadın oluşturmuştur. Araştırma yapılmadan önce ilgili kurumdan yazılı izin alınmıştır. Veriler literatür doğrultusunda hazırlanan anket formu ile elde edilmiştir. Anket formu uygulanmadan önce 20 kişiye ön uygulama yapılmıştır. Pilot çalışma sonrasında anlaşılmayan ifadeler yeniden düzenlenmiş ve anket formuna son şekli verilmiştir. Örneklem grubu oluşturacak kadınlara araştırmanın amacı açıklanarak gönüllü olanlar araştırma kapsamına alınmıştır. Anket formu kadınların sözlü katılım onayı alındıktan sonra doldurmaları için kendilerine verilmiş ve araştırmacılar anketlerin doldurulması sırasında katılımcıların yanlarında bulunmuştur. Anket doldurma süresi ortalama 10 dakikadır ve anket formu üç bölümden oluşmaktadır:

1) Sosyo-Demografik Bilgi Formu: Birinci bölümde kadınların yaş, eğitim durumu, medeni durumu, evlilik hayatından memnun olma durumu, sosyal güvence durumu, gelir durumu, mesleği, sahip olduğu çocuk sayısı, eşinin eğitim durumu, sigara kullanma durumu, ailede bakıma muhtaç birey olma durumu ve ailedeki kararlara katılma durumuna ilişkin bilgi elde etmeyi sağlayan 12 soru bulunmaktadır.

2) Klimakterium Dönemi ve Menopoz İle İlgili Bilgi Formu ve Belirti Tarama Listesi: Anket formunun ikinci bölümde kadınların klimakterium dönemi ile ilgili bilgi alma durumu, klimakterium dönemi ile ilgili bilgiyi kimden aldıkları, hormon replasman tedavisi görme durumları, menopoz dönemini nasıl algıladıkları, menopoz dönemini iyi ya da kötü algılama nedenleri, menopozda çevreden destek görme durumları ve destek gördükleri kişiler hakkında bilgi elde etmeyi sağlayan 8 soru bulunmaktadır. Ayrıca kadınların menopoz dönemine ilişkin yakınmalarını belirlemek amacıyla Neugarten ve arkadaşları (1965) tarafından geliştirilen ve Uçanok tarafından Türkçe'ye uyarlanan 28 maddeden oluşan belirti tarama listesi kullanılmıştır. Bu belirti tarama listesinde, belirtilerin 12'si somatik, 11'i psikolojik, 5'ide psikosomatik olarak gruplandırılmıştır(18).

3) Menopoz İlişkin Tutum Ölçeği: Üçüncü bölümde araştırmada farklı yaş gruplarındaki kadınların menopoz yaşantısı ve sonrasına yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla Uçanok tarafından geliştirilen bir ölçek kullanılmıştır. Ölçek menopoz yaşantısına ve sonrasına ilişkin olumlu ve olumsuz ifadelerden oluşan 5 dereceli Likert tipinde bir ölçektir. 20 maddeden oluşan ölçeğin her maddesinde deneklere olumlu ya da olumsuz yönde bir ifade sunulmaktadır. Deneklerden her bir ifadenin yanında verilen "0-Kesinlikle katılmıyorum", "1-Katılmıyorum", "2-Kararsızım", "3-Katılıyorum", ve "4-Kesinlikle katılıyorum" seçeneklerinden kendilerine uygun olanı işaretlemeleri istenmektedir. Ölçekte 2 olumlu (1., 18. ifadeler), 18 olumsuz (2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 17., 19., 20. ifadeler) ifade bulunmaktadır. Ölçeğin tümü için bulunan iç tutarlılık katsayısı 0,86'dır. Ölçeğin elde edilen en düşük madde-test korelasyon katsayısı 0,06, en yüksek de 0,69'dur (18). Bizim çalışmamızda da ölçeğin güvenilirlik kat sayısı $\alpha:0,83$ ve belirti tarama listesinin güvenilirlik kat sayısı da $\alpha:0,80$ olarak belirlenmiştir. Elde edilen veriler sayı, yüzde ve ki-kare testi gibi istatistiksel yöntemlerle değerlendirilmiş ve tablolar halinde sunulmuştur.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Tablo 1’de kadınların sosyo-demografik özelliklerinin dağılımına bakıldığında, yaş gruplarına göre %27,6’sının (138) 50-54, %27,4’ünün de (137) 55-60 yaş grubunda bulunduğu belirlenmiş olup kadınların yaş ortalaması 50,24±5,67’dir. Çalışmada kadınların %50,4’ünün (252) ilkokul mezunu olduğu, %95,2’sinin (476) evli olduğu, %82,4’ünün (412) ev hanımı olduğu ve eşlerinin eğitim durumlarına bakıldığında %45,8’inin (218) eşinin ilkokul mezunu olduğu, %54,0’ının (270) 351-700 YTL gelire sahip olduğu, %95,2’sinin (476) çocuğunun olduğu görülmektedir.

Araştırmada kadınların çocuk sayısı ortalaması da 3,28±1,60 olarak belirlenmiş olup, literatürde yaşayan çocuk sayısı fazlalığının menopoza yaşını ileriye atan önemli bir faktör olduğu bildirilmektedir (7). Ayrıca çalışmada kadınların büyük çoğunluğunun çalışmadığı, ev hanımı ve evli olduğu belirlenmiş olup yapılan bazı çalışmalarda ev kadınlarının işçi ve diğer meslek grubu kadınlara göre menopoza bir yıl daha geç girdiği, evli kadınlarla karşılaştırıldığında bekar kadınlarda menopozun daha erken başladığı, ağır ve zor şartlarda çalışan kadınların ise menopoza daha erken girdiği bildirilmektedir (1, 6, 7, 11).

Araştırmada kadınların menopoza girme yaş ortalaması 45,1±1,52 olarak bulunmuştur. Ülkemizde yapılan bazı çalışmalara göre menopoza girme yaşının 46,5 yaş civarında olduğu anlaşılmakta olup (6, 12, 13), menopoza girme yaş ortalamasını Ergöl ve Eroğlu 46,26, Saka ve arkadaşları da 45,63±4,60, Varma ve arkadaşları 52±5,13 olarak bildirmişlerdir (2, 7, 8).

Çalışmada kadınların %80,2’sinin (401) ailede alınan kararlara katıldığı ortaya çıkarıldı (Tablo 1). Elde edilen bulgular doğrultusunda alınan kararlara katılan kadın sayısının fazla olması memnuniyet verici olumlu bir bulgudur. Çünkü literatürde de belirtildiği gibi saygınlık ve söz sahibi olma hakkının verildiği aile ve toplumlarda, kadınların menopoza sorunsuz bir şekilde uyum sağlamaları da kolaylaş-

maktadır (3). Ayrıca kadınların %84,2’sinin (401) evlilik hayatından memnun olduğu, %16,6’sının (83) ailesinde bakıma muhtaç kişi bulunduğu belirlenmiş olup yapılan bazı çalışmalarda klimakterik dönemdeki fizyolojik değişiklikler üzerinde kadınların eşleriyle olan ilişkilerinin bozuk olmasının, yaşlı veya bakıma muhtaç anne veya babasının olmasının etki eden önemli faktörler olduğu bildirilmektedir (1, 17).

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda kadınların %16,6’sının (83) sigara kullandığı ortaya çıkarıldı. Arslan ve Altınsoy klimakterik dönemde bulunan kadınlar üzerinde yapmış oldukları çalışmalarında sigara içme oranını %27,0 (14), Saka ve arkadaşları da (2005) %42,82 olarak bulmuşlar (7), Bezircioğlu ve arkadaşları da çalışmalarında (2004) menopoza öncesi dönemde olan kadınlarda sigara kullanım oranının fazla olduğunu bildirmişlerdir (21). Ayrıca literatürde sigara bağımlılarının menopoza 1,5-2 yıl daha erken girdiği (1, 6, 7, 11) ve sigara içen kadınlarda menopozal yakınmalardan biri olan sıcak basmalarının daha fazla görüldüğü bildirilmektedir (22). Bu doğrultuda çalışmada sigara kullanan kadın sayısı az olmasına karşın, sigaranın menopoza etki eden önemli bir faktör olduğu göz önüne alındığında kadınlara sigarayı bırakma gereklilikleri açıklanarak, sigarayı bırakma alışkanlığının kazandırılması önemlidir.

Çalışma kapsamındaki kadınların klimakterik döneme ilişkin bilgi alma ve bu dönemi iyi/kötü olarak algılama durumları incelendiğinde %35,2’sinin (176) klimakterik döneme ilişkin bilgi aldığı, %57,0’ının (285) bu dönemi kötü, %20,4’ünün de (102) iyi olarak algıladığı belirlenmiştir (Tablo 2). Bu döneme ilişkin bilgi aldıkları kaynaklara bakıldığında ise %61,8’inin (126) doktor, %16,2’sinin de (33) ebe ve hemşireden bilgi aldığı belirlendi. Elde edilen bulgular doğrultusunda klimakterik döneme ilişkin bilgi alan kadın sayısının az olduğu, yaklaşık olarak beşte birinin ebe ve hemşireden bilgi aldığı ve yarıdan fazlasının bu dönemi kötü olarak algıladığı belirlendi. Yaşamın her döneminde olduğu gibi sağlığın korunmasında ve sürdürülmesinde

de diğer ekip üyeleriyle birlikte hemşirelere önemli görevler düşmektedir.

Araştırmada kadınların %40,0'ünün (200) menopoza döneminde çevresinden destek gördüğü saptandı. Kadınların destek gördüğü kişilere bakıldığında %58,0'ünün (116) eşinden, %10,5'inin de (21) jinekologdan destek gördüğü belirlenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda kadınların yarısından fazlasının eşinden destek gördüğü belirlenmiş olup bu olumlu bir bulgudur. Çünkü literatürde menopoza öncesi premenstrüel sendrom tanımlayanlarda, eş desteğinden yoksun olanlarda ve duygusal yönden yetersiz olanlarda menopoza döneminin zor geçtiği (5), anne-baba, akraba veya arkadaşlarla olan sırdaşlığın, eşin verdiği desteği karşılamakta yetersiz kaldığı bildirilmektedir (17). Elde edilen bulgular doğrultusunda arkadaştan ve akrabadan çok eşten alınan sosyal destek önemli bulunmuştur.

Çalışmada hormon replasman tedavisi gören kadın oranı da %19,8 (99) olarak belirlendi. Literatürde hastalara uygulanan hormon replasman tedavisinin anksiyete ve depresyon belirtilerine olumlu etkilerinin olduğu bildirilmiş olup (16), bazı çalışmalarda kadınların hormon replasman tedavisi kullanım oranı %10,0 olarak bulunmuştur (23). Buna göre kadınların ancak beşte birinin hormon replasman tedavisi gördüğü belirlenmiş olup bu durum üzerinde literatürde de belirtildiği gibi kanamanın tekrar başlaması, meme ve uterus kanseri olma korkusunun etken olabileceği düşünülmektedir (1).

Klimakterium döneminde bulunan kadınların menopoza ilişkin olarak yaşadıkları belirtilerin yüzdelere bakıldığında, kadınların %87,0'ünün (435) yorgunluk hissi, %82,0'ünün (410) huzursuzluk ve sinirlilik, %80,2'sinin (401) unutkanlık, %79,2'sinin (396) sıcak basması, %79,0'ünün (395) eklem ağrıları, %78,8'inin (394) ense ve başta ağrı, %77,6'sının (388) baş ağrısı, %69,4'ünün (347) hüznün ve çökkünlük hissi, %69,0'ünün (345) uyku bozukluğu %67,0'ünün (335) soğuk terleme, %66,8'inin (334) çabuk heyecanlanma, %65,4'ünün (327) göz

önünde kara noktaların uçuşması, %64,4'ünün (322) kalp çarpıntısı, %63,0'ünün (315) uyuşma ve karıncalanma, %61,6'sının (308) kilo alma belirtilerini yaşadıkları belirlendi (Tablo 3).

Araştırmada kadınların menopoza ilişkin en çok yaşamış oldukları belirtilerin başında yorgunluk hissi, huzursuzluk ve sinirlilik, unutkanlık, sıcak basması, eklem, ense ve baş ağrılarının geldiği belirlenmiş olup yapılan bazı araştırmalarda da araştırma bulgularımızı destekler yönde benzer sonuçlar elde edilmiştir (1, 2, 7, 8, 14, 23). Ayrıca literatürde yaş ilerledikçe ve eğitim düzeyi yükseldikçe menopoza ilişkin tutumların daha olumlu hale geldiği (18), sosyo-ekonomik özelliklerin yakınmaları etkilediği (1), sosyal statünün yaşla birlikte arttığı toplumlarda ya da kültürlerde kadınların klimakterium dönemine ilişkin olumsuz belirtileri daha az yaşadıkları bildirilmiştir (17).

Araştırmada klimakterium döneminde bulunan kadınların menopoza ilişkin olarak yaşadıkları belirtilerden biri olan sıcak basması, menopoza dönemindeki kadınlarda en sık rastlanan, hormonal dalgalanmalar ve düzensizlikler sonucu meydana gelen, günlük yaşam aktivitesi ve uyku düzenini önemli ölçüde etkileyen bir yakınmadır (1, 22). Araştırmada klimakterium döneminde bulunan kadınların menopoza ilişkin yaşadıkları belirtilerden sıcak basması ile klimakterium döneminde çevreden destek görme, eğitim durumu ve yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Elde edilen bulgular doğrultusunda sıcak basmasının, menopoza döneminde destek görme-yenlerde ($\chi^2=12,311$, $p=0,000$), ilköğretim mezunu olanlarda ($\chi^2=24,415$, $p=0,000$), 55-60 yaş arasında olanlarda ($\chi^2=13,415$, $p=0,004$) daha fazla görüldüğü belirlendi. Literatürde benzer toplumsal yapıdaki kadınların, sosyo-ekonomik özelliklerinin yakınmalarını etkilediği, sıcak basmalarının premenopozal kadınlar arasında %10 sıklıkta görülürken, postmenopozal kadınlar arasında %50 oranında görüldüğü bildirilmiştir (22). Ayrıca sıcak basması ve psikolojik semptomların orta-yüksek gelir grubundaki kadınlarda anlamlı olarak yüksek

bulunduğu (1), bildirilmiş olmasına karşın elde edilen bulgular doğrultusunda sıcak basması belirtisi ile gelir durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunamamıştır ($\chi^2=3,056$, $p=0,549$).

Çalışmada klimakterium döneminde bulunan kadınların menopoza ilişkin yaşadıkları belirtilerden unutkanlık durumu ile menopoz döneminde çevreden destek görme, klimakterium dönemi ile ilgili bilgi alma, evlilik hayatından memnun olma, mesleği, gelir durumu, eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Elde edilen bulgular doğrultusunda unutkanlık durumunun, çevreden destek görmeyenlerde ($\chi^2=6,820$, $p=0,009$), klimakterik dönemle ilgili bilgi almayanlarda ($\chi^2=18,552$, $p=0,000$), evliliğinden memnun olanlarda ($\chi^2=7,972$, $p=0,047$), ev hanımı olanlarda ($\chi^2=21,312$, $p=0,000$), 351-700 YTL gelire sahip olanlarda ($\chi^2=10,174$, $p=0,038$), ilkokul mezunu olanlarda ($\chi^2=17,418$, $p=0,004$) daha fazla görüldüğü belirlenmiştir.

Çalışmada klimakterium döneminde bulunan kadınların menopoza ilişkin yaşadıkları belirtilerden eklem ağrıları belirtisi ile menopoz döneminde çevreden destek görme ve eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Eklem ağrıları belirtisinin menopoz döneminde çevresinden destek görmeyenlerde ($\chi^2=6,078$, $p=0,014$) ve ilkokul mezunu olanlarda ($\chi^2=17,603$, $p=0,003$) daha çok görüldüğü belirlendi. Ayrıca menopoz dönemine ilişkin diğer bir bulgu olan ense ve başta ağrılar ile menopoz döneminde çevreden destek görme durumu arasında da istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuş, ense ve baş ağrısının menopoz döneminde destek görmeyenlerde daha çok görüldüğü belirlenmiştir ($\chi^2=5,605$, $p=0,018$). Menopoz birçok bedensel ve ruhsal değişikliği beraberinde getiren nöro-psişik belirtilerin de sıkça yaşandığı bir dönemdir. Toplumda kadınların ev içinde ve dışında üstlenmiş oldukları rol ve sorumluluklarının fazla olduğu göz önüne alındığında; bu bulgu menopoz dönemindeki kadınların aileleri ve çevrelerindeki bireyler tarafından desteklenmelerinin önemli olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca

araştırmada kadınların ancak %19,8'inin hormon replasman tedavisi gördüğü belirlenmiş olup, kadınların menopoza ilişkin yaşadıkları belirtiler ile hormon replasman tedavisi görme durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunamamıştır ($p>0,05$).

Araştırmaya katılan kadınların menopoz dönemine ilişkin tutumlarına bakıldığında "Kadınlar yaşamlarında menopoza genellikle olumsuz bir olay olarak görmezler." ifadesine %50,4'ünün (252) katıldığı belirlendi (Tablo 4). Çalışmada kadınların %42,2'sinin bu düşünceye kesinlikle katılmama, katılmama ve kararsız kalma eğilimi gösterdikleri ortaya çıkarılmıştır. Kadınlar menopoza herhangi bir gerilim hissetmeden, doğal bir yaşam dönemi olarak görebildikleri gibi, menopozun kadını depresif ve dağınık yapacağı düşüncesine de sahip olabilirler (24). Menopoz bireysel değişikliklerin yanı sıra kişide kadınlık, cinsellik, estetik kaygıları da gündeme getirebilir ve üretebilir, yaratabilir yeteneğinin sonu olarak algılanabilir (3).

"Kadınlar menopozdan sonra genellikle eşlerinin kendilerine karşı neler hissedeceğinden endişe duyarlar." ifadesine %49,0'ının (245) katılmadığı, "Menopozdaki kadın kendisinin de anlayamadığı, çılgınca şeyler yapma eğilimindedir." ifadesine %56,2'sinin (281) katılmadığı, "Erkekler menopoz sonrasında eşlerini cinsel yönden daha az çekici bulurlar." ifadesine %48,2'sinin (241) katılmadığı, "Kadınlar genellikle menopoz döneminde sinirli ve gergin olurlar." ifadesine %78,0'ının (390) katıldığı belirlendi (Tablo 4). Elde edilen bu sonuç, menopoza ilişkin olarak bu düşüncelerin oluşmasında menopoz yaşantısının, toplumsal yargıların ve yaşama olan bakış açısının etkisinin olabileceğini düşündürmektedir.

Araştırmada "Bir çok kadın menopozdan sonra artık bir kadın olmadığını düşünür." ifadesine %45,4'ünün (227) katılmadığı belirlendi. Kadının sosyal ve ekonomik varoluşunun çocuk doğurma ile ilişkili görüldüğü toplumlarda üreme işlevinin bitmesi ile gerçek bir kadın olunmadığı düşüncesi gelişebilir. Bu düşüncenin gelişmesinde sosyo-kül-

türel ve psikolojik faktörlerin rol oynadığı düşünülmektedir.

“Menopoz bir kadının yaşamında pek çok sorunun yaşandığı bir dönemdir.” ifadesine %67,6’sının (338) katıldığı belirlendi (Tablo 4). Kadınların bu düşünceleri üzerinde büyük çoğunluğunun ev hanımı olmasının, üretken olamamalarının, bu dönemi daha sorunlu ve korkutucu olarak algılamalarının etkili olabileceği düşünülmektedir. Nitekim literatürde de ev yaşamı dışında başka bir etkinliğe katılmayan kadınlarda bu dönemin daha sıkıntılı geçebileceği bildirilmektedir (5). Ayrıca “Pek çok kadın adetten kesilmekten üzüntü duyar.” ifadesine %58,2’sinin (291) katıldığı saptanmıştır. Bu görüşle ilgili olarak literatürde de belirtildiği gibi toplumda kadınlıkla doğurganlığın özdeş tutulmasının (5) ve menopozun kadınlığın sona ermesi olarak algılanmasının etkili olabileceği düşünülmüştür. Orta yaş üzerinde yapılan çalışmalarda da kadınların %65,0’inin, annelik rolünün kaybı ile deprese olduklarını bulgulamıştır (1).

“Menopoz bir kadın için hoş olmayan bir yaşantıdır.” ifadesine %54,2’sinin (271) katıldığı belirlendi (Tablo 4). Elde edilen bulgular doğrultusunda kadınların yaklaşık olarak yarısının menopozu bir kadın için hoş olmayan bir yaşantı olarak kabul ettikleri belirlenmiş olup, menopozla ilişkin tutumları inceleyen araştırmalar, bu tutumların oluşmasında toplumsal yargıların etkili olduğunu, özellikle menopozun “hastalık” veya “tıbbi bir durum” olarak değerlendirildiği durumlarda menopozla ilişkin beklentilerin olumsuz olduğunu bildirmektedir (18).

“Aslında hemen hemen her kadın yaşantısında meydana gelen bu değişiklikten sıkıntı duyar.” ifadesine, kadınların %71,0’ı (355) katılmaktadır (Tablo 4). Menopoz sonrası kadınların toplumdaki saygınlığı, özgürlüğü, değeri, rolü ve kabul edilebilirliklerinin arttığı toplumlarda menopozla ilişkin sorunlar daha azdır (5). Çalışmada kadınların bu düşünceleri üzerinde orta yaş dönemine ilişkin yaşayabilecekleri sorunların ve ailesel değişikliklerin

(çocukların evden ayrılması, kadının eşinden ayrılması, eş ve ebeveyn kaybetme gibi) etken olabileceği düşünülmektedir.

“Menopoz yaşlanmanın önemli bir işaretidir.” ifadesine de %44,2’sinin (221) katıldığı saptandı (Tablo 4). Elde edilen bu bulgu kadınların yarıdan fazlasının menopozu yaşlanmanın önemli bir işareti olarak kabul etmediklerini, menopozu doğal bir süreç olarak gördüklerini ve yaşamın bu dönemini daha olumlu olarak değerlendiklerini düşündürmektedir. Bununla birlikte kadınların bu dönemi daha rahat geçirebilmeleri için menopozu yaşlılığın başlangıcı olarak değerlendirmek yerine, kendilerine ve çevrelerine daha çok zaman ayırabilecekleri bir yaşam dönemi olarak düşünmeleri önemlidir.

“Kadınlar menopoz sırasında bir takım sıkıntılar yaşamayı beklemelidirler.” ifadesine %83,2’sinin (416) katıldığı, “Kadınları menopoz döneminde en çok korkutan şey ne olacağını bilememektedir.” ifadesine %66,6’sının (333) katıldığı, “Pek çok kadın menopoz döneminde üzüntülü ve çökkün olur.” ifadesine %70,4’ünün (352) katıldığı, “Menopoz pek çok kadının yaşamını alt üst eder.” ifadesine %44,2’sinin (221) katıldığı, “Kadınlar menopoz sonrasında genellikle cinsel arzularını ve ilgilerini kaybederler.” ifadesine %40,0’inin (200) katılmadığı ortaya çıkarılmıştır (Tablo 4).

“Menopoza giren pek çok kadın artık fiziksel çekiciliğini kaybeder.” ifadesine %42,6’sının (213), “Kadınlar genellikle menopozdan sonra artık cinsel ilişkide bulunamayacaklarından endişe duyarlar.” ifadesine de %53,6’sının (268) katılmadığı belirlenmiştir (Tablo 4). Çalışmada menopozdan sonra cinsel ilişkide bulunamayacaklarından endişe duyan kadın sayısının az olmadığı göz önüne alındığında, kadınlara eşleriyle birlikte yapılacak eğitim ve bilgilendirmenin önemi ortaya çıkmaktadır.

“Menopoza girmek kadının yaşamını büyük ölçüde etkilemez.” ifadesine %51,4’ünün (257) katıldığı belirlenmiş olup (Tablo 4), bu bulgu kadınların menopozu doğal bir süreç olarak kabul ettiklerini göstermektedir. Bu doğrultuda kadınlar menopoz

dönemini üretebilme ve yaratabilme yeteneğinin azaldığı doğal bir süreç olarak algılandıkça daha az sorun yaşayabilirler. Araştırmada “Pek çok kadın için menopoza katlanması oldukça zor bir durumdur.” ifadesine de %60,0’ünün (300) katıldığı belirlenmiştir (Tablo 4). Çalışmada kadınların menopoza katlanması oldukça zor bir durum olarak gördükleri ortaya çıkarılmış olup bu durum üzerinde kadının yaşından kaynaklanan ve yaşamış oldukları rol, sorumluluk, ilişkiler ve değişimlerinin etkili olduğu düşünülmektedir (18).

Klimakterium dönemi, kadın yaşamının 1/3’ünü kapsamaktadır. Merkezinde menopoza olduğu bu dönem, biyopsikososyal değişim ve semptomlarla birlikte yaşanmaktadır. Orta yaş dönemindeki kadınların menopoza öncesi ve sonrası dönemi daha sağlıklı ve huzurlu olarak geçirebilmeleri ve kendilerine olan güvenlerini tekrar kazanabilmeleri için gerekli önlemlerin alınması, bireysel ve toplumsal düzeyde önem taşımaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda kadınların %49,6’sının menopoza olumsuz bir olay gördükleri, %54,6’sının menopoza sonra kendilerini bir kadın olarak görmeme düşüncesine sahip oldukları, %67,6’sının menopoza dönemi pek çok sorunun yaşandığı bir dönem olarak

kabul ettikleri, %44,2’sinin menopoza yaşlanmanın önemli bir işareti olarak düşündükleri, %57,4’ünün de menopoza giren kadınların fiziksel çekiciliğini kaybettiği düşüncesine katıldıkları ve %46,4’ünün de menopoza sonra cinsel ilişkide bulunamayacaklarından endişe duydukları belirlenmiştir. Bu çalışmada kadınların menopoza ilişkin tutumlarının olumsuz olduğu belirlenmiş; menopoza ilişkin tutumların fiziksel değişimler, toplumsal ve kültürel etkiler ve bireysel algıların bir kombinasyonu olduğu sonucuna varılmıştır.

Klimakterium döneminde bulunan kadınların menopoza öncesi ve sonrası dönemi daha rahat, sağlıklı ve huzurlu geçirebilmeleri için gerekli eğitim ve danışmanlık hizmetinin verilmesi önemlidir. Kadınlara verilecek olan eğitimde menopoza döneminin kadının yaşamında pek çok sorunun yaşandığı ve yaşlanmanın önemli bir işareti olan bir dönem olmadığı ve bu dönemde meydana gelecek değişikliklerden sıkıntı duymamaları gerektiği belirtilmelidir. Ayrıca kadınlara bu döneme ait belirtiler ve nedenleri, yaşanacak rahatsızlıklar, cinsel yaşam ve etkili baş etme yöntemleri hakkında bilgi verilmesi önemlidir. Özellikle hemşireler klimakterium dönemindeki kadına bütünsel bir anlayışla yaklaşmalı, bilimsel bilgi ve yaklaşımları ile menopoza belirti yaşayan kadınlar için bilgi kaynağı ve danışman olmalıdırlar.

KAYNAKÇA

- 1) Şahin, N.H.: Bir Kilometre Taşı: Menopoz. Çevik Matbaacılık, İstanbul, 1998, s.11, 12, 24, 25, 71, 72.
- 2) Varma, G.S., Oğuzhanoğlu, N.K., Karadağ, F., Özdel, O., Amuk, T.: Doğal ve cerrahi menopoza depresyon ve anksiyete düzeyleri ile cinsel doyum arasındaki ilişki. Klinik Psikiyatri, 2005, 8:109-115, <http://www.cty.com.tr/pdf/4/8/109> erişim tarihi:29/09/2007).
- 3) Tot, Ş.: Menopozun psikiyatrik yönleri. Anadolu Psikiyatri Dergisi 2004;5:114-119 (<http://www.lokman.cu.edu.tr/psikiyatri/derindex/apd/fulltext/2004/114.pdf>, erişim tarihi:29/09/2007).

- 4) Atasü, T.: Menopoz: Tanım ve Terminoloji. Nobel Tıp Kitabevi, 2001, s.1-26.
- 5) Evlice, Y.E., Tamam, L., Karataş, G.: Menopoz ve tedavi sürecinde ortaya çıkan ruhsal sorunlar. Anadolu Psikiyatri Dergisi 2002; 3:108-112 (<http://www.lokman.cu.edu.tr/psikiyatri/derindex/apd/fulltext/2002>, erişim tarihi:29/09/2007).
- 6) Tuna, V.:Cerrahi Menopoz ve Doğal Menopoz Olgularında Kan Lipid Profili, Trombotik Sistem, Arteriyel Elastite ve Psikoseksüel Parametrelerdeki Değişiklikler. Uzmanlık Tezi. İstanbul, 2005.
- 7) Saka, G., Ceylan, A., Ertem, M., Palancı, Y., Toksöz, P.:Diyarbakır İl Merkezinde lise ve üzerinde öğre-

- nim görmüş 40 yaş ve üzeri kadınların menopoz dönemine ait bazı özellikleri ve kalsiyum kaynağı yiyecekleri tüketim sıklıkları. Dicle Tıp Dergisi, 2005, Cilt:32, Sayı:2, 77-83(www.dicle.edu.tr/fakulte/tip/dergi/yayin/5.Diyarbakirilmerkezindeli-se.pdf), erişim tarihi: 29/09/2007).
- 8) Ergöl, Ş., Eroğlu, K.:Klimakterik dönemdeki kadınların sağlık bakımlarına ilişkin bilgi, uygulama ve tutumları. Sağlık ve Toplum, Yıl:11, Sayı:1, Ocak-Mart 2001, s.49-56 (<http://www.sabem.saglik.gov.tr/akademik-metinler/pageview.asp>), erişim tarihi: 26/09/2007).
- 9) Saraçoğlu, F.: Menopoz ve hormon replasman tedavisi.Geriatri Cilt:1, Sayı:2:76-88, 1998 (<http://www.geriatri.dergisi.org/pdf.?id=112>), erişim tarihi:29/09/2007).
- 10) Taşkın, L.:Doğum Ve Kadın Sağlığı Hemşireliği. Sistem Ofset, Ankara, 1995,s.456-466.
- 11) Çağlayan, E. K. :Hormon Replasman Tedavisinin Perimenopoz ve Postmenopozal Kadınlarda Psikolojik Semptomlara Etkisi.Uzmanlık Tezi, İstanbul, 2004.
- 12) Durmaz, C.Ç.:Cerrahi Menopozdaki Hastalarda Kullanılan Çeşitli Östrojen Formlarının İnsulin Sensitivitesi Üzerine Olan Etkilerinin Değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi, İstanbul, 2005.
- 13) Ergül, Ş., Temel, A.B.: Premenopozal dönemde değişen gereksinimler ve kontrasepsiyon. Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi.Temmuz-Ağustos-Eylül 2006, s.55-59 (<http://www.aile.gov.tr/dergi/?id=25>), erişim tarihi:26/09/2007).
- 14) Arslan, H., Altınsoy, N.: Klimakterik dönemde vazomotor bozukluklar ve cinsel işlevleri ile ilgili yakınmalarda hemşirelik danışmanlığının etkisi (http://www.andoloji.org.tr/images/file/kadin4-19_sayi.pdf), erişim tarihi: 29/09/2007).
- 15) Keskinöglü, P., Özkul, Ö., Ayan, R., Norgaz, G., Giray, H., Kılıç, B.:İzmir'de bir sağlık ocağı bölgesi'nde 50-54 yaş arası kadınlarda menopoz durumu ile diğer etmenlerin depresyon görülme sıklığına etkisi. Sted, 2006, Cilt:15, Sayı:2, s.31-36 (<http://www.ttb.org.tr/STED/2006/subat/izmir.pdf>), erişim tarihi:26/09/2007).
- 16) Yazıcı, K., Pata, Ö., Yazıcı, A., Aktaş, A., Tot, Ş., Kanık, A.: Menopozda hormon yerine koyma sağaltımının anksiyete ve depresyon belirtilerine etkisi. Türk Psikiyatri Dergisi, 2003, 14(2):101-105 (<http://www.turkpsikiyatri.com/ftr.aspx?id=427>), erişim tarihi: 28/09/2007).
- 17) Bayraktar, R., Uçanok, Z.: Menopoza ilişkin yaklaşımların ve kültürlerarası çalışmaların gözden geçirilmesi. Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü (<http://www.aile.gov.tr/dergi/?id=9>), erişim tarihi : 26/09/2007).
- 18) Uçanok, Z.: Farklı Yaş Grubundaki Kadınlarda Menopoza İlişkin Belirtilerin, Tutumların ve Yaşama Bakış Açısının İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994.
- 19) Hotun, N.H., Coşkun, A.: Kadın yaşamında klimakterium dönemi. Hemşirelik Bülteni, 1992, Cilt:6, Sayı:23, s.73-78.
- 20) Danacı, A.E., Oruç, S., Adıgüzel, H., Yıldırım, Y., Aydemir, Ö.: Menopoz döneminde cinsel, psikolojik ve hormonal değişkenlerin ilişkisi (http://www.sabem.saglik.gov.tr/akademik_Metinler/goto.aspx?id=2801).
- 21) Bezircioğlu, İ., Gülseren, L., Öñiz, A.: Menopoz öncesi ve sonrası dönemde depresyon-anksiyete ve yeti yitimi. Türk Psikiyatri Dergisi, 2004, Cilt:15, Sayı:3 (<http://www.psikiyatridizini.org/viewarticle.php?article-id=2374>), erişim tarihi:27/09/2007).
- 22) Erel, C.T.: Menopoz olgularındaki sıcak basması semptomunda tedavi seçenekleri nedir? (<http://www.journalagent.com/z4/download-fulltext>), erişim tarihi: 29/09/2007).
- 23) Uptan, S.: Klimakterik dönemdeki kadınların öz bakım gücünün artırılmasında hemşirenin rolü. I. Uluslararası V. Ulusal Hemşirelik Eğitimi Kongresi. 2001, s.335-338.
- 24) Varma, G.S., Karadağ, F., Oğuzhanoglu, N.K., Özdel, O., Kökten, S.: Menopoz: klimakterik belirtiler ve cinsel doyum arasındaki ilişki. New/Yeni Symposium Journal, Cilt 44, Sayı 4, Ekim, 2006.

Tablo 1 Kadınların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Dağılımı (N: 500)

ÖZELLİKLER		n	%
Yaş Grupları	40-44 yaş	97	19,4
	45-49 yaş	128	25,6
	50-54 yaş	138	27,6
	55-60 yaş	137	27,4
Eğitim Durumu	Okur-yazar	160	32,0
	İlkokul	252	50,4
	Ortaokul	21	4,2
	Lise	48	9,6
Medeni Durumu	Üniversite	19	3,8
	Evli	476	95,2
Sosyal Güvencesi	Bekar	24	4,8
	Sosyal Sigortalar Kurumu	198	39,6
	Bağ-kur	89	17,8
	Emekli Sandığı	170	34,0
	Yeşil Kart	27	5,4
Gelir Durumu	Sosyal Güvencesi Bulunmayan	16	3,2
	0-350 YTL	41	8,2
	351-700 YTL	270	54,0
	701-1050 YTL	151	30,2
	1051-1400 YTL	25	5,0
Mesleği	1401 YTL ve üzeri	13	2,6
	Ev hanımı	412	82,4
	İşçi	11	2,2
	Memur	19	3,8
	Emekli	53	10,6
*Eşinin Eğitim Durumu (n:476)	Serbest Meslek	5	1,0
	Okur-yazar değil	22	4,6
	Okur-yazar	51	10,7
	İlkokul	218	45,8
	Ortaokul	64	13,4
	Lise	70	14,8
*Sahip Olduğu Çocuk Sayısı (n:476)	Üniversite	51	10,7
	1-3 çocuk	306	64,3
	4-6 çocuk	147	30,9
*Evlilik Hayatından Memnun Olma Durumu (n:476)	7-10 çocuk	23	4,8
	Çok Memnunum	55	11,6
	Memnunum	401	84,2
	Memnun Değilim	16	3,4
Toplam	Hiç Memnun Değilim	4	0,8
		476	100,0
Ailesinde bakıma muhtaç birey olma durumu	Evet	83	16,6
	Hayır	417	83,4
Ailede Alınan Kararlara Katılma Durumu	Evet	401	80,2
	Hayır	50	10,0
	Kismen	49	9,8
Toplam		500	100,0

*Yalnız evli olanlar ve çocuğu olanlar cevap vermiştir.

Tablo 2 Kadınların Klimakterium ve Menopoz Dönemine İlişkin Düşüncelerinin Dağılımı (N:500)

ÖZELLİKLER		n	%
Klimakterium Dönemi İle İlgili Bilgi Alma Durumu	Evet	176	35,2
	Hayır	296	59,2
	Kısmen	28	5,6
Hormon Replasman Tedavisi Görme Durumu	Evet	99	19,8
	Hayır	401	80,2
Menopozal Dönemi Nasıl Algıladıkları	İyi algılıyorum	102	20,4
	Kötü algılıyorum	285	57,0
	Kararsızım	113	22,6
Menopozda Çevreden Destek Görme Durumu	Evet	200	40,0
	Hayır	300	60,0
Toplam		500	100,0
*Menopoz Döneminde Destek Gördüğü Kişi/Kişiler (n:200)	Eş	116	58,0
	Çocuklar	21	10,5
	Kardeş	21	10,5
	Komşular	39	19,5
	Jinekolog	21	10,5
**Menopozal Dönemi İyi Algılama Nedenleri	Gebe kalma riskim olmadığı için	37	17,2
	Adet dönemi ağrılardan kurtulduğum için	92	90,2
	İbadetleri aksatmadan yapabildiğim için	57	26,5
	AP yöntemleri kullanmam gerektiği için	8	3,7
***Menopozal Dönemi Kötü Algılama Nedenleri	Doğurganlığım kaybolduğu için	10	2,5
	Cinselliğim azaldığı için	6	1,5
	Vücudumda birtakım değişiklikler olduğu için	275	96,5
	Bazı hastalıkların başlangıcı olduğu için	16	3,2

*Menopoz döneminde çevreden destek gören kişiler bu soruyu cevaplamış ve birden fazla cevap vermiştir.

** Menopoz dönemini iyi algılayanlar kişiler bu soruyu cevaplamış ve birden fazla cevap vermiştir.

*** Menopoz dönemini kötü algılayanlar kişiler bu soruyu cevaplamış ve birden fazla cevap vermiştir.

AP: Aile Planlaması

Tablo 3 Kadınların Menopoz Dönemine İlişkin Yaşadıkları Belirtilerin Dağılımı (N:500)

*MENOPOZ DÖNEMİNE İLİŞKİN BELİRTİLER	n	%
Sıcak basması	396	79,2
Soğuk terlemeler	335	67,0
Kilo alma	308	61,6
Aşırı kanama	113	22,6
Eklemler ağrıları	395	79,0
Ense ve başta ağrılar	394	78,8
Ellerde ve ayaklarda üşüme	277	55,4
Meme ağrıları	210	42,0
Uyuşma ve karıncalanma	315	63,0
Kabızlık	175	35,0
İshal	43	8,6
Deride karıncalanma hissi	243	48,6
Yorgunluk hissi	435	87,0
Baş ağrısı	388	77,6
Kalp çarpıntısı	322	64,4
Baş dönmeleri	281	56,2
Gözün önünde kara noktaların uçuşması	327	65,4
Huzursuzluk ve sinirlilik	410	82,0
Hüzün ve çökkünlük hissi	347	69,4
Unutkanlık	401	80,2
Çabuk heyecanlanma	334	66,8
Uyku bozukluğu	345	69,0
Dikkatini toplayamama	285	57,0
Ağlama nöbetleri	244	48,8
Bunalma, boğulma hissi	275	55,0
Bedenle ilgili endişeler	164	32,8
Korku yada panik hissi	212	42,4
Çıldırıktan korkmak	43	8,6

*Birden fazla cevap verilmiştir.

Tablo 4 Kadınların Menopoza İlişkin Tutumlarını Belirlemeye Yönelik İfadelere Verdikleri Cevapların Dağılımı (N:500)

İFADELER	0	1	2	3	4
	n %	n %	n %	n %	n %
1)Kadınlar yaşamlarında menopozu genellikle olumsuz bir olay olarak görmezler.	15 3,0	196 39,2	34 6,8	252 50,4	3 0,6
2)Kadınlar menopozdan sonra genellikle eşlerinin kendilerine karşı neler hissedeceğinden endişe duyarlar	23 4,6	245 49,0	60 12,0	164 32,8	8 1,6
3)Menopozdaki kadın kendisinin de anlayamadığı çılgınca şeyler yapma eğilimindedir.	73 14,6	281 56,2	46 9,2	97 19,4	3 0,6
4)Erkekler, menopoz sonrasında eşlerini cinsel yönden daha az çekici bulurlar.	34 6,8	241 48,2	91 18,2	128 25,6	6 1,2
5)Kadınlar genellikle menopoz döneminde sinirli ve gergin olurlar.	1 0,2	53 10,6	13 2,6	390 78,0	43 8,6
6)Birçok kadın menopozdan sonra artık "gerçek" bir kadın olmadığını düşünür.	46 9,2	227 45,4	31 6,2	186 37,2	10 2,0
7)Pek çok kadın adetten kesilmekten üzüntü duyar.	16 3,2	152 30,4	27 5,4	291 58,2	14 2,8
8)Menopoz bir kadın için hoş olmayan bir yaşantıdır.	18 3,6	163 32,6	39 7,8	271 54,2	9 1,8
9)Kadınlar menopoz sırasında bir takım sıkıntılar yaşamayı beklemelidirler.	11 2,2	44 8,8	13 2,6	416 83,2	16 3,2
10)Aslında hemen her kadın yaşantısında meydana gelen bu değişiklikten sıkıntı duyar.	10 2,0	86 17,2	28 5,6	355 71,0	21 4,2
11)Menopoz yaşlanmanın önemli bir işaretidir.	46 9,2	177 35,4	45 9,0	221 44,2	11 2,2
12)Kadınları menopoz döneminde en çok korkutan şey ne olacağını bilememektir.	9 1,8	84 16,8	36 7,2	333 66,6	38 7,6
13)Kadınlar genellikle menopozdan sonra artık cinsel ilişkide bulunamayacaklarından endişe duyarlar.	32 6,4	268 53,6	79 15,8	112 22,4	9 1,8
14)Pek çok kadın menopoz döneminde üzüntülü ve çökkün olur.	10 2,0	90 18,0	33 6,6	352 70,4	15 3,0
15)Menopoz pek çok kadının yaşamını alt üst eder.	46 9,2	177 35,4	45 9,0	221 44,2	11 2,2
16)Menopoz bir kadının yaşamında pek çok sorunun yaşandığı bir dönemdir.	8 1,6	108 21,6	32 6,4	338 67,6	14 2,8
17)Kadınlar menopoz sonrasında genellikle cinsel arzularını ve ilgilerini kaybederler.	27 5,4	200 40,0	71 14,2	193 38,6	9 1,8
18)Menopoza girmek kadının yaşamını büyük ölçüde etkilemez.	25 5,0	173 34,6	38 7,6	257 51,4	7 1,4
19)Pek çok kadın için menopoz katlanması oldukça zor bir durumdur.	14 2,8	142 28,4	30 6,0	300 60,0	14 2,8
20)Menopoza giren pek çok kadın artık fiziksel çekiciliğini kaybeder.	31 6,2	213 42,6	53 10,6	195 39,0	8 1,6

0 = Kesinlikle Katılmıyorum

1 = Katılmıyorum

2 = Kararsızım

3 = Katılıyorum

4 = Kesinlikle Katılıyorum